

อมรรัตนโกสินทร์

อมรรัตนโกสินทร์

มุทิตา

พระสิริวัฒโนดม (สุภากโร)

และ

พระอุดมธีรคุณ (จินฺตามโย)

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

ในโอกาสได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์

เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ

เนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ

วันจันทร์ ที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๔

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย

๑๒๙ หมู่ ๓ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา

อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

ฝ่ายผลิต โทร. ๐-๒๘๐๐-๒๓๗๓-๔

ฝ่ายรับงานพิมพ์ โทร. ๐-๒๒๘๑-๗๗๙๐, ๐-๒๖๒๙-๑๔๑๗ ต่อ ๑๔๔

มุทิตาปรารภ

ในการพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤบดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร ในวันจันทร์ ที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๔ สมเด็จบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ มีพระบรมราชโองการโปรดตั้งสมณศักดิ์พระครูวิบูลธรรมธัช (สุพิทักข์ สุภากโร) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ **พระสิริวัฒโนดม**

และมีพระบรมราชโองการโปรดตั้งสมณศักดิ์พระครูปลัดสัมพิพัฒนวราจารย์ (สมคิด จินฺตามโย ป.ธ.๕) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ **พระอุดมธีรคุณ**

นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณแก่ผู้ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ และยังความปีติโสมนัสมาสู่บรรดาศิษยานุศิษย์และผู้เคารพนับถือเป็นอย่างยิ่ง

พระสิริวัฒโนดม เป็นสัทธิวิหาริกในเจ้าพระคุณ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช เจ้าอาวาสวัดราชบพิธ ยุคที่ ๔ ส่วนพระอุดมธีรคุณ เป็นสัทธิวิหาริกในเจ้าประคุณ สมเด็จพระพุทธปาพจนบดี (จินฺตากรเถร) เจ้าอาวาสวัดราชบพิธ ยุคที่ ๕ ทั้งนี้ ท่านเจ้าคุณทั้งสองรูปเป็นผู้มีภูมิรู้ขวนขวายในการศึกษาทั้งคดีโลกและคดีธรรม ได้อุทิศตนรับใช้พระบวรพุทธศาสนา และประคับประคองภารธุระอันเนื่องด้วยวัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามอย่างเต็มสติกำลัง มุ่งมั่นสนองกิจจานุกิจในอดีตเจ้าอาวาสและเจ้าประคุณ สมเด็จพระมหามุนีวงศ์ (อมฺพรเถร) เจ้าอาวาสปัจจุบันมาโดยตลอด ทั้งยังเป็นสหธรรมิกที่บรรดาพระภิกษุผู้อาศัยร่วมพระอารามต่างยอมรับความสามารถใน

การดำริริเริ่มสรรค์สร้างผลงานให้เป็นที่ประจักษ์ มีเนกขัมมจริยวัตรอันสมควร รู้เผื่อแผ่การงานประสานประโยชน์น้อยใหญ่ในหมู่พุทธบริษัทเสมอมา

ปรารภเหตุดังนี้ คณะพุทธบริษัทวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม โรงเรียนวัดราชบพิธ ราชบพิธสมาคม สมาคมผู้ปกครองและครูโรงเรียนวัดราชบพิธ จึงจัดพิมพ์หนังสืออมรรัตนโกสินทร์ ถวายแด่ท่านเจ้าคุณทั้งสองรูป สำหรับมอบเป็นสิ่งสนองน้ำใจแก่ผู้มาแสดงมุทิตา ถวายสักการะและเผยแผ่เป็นวิทยาทาน

หนังสือนี้ ได้รวบรวมบทความสารคดีชุด **"อมรรัตนโกสินทร์"** ซึ่ง ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.วิษณุ เครืองาม อดีตรองนายกรัฐมนตรี และศาสตราจารย์กิตติคุณแห่งคณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นผู้เรียบเรียงพิมพ์ลงในคอลัมน์วาไรตี้ หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ นับเป็นบทความที่มีสารประโยชน์อย่างยิ่งเกี่ยวกับเกร็ดประวัติศาสตร์

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช กระทั่งถึงรัชกาลปัจจุบัน ผู้เขียนสามารถนำเสนอเรื่องราวด้วยโวหารอันผูกร้อยสาระและบันเทิงไว้ได้เป็นอรรถรสที่ลงตัว น่าจะเป็นบรรณาการที่เหมาะสมอันจะยังให้ผู้อ่านจะได้รับทั้งความรู้และความเพลิดเพลินไปพร้อมกัน อนึ่ง ผู้เขียนยินดีอนุญาตให้รวบรวมมาประมวลพิมพ์ในวาระนี้เป็นครั้งแรกตามความประสงค์ คณะสงฆ์วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามจึงขออนุโมทนากุศลวิทยาทานเป็นอย่างยิ่ง และขออำนวยพรให้ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.วิษณุ เครืองาม ประสบความเกษมสิริสวัสดิ์ทุกประการ

ขอคุณพระศรีรัตนตรัยอันเป็นสรณาดิศัยบุญเขตกอปรกับอำนาจแห่งกัลยาณจิตอันเปี่ยมด้วยมุทิตาธรรมที่บรรดาพุทธบริษัทมีถวายแด่ท่านเจ้าคุณผู้ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ จงอภิบาลรักษาพระสิริวัฒโนดม (สุภากโร)

และ พระอุดมธีรคุณ (จินฺตามโย) ให้เจริญพิพัฒน์ด้วยจตุรพิธพรชัย สัมฤทธิ์ในกรณียกิจอันประกอบด้วยสุจริตจริยา สมความคิดปรารถนาอันชอบธรรมทุกสถาน ดำรงเกียรติคุณวิบุลยศปรากฏยั่งยืนนานในพระบวรพุทธศาสนา ตลอดกาลเป็นนิตย์ เทอญ.

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

โรงเรียนวัดราชบพิธ ราชบพิธสมาคม

และสมาคมผู้ปกครองและครูโรงเรียนวัดราชบพิธ

๕ ธันวาคม ๒๕๕๔

อมรรัตนโกสินทร์ (๑)

มีผู้อ่านหลายคนส่งจดหมายและอีเมล์เข้ามาถึง บอกว่าเป็นแฟนคอลัมน์นี้และแนะนำตัวว่าเป็นครูบ้าง พ่อแม่บ้าง เห็นผมเขียนโฉบไปเฉี่ยวมาเกี่ยวกับเรื่องพระเรื่องเจ้า เรื่องวัดเรื่องวัง เรื่องประวัติศาสตร์ไทยหลายหน อยากให้เล่าเป็นเรื่องเป็นราวต่อกันทุกวันจันทร์แบบม้วนเดียวจบเหมือนที่ ดร.บวรศักดิ์ เล่าเรื่องพระปริตรได้ไหม แรก ๆ ผมยังเฉยๆ เพราะพอถึงวันจันทร์ เห็นอะไรก็อยากเพ้อไปเรื่อยเปื่อยตามเทศกาลบ้านเมือง หลังๆ มานี้นักศึกษาสถาบันพระปกเกล้าที่เคยร่วมขบวนไปต่างประเทศกับผมได้ยินผมเล่าเรื่องพวกนี้เป็นเกร็ดความรู้ฆ่าเวลาระหว่างเดินทางเลยมาคะยั้นคะยออีกทาง ไอ้ผมก็บ้ายอ ยุขึ้นเสียด้วย แต่ถ้าระหว่างนี้มีเรื่องอื่นแทรกเข้ามาและควรเล่าก็ขอเวลานอกบ้างนะครับ

จับความตั้งแต่สมัยกรุงเทพฯ ก็แล้วกัน แต่ขอเล่าย้อนขึ้นไปสักนิด ก่อนหน้านั้นไทยเราตั้งชุมชนเป็นเมือง หมู่บ้าน ตำบล เรียกชื่อไปตามรูปพรรณสัณฐานภูมิประเทศ ส่วนใหญ่

มักอยู่ใกล้น้ำจึงเรียกว่า “บาง” แต่ถ้าอยู่ที่ราบเรียกว่า “บ้าน” อยู่ที่สูงเรียกว่า “ดอน” “เนิน” “โนน” ถ้าเป็นชุมชนใหญ่อยู่ริมน้ำเรียกว่า “กรุง” ซึ่งสะดวกต่อการสัญจร การรบ และการทำมาหากินไม่ว่าค้าขายหรือทำเรือกสวนไร่นา

กรุงที่ใหญ่ มีอำนาจมาก มีผู้ปกครองเข้มแข็ง มักแผ่อำนาจขยายไปฮุบเอาเมืองบาง บ้าน ต่างๆ ไว้ในปกครอง เพื่อจะได้ทรัพยากรเช่นผู้คน ที่ทำกิน ข้าวปลาอาหาร บางทีไม่ทันกระชับวงล้อม ชุมชนต่างๆ พากันเข้าสวามิภักดิ์ก่อนก็มีเรียกว่า “อยู่ใต้พระบรมโพธิสมภาร” บ้านเมืองอย่างนี้มองจากวันนี้อาจจะเรียกตามตำรารัฐศาสตร์ อาจารย์นรนิติว่ารวมกันเป็นรัฐหรือประเทศ แต่สมัยก่อนไม่ได้สนใจว่าจะเรียกอะไรเพราะยึดเอากรุงใหญ่เป็นศูนย์กลางเท่านั้น อาณาเขตที่แผ่ออกไปจตุรทิศเป็นแค่ขอบขัณฑสีมาและเมืองพระยานครของกรุง เช่น กรุงสุโขทัย แผ่ลงไปถึงนครศรีธรรมราช กรุงศรีอยุธยากินไปถึงลาว เขมร ลงไปถึงสงขลา ไทรบุรี

กรุงสุโขทัย กรุงเชียงใหม่ เชียงราย ละโว้ เมื่อ ๗๐๐-๘๐๐ ปีก่อน จึงประกอบด้วยคนที่เป็นเผ่าไทย เผ่ากะเหรี่ยง

เผ่าลาว เผ่ามอญ เผ่าอาข่า ม้ง ลวะ จีน แขก เขมร สารพัดเผ่าอยู่ร่วมกัน กรุงสุโขทัยอาจจะยิ่งใหญ่กว่ากรุงอื่น แต่ก็เสื่อมลงในราว พ.ศ.๑๙๐๐ ก่อนหน้านั้นเองเจ้าอู่ทองถือโอกาสตั้งตนเป็นเจ้า สร้างกรุงใหม่ขึ้นริมแม่น้ำเจ้าพระยาแข่งบารมีกับกรุงสุโขทัยและกรุงลพบุรีชื่อกรุงศรีอยุธยา อยู่ใกล้กับบริเวณกรุงเก่าที่เคยมีมาก่อนหลายร้อยปีชื่อนครอโยธยาศรีรามเทพนคร

วัดเก่าๆ นอกเกาะกรุงศรีอยุธยาที่ตั้งอยู่ในนครอโยธยาเดิมเช่นวัดมเหยงคณ์ หรือพระโตวัดพนัญเชิงนั้นมีมาก่อนที่เจ้าอู่ทองตั้งกรุงขึ้นใหม่เสียอีก วัดพวกนี้จึงควรแก่การไปกราบไหว้บูชา ก็พระโตวัดพนัญเชิงนั้นท่านนั่งอยู่ที่นั่นมาตั้งแต่วันที่พระเจ้าอู่ทองทำพิธีกลบบัตรสุมเพลิงสร้างกรุงศรีอยุธยา มองเห็นเจ้าอ้ายเจ้ายี่ชนช้างกัน เห็นการเสียกรุงครั้งที่ ๑ และครั้งที่ ๒ คราวที่กรุงจะแตกครั้งที่ ๒ พงศาวดารจารึกว่าน้ำตาท่านไหลเอ่อ วันนี้ท่านก็ยังนั่งมองวิกฤติโลกร้อนวิกฤติคนไทยทะเลาะกันเอง และวิกฤติแม่น้ำเจ้าพระยายุคไร้ปูปลากุ้งหอยให้ชาวบ้านหาเลี้ยงชีพ ช่างต่างกับสมัยที่ท่าน

เพิ่งมานั่งที่นี่ใหม่ๆ เสียจริง

จากวันนั้น กรุงศรีอยุธยาผ่านมาถึง ๔๑๗ ปี มีกษัตริย์ปกครอง ๓๔ พระองค์ (นับขุนวรวงศาธิราชด้วย) น้องฆ่าพี่ แม่ฆ่าลูก อาฆ่าหลาน ขุนนางแย่งราชสมบัติ เจ้าต่างเมืองแย่งเมือง พม่ายกทัพมาตี ไม่รู้เท่าไรต่อเท่าไร สมัยก่อนเวลายึดอำนาจได้ มักคุมตัวกษัตริย์และเจ้านายไปประหารที่วัดโคกพระยา อยู่นอกเกาะอยุธยา เดี๋ยวนี้ซากวัดนี้ยังอยู่ ผมเคยไปดู นึกในใจว่าที่นี่ผีพระบูรพมหากษัตริย์คงดุ !

ฝรั่งเรียกอาณาจักรทั้งในและนอกกรุงศรีอยุธยานี้ว่า "สยาม" ยังเถียงกันอยู่ว่ามาจากชื่ออะไร แต่คงเรียกตามที่ชาติอื่นเรียก เพราะจีนเรียกเราว่า "เสี่ยมนั้ง" เขมรก็เคยเรียกเราว่า "เสียมกุ๊ก" เราเองไม่ได้เรียกชื่อดินแดนนี้ว่าอะไรทั้งนั้นนอกจากเรียกตามชื่อกรุง ส่วนคนที่อาศัยอยู่ในดินแดนนี้ก็เรียกไทยหากเป็นคนไทย เรียกมอญเรียกกะเหรี่ยงไปตามเผ่า ไทยจึงเป็นเพียงเผ่าหนึ่งจากหลายเผ่า ด้วยเหตุนี้จึงมีคนไม่ชอบใจที่จะเรียกดินแดนนี้ว่าประเทศไทยเพราะใจคิดเผื่อแผ่ไปถึงเผ่าอื่นที่เคยอยู่ร่วมกัน ท่านบอกว่าควรเรียกว่าสยาม

จะได้ฟังเป็นกลางๆ ดี พระเจ้าแผ่นดินสมัยก่อนท่านยังเรียกพระองค์เองว่า "สยามินทราธิราช" หรือ "สยามินทร์" เพราะท่านเป็นกษัตริย์ของทุกเผ่า

เมื่อกรุงศรีอยุธยาแตกใน พ.ศ.๒๓๑๐ พม่าเผาเสียราบเรียบ พระหุ้มทองถูกเผาสำรอกเอาทองไปพม่า ปืนใหญ่ยิงถล่มกันตูมตาม อย่างนี้พระราชวัง วัด เจดีย์ บ้านช่องจะไปมีอะไรเหลือ แต่ที่รอดอยู่บ้างก็มีเช่นวัดหน้าพระเมรุ พม่าตั้งทัพอยู่หน้าวัดหันกระบอกปืนระดมยิงใส่พระราชวัง วัดอยู่ข้างหลังจึงไม่เสียหาย จะว่าพระพุทธรูปวัดนี้ศักดิ์สิทธิ์ก็ได้จึงบันดาลให้พม่าไม่หันหลังมากราดยิงใส่ วัดนี้ควรไปไหว้พระประธานทรงเครื่องจักรพรรดิและพระพุทธรูปห้อยพระบาทศิลาอายุพันปี

คนดีศรีอยุธยาชื่อพระยาตาก (สิน) ถูกเรียกจากเมืองตากลงมาช่วยราชการ แต่เห็นพม่าแข็งแกร่งนักและทหารเมืองหลวงอ่อนแอจึงนำทหาร ๕๐๐ คนแหกวงล้อมออกไปได้ในขณะที่กรุงกำลังจะแตก ไม่กี่เดือนต่อมาพระยาตากก็นำทหาร ชาวจีน ราษฎรชาวชลบุรี ระยอง จันทบุรีย้อนกลับ

มาตีทัพพม่าที่ธนบุรีแล้วไปตีเอากรุงศรีอยุธยาคืน ปราบดาภิเษกเป็นสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ย้ายลงมาอยู่ตั้งกรุงใหม่ที่ธนบุรี อาณาเขตกรุงธนบุรีวันนั้นกินเอาบางกอกหรือกรุงเทพฯ เข้าไว้ด้วย

แนวเขตพระมหานครด้านธนบุรีในช่วง ๑๕ ปีของรัชกาลพระเจ้ากรุงธนบุรีเริ่มจากปากคลองบางกอกใหญ่ (บางช่วงเรียกคลองบางหลวง) ตรงนั้นมีป้อมวิไชยประสิทธิ์สร้างสมัยสมเด็จพระนารายณ์ เลาะชายฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาขึ้นไปทางเหนือผ่านพระราชวังธนบุรี (วันนี้เป็นกองทัพเรือ) วัดอรุณฯ (สมัยนั้นเป็นวัดในวังไม่มีพระอยู่) คลองมอญ คุกหลวง เรือนขุนนาง เรือนเจ้าพระยาจักรี (รัชกาลที่ ๑) วัดบางหว้าใหญ่ (วัดระฆัง) สวนมังคุด สวนลิ้นจี่แล้วจบที่คลองบางกอกน้อย (วันนี้คือชายขอบโรงพยาบาลศิริราช) ส่วนราษฎรมักอยู่อาศัยทางฝั่งบางกอกแต่พอออกไปแถวผ่านฟ้า สะพานมัฆวาน บางลำพู เยาวราช ยังเป็นทุ่งนาป่ารกและเสือชุมนัก แถวมหาดไทยและกลาโหมก็ยังเป็นป่าช้าจีน

เหลือเชื่อว่าที่ตั้งโรงพยาบาลศิริราชทุกวันนี้ ๒๕๐ ปีก่อนเป็นสวนมังคุดและสวนลิ้นจี่ที่อุดมสมบูรณ์รสชาติหวานอมเปรี้ยวราวกับลิ้นจี่เมืองเหนือ ๕๐๐ ปีก่อน แม่น้ำเจ้าพระยาตรงศิริราชถึงหน้าวัดอรุณฯ ยังไม่มี เป็นแต่แผ่นดินคนเดินข้ามไปมาได้ แม่น้ำเจ้าพระยาสายจริงไหลจากนครสวรรค์ผ่านอยุธยา ปทุมธานี นนทบุรีลงใต้มาจนถึงแถวสะพานพระปิ่นเกล้าแล้วเลี้ยวขวาหักข้อศอกคดเคี้ยวผ่านสารพัดบางไปไกลราวค่อนวันจึงไหลกลับออกมาทางข้างวัดอรุณฯ แล้วเลี้ยวขวาหักข้อศอกอีกทีผ่านสะพานพุทธไปลงอ่าวไทย นี่ว่าตามสถานที่ทุกวันนี้

ต่อมาสมัยสมเด็จพระชัยราชาที่ในหนังท่านมุ้ยเรื่องสุริโยไท พงษ์พัฒน์ วชิรบรรจงเล่นเป็นพระชัยราชานั่นแหละโปรดฯ ให้ขุดคลองลัดตัดตรงจากสะพานพระปิ่นเกล้าไปถึงสะพานพุทธราว ๒ กิโลเมตร ตรงนั้นเลยกลายเป็นแม่น้ำเจ้าพระยาสายใหม่ ทุ่นระยะทางและเวลาไปมาก ส่วนแม่น้ำสายเดิมที่เลี้ยวเข้าไปข้างศิริราชกลับตื้นเขินและแคบลงกลายเป็นคลองบางกอกน้อย และที่ไหลออกข้างวัดอรุณฯ กลาย

เป็นคลองบางกอกใหญ่

พระเจ้ากรุงธนบุรีครองราชย์อยู่ ๑๕ ปีก็ถูกพระยาสรรค์เจ้าเมืองสรรคบุรี ยึดอำนาจอ้างว่าพระสติวิปลาส ทีแรกทำท่าจะเป็นกษัตริย์เอง แต่พอรู้ว่าสมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก (ทองด้วง) ซึ่งเพิ่งยกทัพกลับจากราชการสงครามในเมืองเขมรมาถึงแล้ว จึงยอมอัญเชิญท่านขึ้นปราบดาภิเษกเป็นพระมหากษัตริย์ ต่อมาทรงย้ายเมืองหลวงข้ามแม่น้ำมาตั้งใหม่ที่ฝั่งบางกอก เป็นอันเริ่มสมัยกรุงเทพฯ

อ้อ ! สมัยก่อนเขมรเป็นของกรุงศรีอยุธยาและกรุงธนบุรี เวลามีขบถเราก็ไปปราบ เวลาญวนมารุกรานเราก็ไปช่วย ไม่กล้ามาทำซูซ่าชักธงยกเสาหินขึ้นทะเบียนมรดกโลกขู่ฟอด ๆ อย่างทุกวันนี้หรอก !

ประวัติศาสตร์เพียงแค่นี้ก็ทิ้งคำถามไว้มาก เช่น คนไทยมาจากไหน พระเจ้าอู่ทองมาจากไหน คำว่าสยามมาจากไหน พระเจ้ากรุงธนบุรีสวรรคตอย่างไร คำถามพวกนี้ตอบยากเพราะมีหลายตำรา นักประวัติศาสตร์ก็ยังเถียงกันหน้าเหลืองหน้าแดง ใครรู้แตกฉานก็คงร่วมวงเถียงด้วยได้ แต่

ตอนนี้เอาว่ามารู้จักกรุงรัตนโกสินทร์กันก่อน

บอกแล้วว่าผมบ้ายอ เมื่อยุให้เล่าก็จะเล่า แต่เพราะบรรเลงได้หลายจันทร์ จึงต้องว่าให้จบเป็นเรื่องๆ เป็นตอนๆ ในแต่ละจันทร์ อย่างวันนี้ควรค้างไว้แค่นี้ ไม่ให้คาบลูกคาบดอกชนิดกำลังเงื้อดาบก็หมดหน้ากระดาษ พอต่ออีกจันทร์กลายเป็นลงดาบฟันฉับเสียแล้ว เดี๋ยวจะไม่รู้เรื่องว่าจันทร์ที่แล้วใครทำอะไรที่ไหนเมื่อไร

วิษณุ เครืองาม

wis.k@hotmail.com

(๒๑ ก.พ.)

อมรรัตนโกสินทร์ (๒)

เชื่อไหมว่าพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑ นั้น ท่านไม่เคยรู้ว่าท่านทรงพระนามว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เพราะชื่อนี้รัชกาลที่ ๓ หลานปู่ของท่านมาตั้งเป็นชื่อพระพุทธรูปยืนทรงเครื่องที่อยู่หน้าพระแก้วมรกตอีกหลายปีต่อมา พระพุทธรูปองค์นี้สร้างถวายรัชกาลที่ ๑ คนทั้งหลายจึงเรียกรัชกาลที่ ๑ ว่าแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก นับแต่นั้นมา

เมื่อแรกประสูติท่านเป็นคนธรรมดาสามัญชื่อทองด้วง พ่อเป็นข้าราชการชื่อทองดี ภายหลังเป็นพระอักษรสุนทร แม่ชื่อดาวเรือง ประสูติแถวป้อมเพชรในกรุงศรีอยุธยา สมัยสมเด็จพระเจ้าบรมโกศก่อนเสียกรุง เรือนอยู่ใกล้วัดทอง ตระกูลของท่านไปทำบุญวัดนี้ประจำ เมื่อปราบดาภิเษกแล้ว จึงทรงรับบูรณะอุทิศถวายพระชนกทองดี พระชนนีดาวเรือง พระราชทานนามวัดนี้ว่าวัดสุวรรณดาราราม สุวรรณแปลว่าทอง ดาราแปลว่าดาว เป็นวัดประจำพระบรมราชจักรีวงศ์

ปากทางเข้าวัดมีร้านก๋วยเตี๋ยวผักหวาน อร่อยนัก !

รัชกาลที่ ๔ หลานปู่ของรัชกาลที่ ๑ เคยทรงอธิบายแก่เซอร์ จอห์น เบาว์ริง ราชทูตอังกฤษว่าต้นราชวงศ์จักรีเป็นมอญครั้งพระยาเกียรติ พระยารามที่เดิมพม่าใช้ให้ลอบฆ่าสมเด็จพระนเรศวร แต่กลับใจไปเล่าให้พระมหาเถรคันฉ่องฟัง พระมหาเถรจึงนำตัวไปสารภาพกับสมเด็จพระนเรศวรจนกริ้วว่าถึงป่านนี้พม่ายังมาระแวง ตัดสินพระทัยหนีกลับอยุธยาและประกาศอิสรภาพ พระยาทั้งสองยอมสวามิภักดิ์ตามเสด็จเข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่ในอยุธยามีลูกเมียเป็นไทยสืบมา

หลานของมอญทั้งสองคือเจ้าพระยาโกษา (เหล็ก) เจ้าพระยาโกษา (ปาน) เจ้าพระยาคนน้องเคยเป็นราชทูตสมัยสมเด็จพระนารายณ์ไปฝรั่งเศส สมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ เหลนของเจ้าพระยาโกษา (ปาน) คือพระอักษรสุนทร (ทองดี) ดังนั้นพระบรมราชจักรีวงศ์จึงมีเชื้อสายมาจากมอญ มอญสมัยหลายร้อยปีก่อนเป็นมหาอำนาจ เมืองหลวงคือกรุงหงสาวดี แต่ต่อมาถูกพม่าสมัยพระเจ้าตะเบ็งชะเวตี้และพระเจ้าบุเรงนองตีได้และกลืนชาติหมด

ถึงตอนนี้คงต้องเล่นเพลงผู้ชนะสิบทิศประกอบ ที่พม่าเปลี่ยนชื่อประเทศจากเบอร์มาเป็นเมียนมาร์ เพราะต้องการเอาใจมอญนี่เอง เมียนคือมอญ มาร์คือพม่า แต่มอญไม่ใคร่ปลื้มพม่านักหรอก ลองไปถามมอญปากเกร็ด มอญพระประแดงหรือมอญสังขละดูก็ได้

พระอักษรสุนทร (ทองดี) และคุณนายดาวเรืองมีบุตรธิดา ๕ คน สองคนแรกเป็นหญิงชื่อคุณสาและคุณแก้ว เป็นชายอีก ๓ คือ พระเจ้าขุนรามณรงค์ ทองด้วง และบุญมา มีบุตรชายหญิงเกิดจากเมียอื่นอีก ๒ คน คือ พ่อลา และแม่กุ เมื่อทองด้วงปราบดาภิเษกเป็นกษัตริย์แล้ว ทรงยกญาติพี่น้องทุกคนขึ้นเป็นเจ้า โดยเฉพาะพระอักษรสุนทรนั้นให้เป็นสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก ครั้งรัชกาลที่ ๑ เจ้านายขุนนางดื่มน้ำพระพิพัฒน์สัตยาแล้วต้องไปถวายบังคมพระบรมอัฐิสมเด็จพระปฐมฯ เรียกกันว่า "พระเทพบิดร" โดยถือตามธรรมเนียมอยุธยาที่ทุกรัชกาลให้เจ้านายขุนนางไปถวายบังคมพระบรมรูป สมเด็จพระปฐมบรมกษัตริย์คือพระเจ้าอู่ทองในฐานะพระเทพบิดร

ตรงนี้ต้องเล่าว่าสมัยพระเจ้าบรมโกศซึ่งคนครั้งรัชกาลที่ ๑ - ๒ นิยมเรียกว่า "ครั้งบ้านเมืองดี" มีเด็ก ๓ คนเป็นเพื่อนเล่นกัน เรียงตามอายุคือพ่อสิน ลูกจีน พ่อทองด้วง ลูกไทย และพ่อบุนนาค ลูกแขก พ่อบุนนาครวยที่สุดเพราะเป็นลูกเจ้าพระยามหาเสนาเทียบวันนี้ก็ระดับ ผบ.สูงสุด จึงได้เข้าทำราชการในวังอยู่กับพระเจ้าเอกทัศ ส่วนพ่อสินเป็นหลวงยกกระบัตร ไปอยู่เมืองตาก พ่อทองด้วงเป็นหลวงยกกระบัตรไปอยู่ราชบุรี

ว่ากันว่าพระเจ้าเอกทัศกษัตริย์พระองค์สุดท้ายของอยุธยาให้ทุกหัวเมืองคัดสาวสวยโสดส่งเข้าวัง หมู่บ้านบางช้าง เมืองอัมพวา แขวงราชบุรี คัดได้แม่นาคลูกเศรษฐีเชื้อสายมอญชื่อท่านทอง ท่านสั้น แต่แม่นาคไม่อยากเข้าวังจึงมีพ่อสื่อชักนำข้าราชการหนุ่มรูปงามจากราชบุรีชื่อหลวงยกกระบัตร (ทองด้วง) ให้มารู้จักจนได้แต่งงานกันเป็นอันไม่ต้องเข้าวัง แต่แม่นาคมีบุญญาธิการยิ่งกว่านั้น เพราะต่อมาได้เป็นต้นพระบรมราชจักรีวงศ์ วันนี้ออกพระนามว่าสมเด็จ

พระอมรินทราบรมราชินี ท่านเป็นแม่รัชกาลที่ ๒ ย่ารัชกาลที่ ๓ - ๔ ทวดรัชกาลที่ ๕

เมื่อพม่าตีกรุงศรีอยุธยาแตกพ่อสินซึ่งได้เป็นพระยาตาก ต่อมาได้เลื่อนเป็นพระยาวชิรปราการขับไล่พม่าออกไปได้จนย้ายราชธานีจากอยุธยาลงมาอยู่ที่กรุงธนบุรีและตั้งตนเป็นพระเจ้าแผ่นดิน พ่อบุญมาได้ชักชวนหลวงยกกระบัตร (ทองด้วง) ผู้พี่ชายเข้าสวามิภักดิ์ จนโปรดฯ ให้เป็นพระราชวรินทร์ ตำแหน่งนี้ระดับ ผบ.ตร. ของกรุงธนบุรี ต่อมาเป็นพระยาอภัยรณฤทธิ์ และพระยายมราช ตำแหน่งนี้ระดับ มท.๑ แล้วเป็นเจ้าพระยาจักรี นี่ระดับนายกรัฐมนตรีเชียวล่ะ !

เจ้าพระยาจักรี (ทองด้วง) และคุณหญิงนาคมีบุตรธิดาที่ควรรู้จักคือแม่หนูฉิมใหญ่ คนนี้ได้ถวายตัวเป็นเจ้าจอมพระสนมของพระเจ้ากรุงธนบุรี มีพระราชโอรสคือเจ้าฟ้าสุพันธุวงศ์ บัดนี้ก็รู้แล้วว่ารัชกาลที่ ๑ เป็นพ่อตาพระเจ้ากรุงธนบุรี ลูกชายคนที่ ๒ คือพ่อฉิม ต่อมาคือรัชกาลที่ ๒ คนที่ ๓ คือพ่อจุ้ย ว่ากันว่าท่านงามนัก แม่ท่านเคยออกปาก

ว่าเวลาทำผิดจะตีก็ตีไม่ลง คนนี้พอพ่อฉิมพี่ท่านเป็นรัชกาลที่ ๒ ท่านก็ได้เป็นกรมพระราชวังบวรมหาเสนานุรักษ์ พระมหาอุปราช

เจ้าพระยาจักรีเป็นนักรบ ไปรบชนะเมืองลาว เมืองเขมร จนได้เลื่อนอีกทีเป็นสมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก หลังจากนั้นไปรบที่เวียงจันทน์ได้เชิญพระแก้วมรกตลงมาไว้ที่วัดอรุณฯ พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงโสมนัสมาก

พระแก้วมรกตนั้นลาวถือว่าคู่บ้านคู่เมืองลาว เวลานี้ใครไปเวียงจันทน์แวะเที่ยววัดพระแก้วข้างวังหลวงลาว ไกด์มักชี้ให้ดูว่าแต่ก่อนพระแก้วมรกตตั้งอยู่ตรงนี้ไทยมาเอาไป ที่จริงน่าเห็นใจแต่ก็ไม่ถูกเพราะเดิมพระแก้วมรกตอยู่ที่กำแพงเพชร แล้วไปอยู่เชียงราย ออกจากเชียงรายไปอยู่ลำปางและเชียงใหม่ จนเจ้าเชียงใหม่ไปครองศรีสัตนาคนหุต (หลวงพระบาง) ในลาวจึงเชิญไปไว้ที่นั่น พอย้ายไปครองเวียงจันทน์ก็เชิญไปไว้เวียงจันทน์จนสมเด็จเจ้าพระยาฯ ท่านไปเอากลับคืนมา

หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ฝรั่งเศสซึ่งเคยปกครองลาวจัดการให้ไทยคืนดินแดนที่เรายึดจากลาวและเรียกร้องให้เราคืนพระแก้วมรกตให้ลาว เราเถียงว่าคืนก็ได้แต่ลาวต้องส่งกลับคืนที่เดิมเพราะลาวได้ไปจากเชียงใหม่ คืนไปคืนมาคงย้อนกลับไปที่กำแพงเพชร อ้อ ! ก่อนกำแพงเพชรจะมาจากไหนไม่รู้แต่ตำนานบอกว่าพระอินทร์สร้าง คราวนี้คงต้องส่งคืนพระอินทร์โน่น ! ว่าแล้วเราก็ทุบโต๊ะว่าถ้าทวงอีกเราจะวอล์กเอาต์ ฝรั่งเศสจึงเงียบลงได้ ไม่งั้นไทยก็อดลาวก็อด ป่านนี้คงไปอยู่ที่พิพิธภัณฑ์ลูฟวร์ !

พระแก้วมรกตจึงเป็นพระคู่บ้านคู่เมืองของไทย การได้พระแก้วกลับมาในครั้งนั้นเป็นความดีความชอบยิ่งใหญ่ของสมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก จนพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงถอดพระประคำทองคำคล้องคอพระราชทาน พระประคำนี้เป็นเครื่องอิสริยยศกษัตริย์สืบมา

คนที่ชอบไปแก้บนพระแก้วมรกตแล้วบอกว่าท่านโปรดปลาร้าเพราะอยู่เมืองลาวมานานจึงพิลึก คงไม่รู้ประวัติว่าท่านอยู่ภาคเหนือมาก่อน แต่พอรู้แล้วอย่าเปลี่ยนไปแก้บน

ด้วยขนมจีนน้ำเงี้ยว ไส้อั่ว น้ำพริกอ่องเข้าล่ะ ส่วนการแก้บนด้วยไข่ต้มนั้นไม่รู้มาจากไหน แม่ผมก็เคยบนไข่ต้ม ๕๐๐ ฟอง จำได้ว่าหลังจากนั้นบ้านผมกินไข่พะโล้ ไข่ลูกเขยอยู่ร่วม ๓ เดือน วันนี้คงต้องเปลี่ยนเป็นบนด้วยไข่ ๕๐ กิโล ๓ ขีด เขาชั่งกิโลขายกันแล้วนี่ !

พ.ศ.๒๓๒๕ เขมรเกิดเรื่องยุ่ง พระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดให้สมเด็จเจ้าพระยาฯ และพ่อบุญมาหรือเจ้าพระยาสุรสีห์สองพี่น้องยกทัพไปปราบ แต่ทางธนบุรีเกิดขบถพระยาสรรค์ สมเด็จเจ้าพระยาฯ เป็นห่วงจึงเลิกทัพกลับจนผ่านเข้ามาถึงบางกอกและหยุดทัพที่วัดสะแก วัดนี้มีสระใหญ่ท่านลงอาบน้ำสระผมผลัดเปลี่ยนเสื้อผ้าแล้วขึ้นช้างไปพบขุนนางที่รออยู่หน้าวัดโพธิ์ คนทั้งปวงอัญเชิญขึ้นครองราชสมบัติแล้วข้ามไปฝั่งธนบุรี เข้าไปที่วัดอรุณฯ เพื่อไหว้พระแก้วมรกตเป็นอันเริ่มแผ่นดินที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร์

วัดที่ท่านสระผมนั้นเมื่อปราบดาภิเษกแล้วทรงบูรณะใหม่และพระราชทานชื่อว่าวัดสระเกศ

สมเด็จเจ้าพระยาฯ เพิ่งจะเข้าเมือง นี่แหละช้างเหยียบนา พญาเหยียบเมืองของจริง แต่จะทำกระไรต่อไปได้ หน้ากระดาษหมดเสียแล้ว

วิษณุ เครืองาม

wis.k@hotmail.com

(๒๘ ก.พ.)

อมรรัตนโกสินทร์ (๓)

เมื่อสมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก (ทองด้วง) ขึ้นครองราชย์เป็นพระเจ้าอยู่หัวแผ่นดินที่ ๑ ของกรุงใหม่นั้นทรงพระนามว่าสมเด็จพระรามาธิบดีตามแบบโบราณ ก็ที่รัชกาลที่ ๖ ทรงเรียกว่าพระราม ๑ นั่นแหละ ส่วนชื่อกรุงก็เรียกเต็มยศตามแบบโบราณว่ากรุงเทพมหานคร บวรรัตนโกสินทร์ฯ และยาวอีก ๓ บรรทัด ภายหลังรัชกาลที่ ๔ ทรงเปลี่ยนสร้อยนามเป็น "อมรรัตนโกสินทร์"

กรุงเทพฯ แปลว่าเมืองเทวดา ในหลวงเคยตรัสแก่ชาวลอสแอนเจลิสว่านครของเราทั้งสองแปลอย่างเดียวกันคือ City of Angels

รัตนโกสินทร์แปลว่าแก้วของพระอินทร์ หมายความว่าเป็นที่อยู่ของพระแก้วมรกต สร้อยนามอย่างนี้อยุธยาไม่มีเพราะอยุธยาไม่มีพระแก้วมรกต ส่วน "อมร" แปลว่าไม่ตายอยู่ยั้งยืนยง แต่ดูๆ ไปแล้ววันนี้กรุงเทพฯ จะไปมิไปแหล่เต็มทีไหนจะน้ำท่วม แผ่นดินทรุด รถติด สิ่งแวดล้อมเป็นพิษ

ชาวบ้านตีกันและเผาเมือง ช่วยกันรักษาบ้านเมืองไว้หน่อยเถิดครับ

กรุงเทพฯ ๒๓๐ ปีก่อนเป็นทุ่งนา ป่ารก ป่าช้า สวนผลไม้ และชุมชนเชลยศึกตลอดจนผู้อพยพเช่น มอญ มลายู ญวน เขมร จีน ตรงที่เป็นวัดพระแก้วและวังหลวงวันนี้ครั้งโน้นเป็นสวนผลไม้ของจีนแซ่หลิมชื่อพระยาราชาเศรษฐี รัชกาลที่ ๑ ให้ขอมาทำวังแล้วพระราชทานที่ดินแถวสำเพ็งแลกกัน ลงเสาหลักเมืองแล้วก็เกณฑ์คนสร้างวัง ป้อม ค่าย ขุดคลองคูต่างๆ แถวนางเลิ้งมีน้ำขังจึงโปรดให้ทำนาเลี้ยงพระนครเรียกว่าทะเลตม เวลามีพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญก็ทำตรงนั้น

สมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีเคยให้ขุดคลองคูเมืองแถวหน้ามหาดไทยซึ่งเราหลงเรียกว่าคลองหลอดอยู่นาน คลองนี้ไหลไปลงแม่น้ำแถวหน้าโรงเรียนสวนกุหลาบฯ ชาวบ้านไปติดตลาดตรงนั้นเรียกว่าปากคลองตลาด ต่อมารัชกาลที่ ๑ เห็นว่าแนวพระนครแค่คลองคูเมืองใกล้ไปจึงให้ขุดคลองอีกสายห่างออกไป ลากจากแม่น้ำตรงบางลำพูไปออกสำเพ็ง

สะพานหันแล้วลงแม่น้ำเจ้าพระยาเรียกว่าคลองรอบกรุง และสร้างกำแพงล้อมกรุงอีกชั้น มีประตูให้คนเข้าออก อิฐที่จะก่อกำแพงและป้อมมีไม่พอต้องไปรื้อซากกำแพงอยุธยา ภายในกำแพงพระนครห้ามเผาศพ มีคนตายก็หามศพออกประตูไปเผานอกกำแพง

ประตูตรงนั้นอยู่ใกล้วัดเทพธิดาราม เรียกว่าประตูผี ใกล้ ๆ ยังมีร้านข้าวต้มเป็ดประตูผี ร้านผัดไทยทิพย์สมัย ร้านก๋วยเตี๋ยวราดหน้า อร่อยนัก ! บริเวณภายในกำแพงวันนี้ ความที่มีคลองล้อมรอบจึงเรียกว่าเกาะรัตนโกสินทร์เป็นพื้นที่อนุรักษ์

สร้างกรุงได้ ๓ ปี พม่าเห็นว่าไทยคงยังอ่อนแอ พระเจ้าปะดุงจึงให้ยกทัพมาถึง ๙ ทัพกะจะบดขยี้ให้เรียบอีกหน ตีตั้งแต่เหนือโอบลงมาที่กรุงเทพฯ ทางตะวันตกตีจากเมืองกาญจน์กระชับวงล้อมเข้ามาอีกทางที่เรียกว่าสงครามทุ่งลาดหญ้านั่นล่ะ ทางใต้ตีจากถลาง (ภูเก็ต) ขึ้นมาระนองชุมพร ศึกถลางหนนั้นมีหญิงไทย ๒ พี่น้องนุ่งโจงกระเบนห่มตะแบงมานตัดผมสั้นชวนชาวบ้านคว้าดาบไล่ฆ่าพม่าจน

แตกไป ท่านได้เป็นสองวีรสตรี คือ ย่ามุก ย่าจัน หรือท้าวเทพสตรี ท้าวศรีสุนทร

สงคราม ๙ ทัพใหญ่ที่สุดที่เราเคยรบกับพม่า ผลคือไทยชนะ ตั้งแต่นั้นมาพม่าไม่เคยยกทัพใหญ่มาตีไทยอีกเลย

รัชกาลที่ ๑ ท่านฉลาดในการปกครอง ข้อแรกคือทรงตระหนักว่าชาวบางกอกล้วนแต่เกิดในสมัยอยุธยา ได้เห็นทั้งความเจริญและความเสื่อมโทรม พอกรุงแตกจึงเสียขวัญ จึงทรงมุ่งเรียกขวัญและกำลังใจให้กลับมาก่อนเพื่อจะได้รู้สึกว่า "อยุธยายศล่มแล้ว ลอยสวรรค์ ลงฤา" ทรงเนรมิตทุกอย่างให้กรุงเทพฯ เหมือนกรุงศรีอยุธยา ไม่ว่าชื่อเมือง ชื่อวัง ชื่อวัด ชื่อคลอง ชื่อตลาด

ข้อที่ ๒ คือนับแต่กรุงศรีอยุธยาแตก บ้านเมืองแหลกลาญลงแม้เกิดกรุงธนบุรีแต่กฎหมาย ประเพณี ช่างฝีมือดีสูญหายหมด ศาสนาก็ยังเสื่อมโทรม เพราะติดพันการรบไม่มีเวลาทำนุบำรุง จึงโปรดฯ ให้ทำสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งใหญ่ที่วัดนิพพานาราม (วัดมหาธาตุ) ชำระกฎหมายสมัยอยุธยาใหม่เรียกว่ากฎหมายตราสามดวง แต่งหนังสือที่

เป็นวรรณคดี ระดมช่างมาฟื้นฝีมือ โขนระบำรำฟ้อนก็กลับรุ่งเรืองขึ้น แบบแผนประเพณีเก่าก็โปรดฯ ให้หารือเจ้าฟ้าหญิงพินทวดี ลูกสาวพระเจ้าบรมโกศที่ยังรอดชีวิตมาไม่ตกเป็นเชลยไปอยู่พม่าคราวเสียกรุง

ข้อที่ ๓ แม้การผลัดแผ่นดินหนนั้นจำเป็นต้องฆ่าล้างกันไม่น้อยตามธรรมเนียม "ตัดไม้อย่าไว้หนามหน่อ ฆ่าพ่ออย่าไว้ลูก" แต่ก็ไม่ใช่ว่าจะล้างกันหมดแผ่นดิน เจ้านายข้าราชการใดที่สวามิภักดิ์ก็ทรงรับไว้ทำราชการสืบมา ไม่อย่างนั้นจะเอาคนที่ไหนมาทำงาน ลูกหลานพระเจ้ากรุงธนบุรีหลายคนก็ได้ดิบได้ดีต่อมา และยังปะปนกับพระราชวงศ์จักรีไม่น้อย บางคนทำราชการจนได้เป็นเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (ต้นสกุล ณ นคร) เจ้าพระยานครราชสีมา (ต้นสกุล ณ ราชสีมา) หมอประจำพระองค์ (ต้นสกุลสินสุข)

ลูกสาวพระเจ้ากรุงธนบุรีชื่อพระองค์เจ้าสำลีวรรณได้เป็นพระชายาเจ้าฟ้าจุ้ยน้องรัชกาลที่ ๒ ซึ่งต่อมาเป็นกรมพระราชวังบวรมหาเสนานุรักษ์ พระมหาอุปราชสมัยรัชกาลที่ ๒ มีโอรสคือเจ้าฟ้าพงศ์อิศเรศ เป็นต้นราชสกุลอิศรเสนา

เจ้าฟ้าพระองค์นี้จึงเป็นหลานปู่รัชกาลที่ ๑ และหลานตาแท้ๆ ของพระเจ้ากรุงธนบุรี หลานปู่อีกคนของพระเจ้ากรุงธนบุรีชื่อน้อย ได้เป็นหม่อมของเจ้าฟ้ามงกุฎ (ต่อมาเป็นรัชกาลที่ ๔) มีโอรส ๒ พระองค์ คือ พระองค์เจ้าชายนพวงศ์ ต้นราชสกุลนพวงศ์ และพระองค์เจ้าชายสุประดิษฐ์ ต้นราชสกุลสุประดิษฐ์ สองพี่น้องนี้สร้างวัดตรีทศเทพ

หลักการปกครองที่ดีจึงมีว่านักปกครองต้องแยกมิตรแยกศัตรู ไม่อาฆาตพยาบาทไปหมด ต้องรู้จักให้อภัย คนดีต้องเรียกมาใช้ ถ้าเกลียดใครแบบเหมาเข่ง จะหาคนทำงานด้วยไม่ได้

จำพ่อบุนนาคที่เคยเป็นเพื่อนเล่นมาแต่เด็กกับพ่อสินพ่อทองด้วงได้ไหม กรุงแตกก็แยกกันไป ต่อมาไปขออยู่กับหลวงยกกระบัตร (ทองด้วง) ที่บางช้าง พอเมียตาย คุณหญิงนาคสงสารว่าเป็นหม้ายจึงยกน้องสาวชื่อนวลให้ เท่ากับได้เป็นคู่เขยกับพ่อทองด้วง เมื่อพ่อทองด้วงเป็นรัชกาลที่ ๑ ก็ทรงรับมาทำราชการจนได้เป็นเจ้าพระยามหาเสนา คนนี้คือต้นสกุลบุนนาค ลูกหลานของท่านยิ่งใหญ่สืบมาหลายชั่วคน

เมื่อรัชกาลที่ ๑ ครองราชย์ คุณหญิงนาคก็ได้เป็นพระมเหสีเอก (เมียหลวง) แต่ไม่ได้ทรงสถาปนาเป็นเจ้าและไม่มีพระยศอันใด สาเหตุเกิดจากคุณหญิงท่านขี้หึง คราวสมเด็จเจ้าพระยาฯ กลับจากเวียงจันทน์ครั้งที่เชิญพระแก้วมรกตมา ได้สาวลาวชื่อแว่นตามมาปรนนิบัติอยู่ร่วมเรือนด้วย ครั้งหนึ่งคุณหญิงมีเรื่องหึงหวงจึงฉวยได้ดุ้นแสมดักตีหัวแม่แว่น เลยงอนใส่กันจนครองราชย์ พระมเหสีนาคไปอยู่กับเจ้าฟ้าฉิมลูกชายที่พระราชวังเดิมของเจ้าตากที่ธนบุรี หลบกันไปมาจนสิ้นแผ่นดิน พระมเหสีท่านมีอายุยืนไปสวรรคตสมัยรัชกาลที่ ๓ หลานย่าของท่าน

จำพ่อบุญมาน้องชายสมเด็จเจ้าพระยาฯ ได้ไหม คนนี้เป็นนักรบเก่งกล้านัก สมัยธนบุรีได้เป็นเจ้าพระยาสุรสีห์ พม่าเกรงขามมากเรียกท่านว่า "พระยาเสือ" สมัยรัชกาลที่ ๑ ได้เป็นกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท พระมหาอุปราช แปลว่าต่อไปจะเป็นพระเจ้าแผ่นดิน

วังของท่านเรียกว่าวังหน้า คือ บริเวณธรรมศาสตร์ พิพิธภัณฑ์ และโรงละครแห่งชาติทุกวันนี้

ปลายพระชนม์ท่านประชวรหนัก ทรงห่วงใยพระราชโอรสธิดาและวังที่ท่านสร้างไว้ หลังสวรรคต ลูกของท่านบางพระองค์คิดการใหญ่ ภายหลังจับได้ว่าเตรียมจะยึดอำนาจในวันถวายพระเพลิงของกรมพระราชวังบวรฯ จึงให้จับตัวไปสำเร็จโทษ

จำคุณสา คุณแก้ว พี่สาวพ่อทองด้วงได้ไหม สองท่านนี้เลี้ยงพ่อทองด้วงและพ่อบุญมาแทนแม่มาแต่เยาว์วัย คุณสาแต่งงานกับขุนนางอยุธยา ลูกคนหนึ่งเก่งมากเท่ากับเป็นหลานน้าพ่อทองด้วง เป็นคนรบกับพระยาสรรค์ก่อนสมเด็จเจ้าพระยาฯ กลับจากเขมร เมื่อครองราชย์แล้วทรงตั้งคุณสาเป็นสมเด็จพระพี่นางเธอพระองค์ใหญ่ กรมพระยาเทพสุดาวดี ลูกชายคุณสาคนนี้ได้เป็นกรมพระราชวังบวรสถานพิมุขหรือวังหลัง ปลูกวังอยู่สวนลิ้นจี่ที่วันนี้คือโรงพยาบาลศิริราช ตรงนั้นยังมีตรอกวังหลัง สมัยหนึ่งเคยมีโรงเรียนวังหลัง

คุณแก้วนี่สิสำคัญ ทรงตั้งเป็นสมเด็จพระพี่นางเธอพระองค์น้อย กรมพระศรีสุดารักษ์ ก่อนกรุงแตกท่านแต่งงานกับเจ้าสัวเชื้อสายจีนปักกิ่งชื่อเงิน แซ่ตัน ลูกสาวคนหนึ่งเมื่อ

รัชกาลที่ ๑ ครองราชย์ได้ทรงตั้งเป็นเจ้าฟ้าบุญรอด ภายหลังได้เป็นพระมเหสีรัชกาลที่ ๒ ที่จริงก็คือลูกพี่ลูกน้องกัน จนมีพระราชโอรสคือรัชกาลที่ ๔ และพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ

นี่คือคำตอบว่าทำไมพระบรมราชวงศ์จักรีจึงมีเชื้อสายจีน เวลาตรุษสารทก็ยังมีพิธีเซ่นไหว้ สังเวยพระป้ายแบบจีน จีนไทยมิใช่อื่นไกล พี่น้องกันตั้งแต่พระราชามหากษัตริย์จนถึงอาแปะอาซิ้ม โลกทั้งผองเป็นพี่น้องกัน

วิษณุ เครืองาม

wis.k@hotmail.com

(๗ มี.ค.)

อมรรัตนโกสินทร์ (๔)

รัชกาลที่ ๑ ครองราชย์ ๒๗ ปี สวรรคตใน พ.ศ.๒๓๕๒ ปีนั้นสหรัฐอเมริกาเพิ่งตั้งมาได้ ๒๐ ปี

รัชกาลที่ ๑ มีพระราชโอรสพระราชธิดาหลายพระองค์ คนสมัยก่อนมีเมียมากลูกมากเพราะยังไม่มีธรรมเนียมว่าผู้ชายต้องมีเมียเดียว ยิ่งขุนนางยิ่งมีเมียมากเพราะมีปัญญาเลี้ยงดู เคยมีคนสันนิษฐานว่าเพราะผู้ชายมีเมียมากคอยรับใช้อยู่ในเรือนนี่เองจึงเรียกว่าเป็น "ขุน" ของ "นาง" นานเข้ากลายเป็นคำว่า ขุนนาง ส่วนผู้หญิงที่มีบ่าวไพร่ข้าทาสบริวารอยู่ในบังคับบัญชามากจึงเป็น "ขุน" ของ "นาย" นานเข้าเลยกลายเป็นคุณนาย เท็จจริงไม่รู้ !

ยิ่งพระเจ้าแผ่นดินก็ยิ่งมีคนอยากถวายลูกสาวเป็นเจ้าจอม หม่อม พระสนม เผื่อมีพระราชโอรสธิดาถวายตัวจะได้นับญาติเป็นขรัวตาขรัวยายพระองค์เจ้าเล็ก ๆ เหล่านั้น ข้างพระเจ้าแผ่นดินเองจะไม่ทรงรับก็ทรงเกรงผู้ถวายจะเสียใจว่ารังเกียจ ถ้าไม่โปรดก็แค่ไม่ทรงเรียกใช้กลายเป็น "เจ้าจอม"

ค้างเติ่งอยู่อย่างนั้น ต่อเมื่อโปรดจนมีพระราชโอรสธิดาถวาย จึงจะได้เป็น "เจ้าจอมมารดา" ถ้าโปรดมากกว่านั้นก็จะตั้งให้เป็นพระสนมมีเครื่องยศหรูหรา

สมัยรัชกาลที่ ๔ มีคนแห่ถวายลูกสาวเป็นเจ้าจอมกันมาก จนวันหนึ่งต้องทรงประกาศ "ปลดปล่อย" ให้เจ้าจอมที่ไม่มีลูกออกไปมีเหย้าเรือนหาคู่ใหม่ได้ เรียกว่าเป็นการพระราชทานสิทธิเสรีภาพหญิงก็ว่าได้ เพราะสมัยก่อนไม่มีทางทำได้เลย แต่ถ้าเป็นเจ้าจอมมารดาคือมีพระราชโอรสธิดาจะขอลาออกไปมีสามีใหม่นั้นไม่ควรเพราะต้องรักษาพระเกียรติพระราชกุมาร

สมเด็จพระราชาคณะรูปหนึ่งเคยเป็นพระอาจารย์สอนหนังสือรัชกาลที่ ๒ มาแต่ยังเป็นพ่อฉิม ภายหลังได้สึกมาทำราชการจนเป็นพระยามีลูกมีเมีย เมื่อเจ้าฟ้าฉิมเป็นรัชกาลที่ ๒ พระยาผู้นี้ต้องการแสดงความจงรักภักดีจึงถวายลูกสาว ตรัสว่าจะไม่รับก็เกรงจะเสียใจ จะรับไว้ก็เห็นว่าเป็นลูกสาวครูบาอาจารย์ จึงให้รับพอเป็นพิธีแล้วพระราชทานต่อไปยังพระองค์เจ้าทับ พระราชโอรสพระองค์ใหญ่จนมีพระโอรสคือพระองค์

เจ้าชุมสาย เป็นต้นราชสกุลชุมสาย

ธรรมเนียมไทยสมัยก่อนไม่นิยมออกพระนามเจ้านายหรือขุนนางผู้ใหญ่ แต่หันไปเรียกสมญานามแทน กษัตริย์ที่อยู่ปราสาทปิดทองจึงเป็นพระเจ้าปราสาททอง กษัตริย์ที่ชอบเสวยปลาตะเพียนและปลูกวังอยู่ข้างสระคอยจับปลาเสวยจึงเป็นพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระหรือขุนหลวงปลาตะเพียน ครั้งรัชกาลที่ ๑ นั้น คนเรียกว่าแผ่นดินต้น เรียกรัชกาลที่ ๒ ว่าแผ่นดินกลาง พอถึงรัชกาลที่ ๓ ก็ตกพระทัยว่าคนจะเรียกแผ่นดินปลายเกรงจะเป็นอัปมงคล

โปรดสังเกตภูมิปัญญาคนโบราณ ท่านให้หล่อพระพุทธรูปยืนปางห้ามสมุทร สูง ๖ ศอกทรงเครื่องจักรพรรดิ ๒ องค์เอาไปไว้หน้าพระแก้วมรกต องค์หนึ่งถวายแผ่นดินต้นตั้งชื่อว่าพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก อีกองค์ถวายแผ่นดินกลางตั้งชื่อว่าพระพุทธเลิศหล้าสุราลัย (ต่อมารัชกาลที่ ๔ เปลี่ยนเป็นนภาลัย) และทรงแนะว่าใครจะเรียกชื่อรัชกาลไหนให้เรียกตามชื่อพระ เรียกบ่อยๆ จะได้เป็นมงคล ตั้งแต่นั้นมาคนไทยก็ยอมออกพระนามรัชกาลตามชื่อพระ

สมัยรัชกาลที่ ๔ มีขุนนางเป็นสมเด็จเจ้าพระยา ๒ คน พี่น้อง ไม่มีใครกล้าออกชื่อท่าน เรียกกันแต่ว่าสมเด็จองค์ใหญ่ สมเด็จองค์น้อย มีแต่คนสมัยนี้มั้งที่จิกเรียกกันว่า "ไอ้หมัก" "เจ๊หน่อย" "เทพเทือก" "มาร์ค" "ปู่ชัย" "ไอ้เหลี่ยม" "เจ๊มิ่ง"

แผ่นดินรัชกาลที่ ๒ บ้านเมืองสงบร่มเย็น ข้าศึกศัตรูมีบ้างก็ประปราย จึงโปรดให้ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมบำรุงขวัญราษฎร เพราะเคยแต่รบมาเป็นสิบ ๆ ปีคงเซ็งแย่ ! บัดนั้นโขนละครในราชาตรีก็พลอยรุ่งเรืองขึ้น รัชกาลที่ ๒ ท่านเป็นศิลปิน สีซอได้ แกะสลักได้ ปั้นหุ่นพระพุทธรูปได้ แต่งเพลงได้ ทั้งยังทรงเป็นกวี ทรงแต่งได้ตั้งแต่เรื่อง ชาวบ้านร้านตลาดถกผ้าด่าทอกันอย่างเรื่องขุนช้างขุนแผน สังข์ทอง จนถึงเรื่องวงศ์เทวากระยาหงันอย่างเรื่องอิเหนาซึ่งไพเราะนักหนา

อย่าลืมว่าท่านประสูติเป็นคนธรรมดา เป็นพ่อฉิมบ้านอัมพวานี่เอง เคยลงน้ำ ปีนต้นหมาก ทำสวนทำไร่ ขี่ม้าก้านกล้วย กัดปลา ชนไก่ เวลาทรงแต่งขุนช้างขุนแผนหรือบทละครพื้นบ้านจึงเด็ดนัก ข้อสำคัญคือทรงมีเสน่ห์เอาการ

เพราะวาทะโวหารหวานนัก ไม่เชื่อลองไปอ่านเรื่องอิเหนาดู

ครั้งยังเป็นเจ้าฟ้าลูกเธอ เคยมีหม่อมคนสำคัญคือ หม่อมเรียม ลูกสาวเจ้าเมืองนนทบุรี มีพระโอรสคือ "พ่อทับ" ที่ต่อไปจะได้เป็นรัชกาลที่ ๓ ต่อมาไปโปรดเจ้าฟ้าหญิงบุญรอด พระธิดาสมเด็จพระพี่นางพระองค์น้อยของรัชกาลที่ ๑ พูดง่าย ๆ ว่าเป็นลูกสาวของป้าจึงเป็นลูกพี่ลูกน้องกัน ฝีมือเจ้าฟ้าบุญรอดเป็นเลิศทางการครัว กับข้าวคาวหวาน แกะสลักผักผลไม้ เจ้าฟ้าฉิมจึงทรงไปมาหาสู่อยู่ร่วม ๒ ปี

รัชกาลที่ ๑ กริ้วมาก ว่าพระเจ้าลูกเธอลบหลู่ผู้ใหญ่ ไม่ยำเกรง ไม่ให้ขึ้นเฝ้าฯ ทั้งยังทรงจับแยกกัน เจ้าฟ้าฉิมตรอมพระทัยอยู่นาน เข้าใจว่าระหว่างนั้นเองที่ทรงพระนิพนธ์กาพย์ชมเครื่องคาวหวานฝีพระหัตถ์ เจ้าฟ้าบุญรอดตั้งแต่มัสมั่นแกงแก้วตา หอมยี่หร่ารสร้อนแรง จนถึงของหวาน เช่น

ทองหยอดทอดสนิท ทองม้วนมิดชิดความหลัง
สองปีสองปิดบัง แต่ลำพังสองต่อสอง

คนสมัยก่อนอ่านกาพย์บทนี้แล้วอมยิ้มเพราะข้อความนี้คือความในพระทัยรำลึกถึงความหลัง ครั้งที่เคยเสด็จไปมา

หาสู่กันร่วม ๒ ปี

เมื่อครองราชย์แล้วทรงรับเจ้าฟ้าบุญรอดเข้ามาเป็นพระมเหสี และต่อมาแม้จะทรงมีพระภรรยาเจ้าอีกเท่าไรก็ไม่ทรงยกผู้ใดขึ้นเป็นใหญ่เพราะเคยทรงปฏิญาณกับเจ้าฟ้าบุญรอดว่าจะไม่ยกย่องหญิงใดอีก เจ้าฟ้าบุญรอดเป็นพระราชชนนีของเจ้าฟ้ามงกุฎ (รัชกาลที่ ๔) และเจ้าฟ้าจุฑามณี (พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ) ต่อมาได้เป็นสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี

ที่จริงรัชกาลที่ ๒ ยังมีพระมเหสีอีก คือ เจ้าฟ้าหญิงกุณฑลทิพยวดี พระราชธิดารัชกาลที่ ๑ แม่ท่านเป็นลูกกษัตริย์ลาว แต่รัชกาลที่ ๒ ก็ไม่ทรงยกย่องเป็นพระอัครมเหสี แม้กระนั้นเจ้าฟ้าบุญรอดก็ทรงหึงจนกริ้วไม่ตรัสด้วย เรียกว่าเลิกทำกับข้าวคาวหวานถวายเลยทีเดียว รัชกาลที่ ๒ เสด็จไปง้อก็ไม่ทรงเปิดประตูรับ

เรื่องราวของรัชกาลที่ ๒ กับเจ้าฟ้ากุณฑลและเจ้าฟ้าบุญรอดน่าสนใจมาก เจ้าฟ้ากุณฑลท่านยังแรกรุ่นและงามนัก เมื่อรัชกาลที่ ๒ ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องอิเหนา คนจึงมัก

เปรียบเทียบพระองค์ว่าเป็นอิเหนา เจ้าฟ้าบุญรอดเป็นจินตะหรา เจ้าฟ้ากุณฑลเป็นบุษบา บทเจรจาตัดพ้อต่อว่าระหว่างอิเหนากับจินตะหรา เช่นตอนอิเหนาไปง้อแล้วจินตะหราไม่เปิดประตูรับ หรือตอนจินตะหรางอนใส่บุษบาเมื่อเดินสวนทางกันมีอยู่จริงและตรงกันกับที่รัชกาลที่ ๒ ทรงง้อเจ้าฟ้าบุญรอดและเจ้าฟ้าบุญรอดกริ้วไม่ตรัสกับเจ้าฟ้ากุณฑล

พอรู้เรื่องเก่าๆ อย่างนี้แล้ว อ่านอะไรก็สนุกขึ้นโขเลย !

เจ้าฟ้ากุณฑลทิพยวดีมีพระราชโอรสกับรัชกาลที่ ๒ ที่เจริญพระชันษายิ่งใหญ่ต่อมาคือสมเด็จเจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ ต่อมาเป็นต้นราชสกุลมาลากุล คนในราชสกุลนี้ที่เรารู้จักดีเช่น ม.ล.ปิ่น มาลากุล

รัชกาลที่ ๒ มีพระราชโอรสกับเจ้าจอมมารดาอื่นๆ อีกหลายพระองค์ แต่ละพระองค์ได้เป็นต้นราชสกุลสำคัญสืบมา เช่นพระองค์เจ้านวมที่ต่อมาได้เป็นกรมหลวงวงศาธิราชสนิท ต้นราชสกุลสนิทวงศ์ เจ้านายพระองค์นี้ยูเนสโกเพิ่งประกาศยกย่องเป็นบุคคลสำคัญของโลกในด้านการแพทย์ การต่างประเทศ พระองค์เจ้าปราโมช ต่อมาเป็นกรมขุนวรจักรฯ วัง

ท่านอยู่ตรงที่ทุกวันนี้เรียกว่า "วรจักร" เป็นต้นราชสกุลปราโมช พระองค์เจ้ากุญชรต่อมาเป็นกรมพระพิทักษ์เทเวศร วังท่านอยู่บ้านหม้อ เป็นต้นราชสกุลกุญชร และยังมีราชสกุลอื่นๆ อีกหลายสาย ไม่นับรวมที่เป็นพระเจ้าแผ่นดินอีก ๓ พระองค์ คือ รัชกาลที่ ๓, ๔ และพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว

วิษณุ เครืองาม

wis.k@hotmail.com

(๑๕ มี.ค.)

อมรรัตนโกสินทร์ (๕)

ผู้ปกครองนั้นแม้จะรู้กันอยู่ว่ามีหน้าที่สำคัญคือการปกครองประชาชนให้อยู่เย็นเป็นสุข แต่คำว่า "ปกครองให้อยู่เย็นเป็นสุข" ไม่ใช่ของง่าย เพราะถ้ามีอะไรเกิดขึ้นประชาชนก็จะโยนโทษโยนบาปใส่ผู้ปกครองทั้งสิ้น สมัยก่อนผู้ปกครองคือกษัตริย์ วันนี้คือรัฐบาล ผู้ปกครองจึงต้องทำให้ประชาชนพอใจ มิฉะนั้นหากเกิดข้าวยากหมากแพง ฝนฟ้าไม่ตก ทำนาไม่ได้ผล โจรผู้ร้ายชุกชุม จะโทษผู้ปกครองเอาได้ทั้งที่บางเรื่องไม่เกี่ยวอะไรกับผู้ปกครอง

ทุกวันนี้นายจ้างปลดคนงาน ข้าวราคาตก ปุ๋ยราคาแพง ไข่ฟองละหลายบาท ไข้หวัดระบาด น้ำมันปาล์มขาดตลาด นักเรียนลอบได้เสียจนท้องก่อนแต่งแล้วทำแท้งยังโทษรัฐบาลได้เลย

บทบาทของพระเจ้าแผ่นดินในอดีตจึงมีว่ายามศึกต้องคุมทัพออกรบ ยามสงบต้องทะนุบำรุงบ้านเมืองประเทืองขวัญไพร่ฟ้าประชาชน พิธีรีตองต่างๆ ที่คนเชื่อถ้าไม่มีพิษมีภัยก็

ต้องทำ พูดง่าย ๆ ว่าอะไรที่ไม่เป็นบาปเป็นกรรมแล้วคนเขาชอบเห่อกันก็ต้องทำ ความโชคดีของกรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทร์อยู่ตรงที่เรามีผู้นำหรือผู้ปกครองที่ทรงเข้าใจความข้อนี้และเสด็จมาอย่างเหมาะเจาะตรงกับความต้องการและความจำเป็นของยุคสมัยไม่ช้าไม่เร็วไป

รัชกาลที่ ๑ เป็นนักรบนักปกครอง ถ้าทรงเป็นแต่กวีเจอสงคราม ๙ ทัพเข้าก็คงลำบากเหมือนกัน ส่วนรัชกาลที่ ๒ ท่านเป็นกวี เป็นศิลปินในยามปลอดศึก งานหนังสือดี ๆ โขนละครงาม ๆ จึงเกิดขึ้นในแผ่นดินนี้ กวีหนุ่มชื่อภู่ยังมาเกิดจนโตเป็นหนุ่มคู่บุญได้ทันใช้งานในแผ่นดินนี้อีกด้วย

กลางรัชกาลที่ ๒ เกิดเหตุใหญ่ ๒ ครั้ง คือ ไฟไหม้พระนครวอดไปเกือบครึ่งเมือง พูดตามสถานที่ทุกวันนี้ก็คือไหม้ตั้งแต่ตลาดเพชรบ้านหม้อจนถึงหน้าวัดโพธิ์ อีกคราวคือไข้ห่าระบาด โรคนี้จะเป็นอหิวาตกโรคหรือกาฬโรคก็ยังเถียงกันอยู่แต่ราษฎรตายถึง ๓ หมื่นคนจนศพเผาไม่ทันต้องทิ้งเกลื่อนแม่น้ำลำคลอง ที่วัดสระเกศนั้นต้องตั้งศพซ้อนกันแล้วเผารวมทีละสิบ ๆ ศพ เจ้านาย ขุนนางเสียชีวิตไม่น้อย

พระสงฆ์ก็มากเพราะเป็นโรคติดต่อร้ายแรง การแพทย์ครั้งนั้นยังไม่ดี

รัชกาลที่ ๒ ให้ทำพิธีอาพาธพินาศ ยิงปืนใหญ่ เชิญพระแก้วมรกตและพระบรมธาตุออกแห่รอบพระนคร มีพระประพรมน้ำพระพุทธมนต์ สวดอาฏานาฏิยปริตรและรัตนสูตร พระเจ้าแผ่นดินและเจ้านายทรงถือศีล ๑๕ วัน มีการชุมนุมสวดมนต์ที่วัดพระแก้วทุกวันจนเหตุการณ์สงบลง

สมัยรัชกาลที่ ๒ เริ่มมีการตั้งโรงบอกหนังสือริมประตูวัง ใครไม่รู้หนังสือมาขอเรียนได้ น่าจะเป็นต้นกำเนิดการตั้งโรงเรียน และยังโปรดให้มีพิธีวิสาขบูชาในวันเพ็ญเดือน ๖ ด้วย

ในด้านราชการงานเมืองจนแม้แต่การสงครามได้ทรงอาศัยพระเจ้าลูกเธอพระองค์ใหญ่ที่ประสูติจากเจ้าจอมมารดาเรียมคือพระองค์เจ้าชายทับ (สมัยนั้นยังไม่แบ่งแยกคำว่าลูกเธอว่าเป็นหญิง ลูกยาเธอเป็นชาย) ดังที่ได้ทรงช่วยปราบขบถเจ้าฟ้าสุพันธุวงศ์ พระราชโอรสพระเจ้ากรุงธนบุรีที่ว่ากันว่าจะแย่งราชสมบัติจนจับได้และสำเร็จโทษ ทั้งยังทรงยกทัพไปยันข้าศึกที่ชายแดนและยังไปสร้างป้อมกันศัตรูที่พระประแดง

อีกหลายป้อม

ต่อมาได้เป็นกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์โปรดให้มาอยู่วังท่าพระที่เป็นมหาวิทยาลัยศิลปากรตรงข้ามวังหลวงทุกวันนี้ เช้าเย็นก็เสด็จขึ้นวอข้ามไปเข้าเฝ้าฯ และกราบบังคมทูลข้อราชการมิได้ขาดเป็นที่โปรดปราน ทั้งพระองค์เองก็มีพระสติปัญญาทางการค้า โปรดให้ต่อเรือบรรทุกสินค้าไปขายถึงเมืองจีนเป็นการส่วนพระองค์ ได้เงินมาทรงแบ่งไว้ใช้เองส่วนหนึ่งถวายรัชกาลที่ ๒ ไว้ใช้ในราชการส่วนหนึ่ง

กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ท่านมั่งคั่งมากจนรัชกาลที่ ๒ ทรงเรียกพระราชโอรสพระองค์นี้ว่า "เจ้าสัว"

ที่วังท่าพระของท่านนั้นเป็นสภากาแฟของชนชั้นสูงเจ้านายเสนาบดีและพ่อค้าวาณิชไปชุมนุมกันคับคั่งทุกวันตั้งวงคุยเรื่องพระเรื่องเจ้า เรื่องบ้านเมือง เศรษฐกิจและปัญหาสาธารณะต่าง ๆ เจ้าจอมมารดาเรียมแม่ท่านมีฝีมือทางกับข้าวก็ช่วยต้มยำทำแกงเลี้ยง เศรษฐีจีนเช่นเจ้าสัวโตไม่มาคุยเปล่า ๆ แต่ทำเกาเหลาหม้อใหญ่มาเลี้ยง เรียกว่าสุราฮะกึ๊นเพียบ

กรมหมื่นเจษฎาฯ และแม่ของท่านใจบุญนักหุงข้าววันละหลายกระทะ แกงวันละหลายหม้อตั้งโรงทานเลี้ยงคนหน้าวังทุกวัน ชาวบ้านขึ้นจากเรือที่ท่าพระหรือท่าช้าง ผ่านไปมาก็แวะกินข้าวได้ฟรี คนยากคนจนติดกันตรึม นี่น่าจะเป็นต้นเค้าการสังคมสงเคราะห์ในประเทศไทย ไม่นับที่ทรงใส่บาตรพระอีกวันละ ๙ วัดทุกวัน ฝนตกฟ้าร้องพระออก "บิณฑ์" ไม่ได้ ท่านก็ให้จัดสำรับไปส่งที่วัด

ที่เล่ามานี้เพราะต้องการให้เห็นว่ากรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ท่านดำเนินชีวิตมาเป็นลำดับอย่างไร และอย่าแปลกใจว่าแม้ท่านจะอยู่นอกไลน์ของการสืบราชสมบัติ แต่เมื่อรัชกาลที่ ๒ สวรรคต ท่านจึงได้รับอัญเชิญขึ้นครองราชย์เป็นรัชกาลที่ ๓ อย่างเหมาะเจาะและสง่างาม

ชาวต่างประเทศที่เข้ามาค้าขายหรือเจริญไมตรีในสมัยนั้นก็ยอมรับกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ว่า "ท่านยิ่งใหญ่จริง" ตอนปลายรัชกาลที่ ๒ เจ้านายและเสนาบดีล่วงลับไปมาก โปรดให้พระเจ้าลูกเธอพระองค์นี้กำกับราชการหลายอย่างพร้อมกัน พูดตามภาษาสมัยใหม่ให้คนรุ่นนี้เข้าใจก็ต้องว่า

ท่านได้รับความไว้วางใจให้คุมกระทรวงการคลัง กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงการต่างประเทศ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ และศาลฎีกา ใหญ่ไหมล่ะ !

ฉะนั้นเมื่อรัชกาลที่ ๒ ประชวรอยู่ไม่กี่วัน ใครๆ นึกว่าไม่ช้าก็คงหายจึงได้แต่ถวายยาหอมยาลมไปตามเรื่อง แต่พระอาการหนักลงจนสวรรคตกะทันหัน เจ้านาย เสนาบดีจึงประชุมกันมีมติว่าแม้กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์จะมิได้เป็นสมเด็จเจ้าฟ้าประสูติจากพระมเหสี และไม่ได้เป็นพระมหาอุปราช แต่ก็เป็นพระราชโอรสพระองค์ใหญ่สุด มีพระกำลังอำนาจและพระสติปัญญาทั้งการรบ การปกครอง และเศรษฐกิจ เจ้านายก็รัก ขุนนางก็นับถือ พระสงฆ์ก็ยอมรับ พ่อค้านักธุรกิจก็ยกย่อง คนยากคนจนก็รัก พระชนมายุก็มากกว่าสมเด็จเจ้าฟ้ามงกุฎน้องคนละแม่ซึ่งประสูติจากเจ้าฟ้าบุญรอดถึง ๑๗ ปี จึงควรขึ้นเป็นกษัตริย์ได้

ขณะนั้นเจ้าฟ้ามงกุฎ (ต่อไปเป็นรัชกาลที่ ๔) เพิ่งบวชเป็นพระได้ไม่กี่วัน ไม่นึกว่าพระบรมราชชนกจะสวรรคตลงกะทันหัน กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ท่านมิได้ผลีผลามรีบตอบ

รับคำเชิญ แต่ได้ให้ขุนนางไปทูลถามที่วัดว่าน้องคนละแม่กับท่านจะทรงคิดเห็นประการใด เจ้าฟ้ามงกุฎทรงปรึกษาเจ้านายบางองค์แล้วทรงตอบว่าไม่ทรงปรารถนาราชสมบัติว่าแล้วทรงเป็นภิกษุต่อไป

ประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นความจริงสำคัญหลายอย่างซึ่งคนสมัยนี้ควรตามให้ทัน เพียงที่เล่ามานี้จะเห็นว่าประการแรก คนจะเป็นพระเจ้าแผ่นดินหรือผู้นำประเทศนั้นต้องให้ประชาชนยอมรับด้วย ไม่ใช่ว่าจะเป็นได้ง่าย ๆ ในสมัยนั้นการยอมรับจากประชาชนแสดงออกโดยผ่านทางความเห็นของเจ้านาย ขุนนาง และพระสงฆ์ที่มาประชุมกัน ตรงนี้เองที่ทำให้พระเจ้าแผ่นดินได้ชื่อว่าเป็น "อเนกชนนิกรสโมสรสมมติ" คือประชาชนยกย่องและอัญเชิญขึ้นครองราชย์ ไม่ใช่นึกจะเป็นก็เป็น

ประการที่สอง พวกที่ยุยงส่งเสริมเจ้าฟ้ามงกุฎให้ทวงราชสมบัติก็คงมีอยู่ แต่ถ้าเจ้าฟ้ามงกุฎทรงเชื่อและทรงตอบขุนนางไปว่า "เราปรารถนา" ก็อาจเกิดสงครามกลางเมืองขึ้นได้ ลำพังกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์และเจ้าฟ้ามงกุฎท่าน

ก็รักใคร่รู้มือรู้ใจกันดี แต่พวกเจ้านายและขุนนางที่อยากให้เจ้านายของตนได้ดี ตนจะได้พลอยดีตามเจ้า คงมีอยู่ไม่น้อยเหมือนสมัยนี้พวกชเลียร์ก็มีออกถมไป เดชะบุญที่เจ้าฟ้ามงกุฎไม่ทรงคล้อยตามไทยจึงรอดมาได้ ภาษิตที่ว่า "อย่าชิงสุกก่อนห่ามไม่งามดี เมื่อบุญมีคงจะมาอย่างปรารมภ์" จึงใช้ได้ในทุกสถานการณ์เหมือนการเมืองสมัยนี้แหละ ทนเป็นฝ่ายค้านฝ่ายเพลี่ยงพล้ำบ้างเถิดน่า จะแค้นจะเคืองจะมักใหญ่ใฝ่สูงจมไม่ลงอะไรกันขนาดนั้น !

เมื่อสิ้นแผ่นดินรัชกาลที่ ๒ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ได้ขึ้นเป็นรัชกาลที่ ๓ อย่างเหมาะเจาะ หลังจากนั้นอีก ๒๗ ปี เจ้าฟ้ามงกุฎจึงได้สึกและหวนกลับมาเป็นรัชกาลที่ ๔ อย่างเหมาะเจาะเช่นกัน ราวกับใครจัดวางกะการไว้ให้เพื่อให้เข้ากับสถานการณ์โลกาภิวัตน์โดยแท้

เหมาะเจาะอย่างไร ต้องเจาะคราวหน้าครับ !

วิษณุ เครืองาม

wis.k@hotmail.com

(๒๒ มี.ค.)

อมรรัตนโกสินทร์ (๖)

รัชกาลที่ ๓ เดิมชื่อ "ทับ" จะแปลว่าวางหรือซ้อนอยู่บนก็ได้ เช่นนั่งทับไว้หรือจะแปลว่าบ้านเรือนก็ได้ เช่นทับกระท่อมเคหา ที่นครปฐมยังมีมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตทับแก้ว ดังนั้นเมื่อขึ้นครองราชย์รัชกาลที่ ๓ จึงทรงเลือกพระปรมาภิไธยว่า "พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว" ตราประจำรัชกาลเป็นรูปเรือนปราสาทซึ่งตรงกับคำว่า "ทับ"

ก่อนครองราชย์ได้เป็นพระเจ้าลูกเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ทรงมีความสามารถทางเศรษฐกิจการค้า การปกครองและการรบ แต่มีพระนิสัยน้อมไปทางธรรม โปรดการสร้างวัด ใส่บาตร ฟังเทศน์ บวชพระ หล่อพระ กล่าวกันว่าตลอดรัชกาล จะเสด็จออกนอกพระราชวังก็แต่เวลาเสด็จไปตรวจวัดและบำเพ็ญพระราชกุศลตามวัดเท่านั้น จนกวีร่วมสมัยคนหนึ่งพรรณนาไว้ว่า

"ทูลเรื่องอื่นมิได้ชื่นเหมือนเรื่องวัด
เวียนแต่ตรัสถามไต่ให้ไฝ่ฝัน
ถึงวัดนั้นวัดนี้เป็นนิรันดร์
ถึงเรื่องปั้นเขียนถากสลักกลึง"

น้ำพระทัยรัชกาลที่ ๓ นั้นต้องว่าเป็นคนรักพ่อ รักแม่ รักน้อง รักบ้านเมือง รักพระศาสนา และรักความเป็นธรรม ท่านผู้ใหญ่เคยเล่าว่าวันบรมราชาภิเษกทรงรับพระมหามงกุฎแล้วทรงวางไว้ข้างพระองค์ ตรัสว่า "เก็บไว้ให้เจ้าของเขา" ทรงอุปถัมภ์ค้ำจุนพระภิกษุ เจ้าฟ้ามงกุฎไม่ให้ใครมารังแกหรือทำให้ไม่ทรงพระสำราญ ถ้ารัชกาลที่ ๓ ไม่มีพระทัยเป็นธรรม เจ้าฟ้ามงกุฎก็เห็นจะอยู่ได้ยาก เอาแค่ว่าท่านเป็นพระเจ้าแผ่นดินถ้าตั้งใครสักคนเป็นพระมเหสี มีพระราชโอรสก็จะเป็นเจ้าฟ้า เท่านั้นเองการสืบราชสมบัติต่อไปก็จะยุ่งเหยิง แต่ก็หาทรงทำไม่ รัชกาลที่ ๕ จึงตรัสว่า "ต้นแผ่นดินของเรารักแผ่นดินมากกว่าลูกหลาน" ในบรรดาพระราชโอรสธิดา ๕๑ พระองค์จึงไม่มีเจ้าฟ้าเลย

ถ้าว่ารัชกาลที่ ๑ มีเชื้อสายมอญ รัชกาลที่ ๔ มีเชื้อสายจีนเพราะแม่ท่านเป็นลูกจีนมาแต่ปักกิ่ง รัชกาลที่ ๓ ก็มีเชื้อสายมุสลิม เพราะแม่ท่านคือคุณเรียมที่ต่อมาได้เป็นสมเด็จพระศรีสุลาลัย เป็นลูกพระยานนทบุรี (จัน) และท่านเพ็ง ท่านเพ็งผู้นี้เป็นลูกพระยาราชบังสัน (หวัง) และท่านชู พระยาราชบังสัน (หวัง) หรือตาของรัชกาลที่ ๓ สืบเชื้อสายมาจากสุลต่านสุไลยมาน มุสลิมเจ้าเมืองสงขลาครั้งยังตั้งเมืองอยู่ที่หัวเขาแดง ทุกวันนี้ยังมีกูโบร์ (ที่ฝังศพ) สุลต่านสุไลยมานอยู่ที่นั่น

หลานปู่รัชกาลที่ ๓ (พระนางเธอรำเพย) ได้เป็นพระมเหสีรัชกาลที่ ๔ และเป็นพระบรมราชชนนีของรัชกาลที่ ๕ พระบรมราชจักรีวงศ์จึงมีที่มาจากไทย จีน มอญ และมุสลิมทำนองเดียวกับคนไทยทั่วไป

ความสามารถของรัชกาลที่ ๓ เรื่องเศรษฐกิจเห็นได้จากการที่ทรงแต่งเรือสำเภาไปค้าขายถึงเมืองจีน ขากลับเรือนำหินสลักเป็นตุ๊กตาจีนเข้ามาเป็นแบบอย่างให้ช่างไทยสลักศิลาประดับตามวัดและวัง ทั้งยังนำชาวจีนเข้ามาด้วยทำให้

เรามีแรงงานมากขึ้นพอใช้แก่การขุดคลอง ก่อสร้าง และทำการเกษตร สมัยนี้เองที่เราปลูกอ้อยกันทั่วไปแล้วให้ชาวจีนสอนวิธีฟอกเป็นน้ำตาลทรายขาวและทำเหมืองแร่ดีบุกแถวภูเก็ต พังงาจนเป็นสินค้าส่งออกสำคัญ

เศรษฐกิจสมัยรัชกาลที่ ๓ รุ่งเรืองมาก รัฐเก็บภาษีได้มาก ฝรั่งบันทึกว่าเรือสำเภาจีนฝรั่งจอดยาวตั้งแต่พระประแดงเข้ามาถึงหน้าวัดอรุณฯ โปรดให้ขุดคลองแสนแสบจากพระนครถึงบางปะกงเพื่อเป็นทางสัญจร ทางยุทธศาสตร์ และพัฒนาที่ดินสองข้างทางให้เกิดวัดและชุมชนใหม่ๆ

สมัยรัชกาลที่ ๓ กรุงเทพฯ ตั้งมาได้ราว ๕๐ ปี แต่การศึกข้างพม่าลดลงไปมากไปโผล่ทางลาว เขมร ญวน และมลายู ทางลาวนั้นเกิดศึกเจ้าอนุวงศ์ยกทัพตีลงมาจนเกือบถึงกรุงเทพฯ นัยว่าจะปลดแอกอีสานหรือเอาอีสานไปขึ้นกับลาว ครั้งนั้นเกิดวีรสตรีที่นำชาวโคราชไล่ตีทัพลาวกระเจิงคือย่าโมหรือท้าวสุรนารี เรื่องเจ้าอนุวงศ์นี้ลาวนับถือมากว่าเป็นวีรบุรุษ จะพูดจาอะไรกระทบกระทั่งจึงต้องระวังเหมือนกัน ด้านเขมร

เกิดศึกภายใน ไทยต้องส่งเจ้าพระยาบดินทร์เดชา (สิงห์) ไปช่วยจัดการจนเรียบร้อย เขมรนับถือมากถึงขนาดสร้างศาลและหล่อรูปไว้บูชา

ทางใต้ ปัตตานี ไทรบุรี เกิดแข็งเมืองยกทัพขึ้นมาถึงเมืองสงขลา รัชกาลที่ ๓ ให้แต่งทัพลงไปยันไว้ที่สงขลาสองครั้งจนได้ชัยชนะกลับมา

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวท่านยิ่งใหญ่มากทางการศาสนา โปรดให้สร้างวัดใหม่ๆ และบูรณะวัดเก่ามากมาย เจ้านายขุนนางคนไหนอยากเป็นคนโปรดต้องสร้างวัดหรือรับเป็นเจ้าภาพบูรณะวัดร้าง วัดดีๆ งามๆ ทั่วกรุงที่เราเห็นวันนี้เกิดสมัยนั้นทั้งนั้น เช่น วัดกัลยาณมิตร วัดประยุรฯ วัดพิชัยญาติ วัดราชนัดดาราม (รวมทั้งโลหะปราสาท) วัดเทพธิดาราม วัดหนัง วัดเวฬุราชิน วัดยานนาวา วัดราชโอรส วัดเฉลิมพระเกียรติ แม้แต่ที่ซ่อมใหม่ทั้งวัดคือวัดสุทัศน์ วัดสระเกศ วัดอรุณฯ วัดพระเชตุพน

เรื่องวัดพระเชตุพนนั้นทรงทำใหม่ทั้งหมดคือสร้างพระพุทธไสยาสน์และพระวิหาร พระอุโบสถและพระวิหาร

ต่างๆ โปรดให้หล่อรูปฤๅษีดัดตน จารึกตำรายา ตำราแพทย์ ตำราแต่งหนังสือต่างๆ ไว้ทั่ววัดให้คนได้มาเรียนรู้จนยูเนสโกประกาศให้เป็นมรดกโลกทางภูมิปัญญา เมื่อเร็วๆ นี้โดยไม่ต้องไปทะเลาะกับฮุนเซน

เมื่อใกล้จะสวรรคต ได้ตรัสฝากพระบรมอัฐิสมเด็จพระบรมราชชนนีให้เชิญไปไว้ข้างนอกเพราะทรงตระหนักว่าแม่ท่านไม่ได้เป็นเจ้า พระองค์เองเมื่อประชวรไม่โปรดจะสวรรคตในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน เกรงว่าเจ้าแผ่นดินต่อไปจะรังเกียจ ตรัสฝากว่าเงินที่ทรงได้มาจากการค้าขายเก็บใส่ถุงแดงไว้ ขอไว้ซ่อมวัดที่ทรงสร้างส่วนหนึ่ง อีกส่วนให้เก็บไว้ใช้ในกิจการบ้านเมือง ถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้ใช้จ่ายให้ฝรั่งเศสเพื่อไถ่บ้านเมืองจริงๆ ตรัสสอนว่าสงครามฝ่ายพม่าต่อไปคงไม่มีอีกแล้ว ระวังก็แต่ฝรั่งไว้เถิด สิ่งใดควรเรียนอย่างเขาก็ให้เรียนพอรู้แต่อย่าเลื่อมใสตามไปหมด นี่ล่ะวิสัยทัศน์ผู้นำชั้นครู

ทั้งยังทรงสั่งการเรื่องศาสนา เรื่องการปกครอง และราชสมบัติแล้วจึงสวรรคตใน พ.ศ.๒๓๙๔ รวมเวลาครองราชย์ ๒๗ ปี

รัชกาลที่ ๓ เป็นตัวอย่างของผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ ขณะเดียวกันก็มีพระอัธยาศัยอ่อนน้อมถ่อมตน นับถือยกย่องผู้ใหญ่ดังที่ทรงตั้งพระเจ้าอากรมหมื่นศักดิพลเสพเป็นพระมหาอุปราชวังหน้า แม้ตอนขึ้นครองราชย์อาจมีเสียงครหาอยู่บ้างเพราะรัชกาลที่ ๓ มิได้เป็นสมเด็จเจ้าฟ้า แต่ไม่กี่ปีต่อมาก็ทรงรวมหัวใจเจ้านาย ขุนนาง พ่อค้า ราษฎร พระสงฆ์ ให้สามัคคีกันได้ จนรัชกาลที่ ๕ เคยทรงพระราชนิพนธ์ว่าถ้าแม้นตอนจะสวรรคตรัชกาลที่ ๒ ทรงสั่งราชการได้ทันก็ยังไม่แน่ว่าจะทรงมอบราชสมบัติแก่ผู้ใดระหว่างรัชกาลที่ ๓ กับรัชกาลที่ ๔

ดังนั้นที่กล่าวว่ารัชกาลที่ ๓ ทรงมาได้อย่างเหมาะเจาะถูกจังหวะที่สุดจึงมีนัยเช่นนี้ เวลานั้นอังกฤษเล็งมาที่มลายู พม่า อินเดีย แถมเลยไปเล็งจีนด้วย ฝรั่งเศสเล็งไปที่ ลาว เขมร เวียดนาม รัชกาลที่ ๓ ทรงเล่นบทเปิดการค้าเสรีกับ

ยุโรปในระดับหนึ่ง ยอมผ่อนปรนในระดับหนึ่งและแข็งกร้าวในระดับหนึ่งจนอังกฤษ อเมริกากลัวท่านทั้งนั้น

ข้อสำคัญคือความเหมาะเจาะที่ ๒๗ ปีนั้นเป็นโอกาสให้เจ้าฟ้ามงกุฎได้ใช้เวลาไปปฏิรูปศาสนาจนเกิดคณะธรรมยุต ได้ทรงศึกษาภาษาอังกฤษ โหราศาสตร์ ดาราศาสตร์ ได้ทรงสัมผัสกับชาวต่างประเทศ และราษฎรเดินดินกินข้าวแกงจนมีพระบารมีและพระปัญญาแก่กล้าได้กลับมาเป็นรัชกาลที่ ๔ อย่างเหมาะเจาะและสง่างามทันกับความต้องการของบ้านเมือง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวถวายพระราชสมัญญารัชกาลที่ ๓ ว่าพระมหาเจษฎาราชเจ้า รัฐบาลถวายพระราชสมัญญาว่าพระบิดาแห่งการค้าไทย ใครนั่งรถผ่านพระบรมราชานุสาวรีย์ของท่านที่หน้าวัดราชนัดดาราม ยกมือไหว้เถอะครับ ท่านเป็นยอดคนจริงๆ

วิษณุ เครืองาม

wis.k@hotmail.com

(๒๙ มี.ค.)

อมรรัตนโกสินทร์ (๗)

เล่าเรื่องอมรรัตนโกสินทร์ย้อนยุคเป็นละครพีเรียดไปได้ราว ๖ ตอน มีท่านผู้อ่านหลายคน ซึ่งผมถือว่าเป็นแฟนานุแฟนส่งจดหมายและอีเมล์เข้ามาถามไถ่บางเรื่องเพิ่มเติม บัดนี้โอกาสดีขอพักเรื่องใหม่วิสัชนาเรื่องเก่ารวบยอดเสียคราวหนึ่งก่อนดังนี้

รายแรกคุณชูชาติ ชุ่มสนิท เห็นผมเขียนเรื่องพระแก้วมรกตกรุณาส่งหนังสือดีชื่อ "มหารัตนพิมพวงศ์คำฉันท์" ที่ท่านแต่งเองมาให้ เป็นวรรณกรรมคำฉันท์ว่าด้วยประวัติพระแก้วมรกตตั้งแต่แรกสร้างจนมาประดิษฐานที่วัดพระแก้ว ประวัติพระแก้วมรกตนั้นผมเคยอ่านมามากแล้ว และเคยดูภาพวาดฝาผนังที่วัดหงส์รัตนาราม ธนบุรีด้วย แต่การนำมาผูกเป็นคำฉันท์ยาวเหยียดได้ขนาดนี้เพิ่งเคยเห็นและต้องบอกว่าไพเราะนักหนา วิจิตรอลังการพราวแพรวด้วยฉันทลักษณ์เหนือคำบรรยาย ตั้งแต่อ่านสามัคคีเภทคำฉันท์ของครูชิต บุรทัตมาก็เห็นแต่เรื่องนี้แหละที่ "สุดยอด" จริง ๆ

มีหลายคนถามมาตรงกันราวกับนัดแนะว่าตอนสมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกเข้ากรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีหายไปไหน ข้อความจากพงศาวดารและบันทึกทั้งหลายมีไว้ตรงกันว่าครั้งพระยาสรรค์เข้ายึดอำนาจสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้คุมพระองค์และเจ้านายสายราชวงศ์ธนบุรีไปไว้ที่โรงอุโบสถวัดแจ้งหรือวัดอรุณฯ ได้ตรัสขอผนวช พระยาสรรค์ก็อนุญาตแต่ก็ให้กักบริเวณไว้ไม่ให้ออกไปไหน บางเล่มว่าใส่สังขลิกคือโซ่ตรวนไว้ด้วยซ้ำ

จังหวะนั้นเกิดจลาจลทั่วกรุงธนบุรี เพราะเจ้ารามลักษณ์หลานสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีหนีจากที่คุมขังออกไปก่อความวุ่นวายประหนึ่งว่าจะยึดอำนาจถวายคืนสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ที่จริงเคยทรงห้ามแล้วว่า "พ่อบุญน้อยสิ้นบุญแต่เพียงนี้" บางเล่มบอกว่าได้ตรัสแก่เจ้าฟ้าทัศพงศ์ เจ้าฟ้าทัศไภยสองพระราชโอรสว่า "ต่อไปให้ไปพึ่งพาสมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกเถิด"

หลานน้าสมเด็จเจ้าพระยาฯ คนหนึ่งชื่อทองอิน ขณะนั้นเป็นพระยาสุริยอภัยเจ้าเมืองโคราช บ้านอยู่สวนมังคุดสวน

ลิ้นจี่ที่เป็นโรงพยาบาลศิริราชทุกวันนี้ คุมกำลังมาสู้กับเจ้ารามลักษณ์จนไล่ตามจับเจ้ารามลักษณ์ได้ที่วัดยาง ธนบุรี และเข้าคุมตัวพระยาสรรค์กับพวกไว้ได้ เมื่อครองราชย์แล้ว รัชกาลที่ ๑ โปรดให้พระยาสุริยอภัยเป็นกรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร ต่อมาเป็นกรมพระราชวังหลังพระองค์เดียวในราชวงศ์จักรี บริเวณวังของท่านยังเรียกวังหลังจนบัดนี้

เมื่อสมเด็จเจ้าพระยาฯ เลิกทัพกลับจากเขมรมาถึงบางกอกได้สระผมชำระร่างกายแล้วยกขบวนไปที่วัดโพธิ์ พระยาสุริยอภัย พระยาสรรค์และพวก รวมทั้งขุนนางทั้งหลายรออยู่ได้เชิญข้ามฟากไปพระราชวังธนบุรี เหตุการณ์ตอนนี้ฝรั่งวาดเป็นภาพสีติดผนังโดมพระที่นั่งอนันตสมาคมไว้

เป็นอันว่าระหว่างนั้นสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีถูกคุมพระองค์อยู่ที่วัดอรุณฯ เหตุการณ์ต่อจากนั้นว่าจัดการอย่างไรกับพระองค์กลายเป็นเรื่องหลายสำนวน เล่ากันสนุกสนานพันลึกพิสดารแล้วแต่จะเชื่อสำนวนใด

สำนวนแรกเป็นพระราชพงศาวดารหรือบันทึกของทางราชการบอกว่าสมเด็จเจ้าพระยาฯ ปรึกษากับบรรดาเสนา

อำมาตย์แม่ทัพนายกองแล้วเห็นว่าในระยะหลังนี้สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงมีพระสติสัญญาวิปลาส ทรงหมกมุ่นกับกรรมฐาน สำคัญพระองค์ว่าทรงบรรลุโสดาบันและปล่อยให้การปกครองอยู่ในมือผู้ไม่มีสัตย์มีธรรม ราษฎรเดือดร้อน จึงให้นำพระองค์ไปสำเร็จโทษ (แปลว่าประหาร) ที่ป้อมวิไชยประสิทธิ์ปากคลองบางกอกใหญ่

สำนวนที่สองเป็นเรื่องตำนานเล่าขานกันในภายหลังเหมือนพงศาวดารกระซิบว่าที่จริงมีการแอบปล่อยตัวพระองค์ให้หลบหนีไปอยู่ที่อื่น กระแสแรกก็ว่าไปอยู่นครศรีธรรมราช เพราะจู่ๆ ก็มีข่าวพระจากบางกอกไปอยู่ถ้ำที่เขาควนพนม ตอนถึงแก่มรณภาพก็มีเครื่องทรงอลงกรณ์บางอย่างเก็บไว้ในถ้ำ เวลานี้คุณสัมพันธ์ ทองสมัคร ส.ส.เมืองนครฯ ไปสร้างพระตำหนักไว้ที่นั่น ผมเคยไปดูมาแล้วใหญ่โตดี

ถ้าถามว่าทำไมต้องทรงหลบลงไปเมืองนครฯ ก็เจือสมกับประวัติศาสตร์ที่ว่าสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเคยพระราชทานเจ้าจอมปรางแก่เจ้าเมืองนคร ความไปปรากฏภายหลังว่าเจ้าจอมปรางมีครรภ์ติดไปด้วย จนคลอดบุตรเป็น

ชายชื่อ "น้อย" คนทราบกันทั้งเมืองว่าเป็นพระราชโอรสสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ภายหลังรัชกาลที่ ๑ ทรงรับมาเลี้ยงจนโตจึงส่งกลับไปเป็นเจ้าพระยานคร ท่านผู้นี้เป็นต้นตระกูล "ณ นคร"

สำนวนที่สองนี้ยังแตกกระแสไปว่าอาจเสด็จไปอยู่เมืองจันทบุรี เพราะเคยทรงหลบไปอยู่ที่นั่นครั้งนำทหารหนีจากอยุธยาจนได้ชาวจีนจันทบุรีช่วยต่อเรือให้ลงมายึดกรุงธนบุรีสำเร็จ ผมเคยไปซัวเถาและเท่งไฮ้ในเมืองจีน ที่นั่นมีสุสานเครื่องอาภรณ์สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีก่อเป็นฮวงซุ้ย คนจีนนิยมไปเซ่นไหว้ แป๊ะจีนคนหนึ่งอายุเกือบร้อยปีเล่าว่าก๋งของแกเล่าต่อ ๆ มาว่าฮ่องเต้หลบไปอยู่จันทบุรี

ส่วนที่ว่าทำไมจึงต้องหลบไปอยู่ที่โน่นที่นี่ มีคนเดาต่อไปว่าเมื่อผลัดแผ่นดินและไม่สำเร็จโทษ ก็ต้องปล่อยให้สูญหายไปจะประทับอยู่ในวังได้อย่างไร เพราะข้าน้ำคนหลวงเก่าของท่านก็ยังมีอยู่อาจฮึดขึ้นมา ส่วนที่สันนิษฐานว่าครั้งสร้างกรุงธนบุรีรัฐบาลไม่มีเงินต้องกู้มาจากเมืองจีน เมื่อผลัดแผ่นดินจึงต้องหลบไปก็มีเหมือนกัน เรื่องนี้ทำท่าว่าจะกลาย

เป็นเรื่องหนีหนี้ไปเสียแล้ว

สำนวนที่สองนี้ไม่ว่ากระแสใดนักประวัติศาสตร์ไม่ค่อยเชื่อ เพราะหาหลักฐานยืนยันยากในขณะที่เอกสารราชการก็ว่าถูกสำเร็จโทษ ผมเองออกจะไม่เชื่อว่าสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงพระสติสัญญาวิปลาส แต่อาจหลงๆ ไปในทางกรรมฐานบ้าง อย่าลืมว่าทรงรบทัพจับศึกฆ่าฟันผู้คนมามาก พอพระชนมายุมากเข้าภาพเก่า ๆ อาจมาหลอกหลอนได้จึงต้องใช้ธรรมะเข้าข่ม สมัยนี้คนที่เข้าวัดจนคลั่งไคล้ขายบ้านขายช่องทำบุญอย่างเดียว หรือตัดผมสั้นเดินตาลอยกินข้าวมื้อเดียวหวังไปนิพพานก็มีถมไป บางทีก็ถูกพระหลอกเอา

ขณะเดียวกันผมก็ไม่เชื่อว่าทรงถูกสำเร็จโทษเพราะรัชกาลที่ ๑ ไม่ใช่คนโหดร้าย อย่าลืมว่าท่านเป็นเพื่อนกันเป็นนายและข้าเก่ากันมา ข้อสำคัญคือรัชกาลที่ ๑ เป็นพ่อตาสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เพราะทรงยกแม่ฉิมใหญ่ลูกสาวคนโต (พี่สาวรัชกาลที่ ๒) เป็นบริจาริกาจนมีพระราชโอรสทั้งหากสำเร็จโทษจริง พระบรมศพไปอยู่ที่ไหนจะว่าไปฝังที่วัดอินทาราม (บางยี่เรือใต้) โดยไม่เผาก็ผิดปกติ สมัยอยุธยา

การล้มราชบัลลังก์สำเร็จโทษกษัตริย์พระองค์ก่อนมีหลายครั้ง แต่พอเสร็จแล้วก็มีการถวายพระเพลิงพระบรมศพใหญ่โตมโหฬารทุกครั้งเพื่อไม่ให้ราษฎรตำหนิ ทำไมครั้งนี้จึงไม่ทำ

อ้อ ! พระยาสรรค์และพรรคพวกที่เป็นขบถนั้นถูกประหารหมด ส่วนพระราชโอรสธิดาและเจ้าจอม หม่อมพระสนมที่ไม่กระด้างกระเดื่อง รัชกาลที่ ๑ ทรงรับมาเลี้ยงดูหลายคน เพียงแต่ถอดยศไม่ให้เป็นเจ้าซ้อนเจ้ากับราชวงศ์ใหม่ บางคนได้เป็นหมอหลวงรักษาพระเจ้าแผ่นดิน บางคนแต่งงานกับเจ้าในราชวงศ์จักรีเป็นต้นราชสกุลหลายสายด้วยซ้ำ

ประวัติศาสตร์นั้นเขาให้เรียนรู้ไว้เป็นบทเรียน ไม่ได้เรียนให้โกรธแค้นและแก้แค้น แม้แต่เรื่องพม่ากับไทย ลาวกับไทย เขมรกับไทย มันก็รบกันไปรบกันมาแล้วแต่จะไปฟังข้างใคร เรื่องสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีก็เหมือนกัน ขอให้รู้ว่าท่านเป็นมหาราชบุญคุณท่วมท้น ถ้าไม่ได้ท่านเราคงไม่อยู่มาปกติสุขจนถึงป่านนี้หรอก ส่วนที่ใครที่เที่ยวปล่อยข่าวว่า

คนโน้นคนนี้เป็นสมเด็จพระเจ้าตากสินกลับชาติมาเกิด อย่าไปเชื่อเป็นอันขาด และดูจะไปกันใหญ่แล้ว

วิษณุ เครืองาม

wis.k@hotmail.com

(๕ เม.ย.)

อมรรัตนโกสินทร์ (๘)

รัชกาลที่ ๔ เป็นน้องคนละแม่กับรัชกาลที่ ๓ แต่ต่างเป็นพระราชโอรสรัชกาลที่ ๒ ทั้งคู่ และเป็นพระราชนัดดาหรือหลานปู่รัชกาลที่ ๑ ได้ทันเห็นกัน ต่อไปพอถึงรัชกาลที่ ๕ แล้วจะไม่เคยทอดพระเนตรเห็นหรือเคยเฝ้าฯ รัชกาลที่ ๑ ผู้เป็นพระปิตามหัยกา (ทวด) รัชกาลที่ ๒ ผู้เป็นพระอัยกา (ปู่) และรัชกาลที่ ๓ ผู้เป็นพระปิตุลา (ลุง) อีกเลย

รัชกาลที่ ๓, ๔ และพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวประสูติที่พระราชวังธนบุรีของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เพราะขณะประสูติพ่อท่านยังเป็นสมเด็จเจ้าฟ้าฉิม กรมหลวงอิศรสุนทรประทับอยู่ที่นั่น วังนี้เรียกกันว่า "วังเดิม" บัดนี้เป็นที่ตั้งกองทัพเรือ เป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ ขอบคุณกองทัพเรือที่ดูแลอย่างดีและมีมูลนิธิดูแลรักษา ที่จริงใกล้ๆ กันยังมีเรือนเก่าสมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก (ทองด้วง) ตั้งแต่เข้ามาสวามิภักดิ์สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี จนได้เป็นพระราชวรินทร์ เวลานี้รื้อเสียแล้วกลายเป็นวัดเล็กๆ อยู่ในบริเวณกรมอู่

ทหารเรือ ควรจัดให้เยาวชนเข้าไปชม

เมื่อแรกประสูติ รัชกาลที่ ๔ ทรงพระนามว่าสมเด็จเจ้าฟ้ามงกุฎ ส่วนน้องท้องเดียวกันที่ต่อไปจะเป็นพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระนามว่าสมเด็จเจ้าฟ้าจุฑามณี ต่างประสูติจากเจ้าฟ้าหญิงบุญรอดที่ต่อไปจะเป็นสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์ พระบรมราชชนนี

เมื่อพระชนมายุได้ ๒๐ พรรษา เจ้าฟ้ามงกุฎออกผนวชได้ไม่กี่วัน รัชกาลที่ ๒ ก็สวรรคต เจ้านายและเสนาบดีอัญเชิญกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ขึ้นครองราชย์เป็นรัชกาลที่ ๓ เจ้าฟ้ามงกุฎจึงผนวชต่อไป จนตลอดรัชกาลที่ ๓ คือ ๒๗ ปี แม้บางคนจะเรียกว่า "บวชหนีราชภัย" แต่ที่จริงไม่มีภัยอันใดจากรัชกาลที่ ๓ จะมีบ้างก็จากเจ้านายชั้นอาชั้นพี่และขุนนางบางคนที่คิดว่าตนน่าจะเป็นใหญ่เป็นโต หากไม่มีพระองค์ท่านขวางทาง การผนวชจึงเป็นความเหมาะสมทั้งแก่ความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองจะได้ไม่เป็นที่หวาดระแวง และแก่พระองค์เองที่จะได้ศึกษาเล่าเรียนทั้งทางธรรมและทางโลกต่อไป

ข้อที่ว่ามีภัยจากทางอื่นอยู่บ้างนั้น มีตั้งแต่คนใส่ความยุยงว่าถ้าปล่อยให้อยู่วัดสมอราย (วัดราชาธิวาส) อาจสะสมผู้คนเป็นขบถได้ เพราะไกลหูไกลตา รัชกาลที่ ๓ ทรงรำคาญจึงอาราธนาเข้ามาอยู่วัดบวรนิเวศให้เป็นสมภารเจ้าวัดซึ่งเป็นการดี เพราะจะได้ประดิษฐานคณะธรรมยุตที่ทรงตั้งใหม่ให้เข้มแข็ง (อยู่วัดสมอรายไม่ได้เป็นเจ้าอาวาส) ทรงติดต่อกับหมอบรัดเลย์จนได้ตั้งโรงพิมพ์ในวัด และได้ทรงเรียนภาษาอังกฤษด้วย

ภัยยังมีจากผู้กลั่นแกล้ง เช่นนิมนต์ไปรับบาตรแล้วต้มข้าวต้มแกงเดือดพล่านใส่บาตร นิมนต์พระไปฉันเพลแล้วทำเป็นลืมจนพระต้องอดข้าวเดินกลับวัด ทรงเข้าสอบบาลีก็ถูกหาว่า "เล่นเส้น" ต้องยุติการสอบคงได้แค่เปรียญ ๕ ประโยค จนเป็นธรรมเนียมว่าเจ้านายสายรัชกาลที่ ๔ - ๕ จะไม่สอบบาลีเกินประโยค ๕ ทรงเป็นกรรมการสอบบาลีก็ถูกประธานทุบพื้นหาว่า "ออฟไซด์" เกินหน้าประธานจนทรงลาออก ได้ทรงไปสร้างวัดนอกกรุงด้วยซ้ำ กะว่าถ้าภัยแรงขึ้นจะทรงหนีไปอยู่นั้น บัดนี้คือวัดบรมนิวาส

ถ้าไม่ได้บารมีรัชกาลที่ ๓ คุ้มกันคงจะทรงอยู่ได้ยาก แต่ก็ทรงอดทนพยายามทำวิกฤติให้เป็นโอกาส ความยิ่งใหญ่ของพระองค์คือการไม่ทรงถือโทษโกรธแค้น เพราะเมื่อขึ้นครองราชย์ ใครที่กลั่นแกล้งพระองค์หากมีฝีมือทรงเรียกมาใช้หมด อย่างประธานสอบบาลีที่ถึงขนาดเคยทุบพื้นบริภาษพระองค์ก็ทรงตั้งเป็นสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ เจ้าอาวาสวัดโมลีโลกยาราม

เมื่อทรงได้พระพุทธรูปมหายานมาองค์หนึ่งจึงทรงดำริถึงยามที่ประสบภัยแต่ทรงแคล้วคลาดมาได้ เจ้านายและขุนนางที่เคยแกล้งพระองค์อย่างหนักก็แพ้ภัยต้องโทษประหารชีวิตไปตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๓ ถือว่าด้วยอำนาจพระพุทธคุณคุ้มครองจึงทรงตั้งชื่อพระพุทธรูปนั้นว่า "พระไพรีพินาศ" บัดนี้อยู่ที่วัดบวรนิเวศ

วัดบวรนิเวศจึงเป็นเหมือนวัดประจำพระราชวงศ์จักรีและเป็นศูนย์กลางของธรรมยุติกนิกาย มีธรรมเนียมว่าเจ้านายสายรัชกาลที่ ๔ ลงมาเมื่อผนวชต้องไปประทับที่นี่ เช่น รัชกาลที่ ๕, ๖, ๗, ๙ และสมเด็จพระบรมฯ เป็นต้น

เมื่อขึ้นครองราชย์นั้น รัชกาลที่ ๔ มีพระชนมพรรษา ๔๗ พรรษา ด้วยความที่ทรงเป็นโหร จึงพยากรณ์พระชะตาของสมเด็จเจ้าฟ้าจุฑามณี กรมขุนอิศเรศรังสรรค์ พระราชอนุชาว่าแรงมากให้บวรราชาภิเษกเป็นพระเจ้าแผ่นดินอีกพระองค์ทรงพระนามว่าพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ย้ายจากพระราชวังเดิมมาประทับที่วังหน้าเรียกว่าพระบวรราชวังคู่กับวังหลวงที่ให้เรียกว่าพระบรมมหาราชวัง วังหน้าบัดนี้คือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พิพิธภัณฑ์ โรงละครแห่งชาติ สะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาตรงนั้นถึงชื่อสะพานสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ

เป็นอันว่า "บรม" เป็นเรื่องของพระเจ้าแผ่นดิน "บวร" เป็นเรื่องของพระมหาอุปราชวังหน้า สมัยรัชกาลที่ ๑ เคยมีวังหลังอีกตำแหน่ง ตอนนั้นยกให้พระเจ้าหลานเธอ กรมพระอนุรักษ์เทเวศรเป็น วังอยู่แถวศิริราชทุกวันนี้ แต่มีอยู่คราวเดียวก็ไม่ตั้งผู้ใดเป็นอีก

การศึกษาเรื่องกรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร์ ต้องรู้จักวังหลวงและวังหน้า วังหลวงนั้นเป็นอันว่าคือพระเจ้า

แผ่นดิน ส่วนวังหน้าน่าจะเป็นธรรมเนียมได้มาจากมอญหรือพม่าตั้งแต่ครั้งอยุธยาซึ่งตั้งเจ้านายพระองค์หนึ่งเป็นพระมหาอุปราชให้อยู่วังหน้าโดยไม่จำเป็นว่าต้องตั้งอยู่หน้าวังหลวงอาจอยู่คนละทิศก็ได้ สมัยสมเด็จพระเพทราชาวังหน้ามีชื่อว่ากรมพระราชวังบวรสถานมงคล เวลามีศึกมักไปรบเป็นทัพหน้าเวลาราชบัลลังก์ว่างลงก็จะได้ครองราชย์ ถ้าไม่ถูกแย่งราชสมบัติเสียก่อน

สมัยรัชกาลที่ ๑ ทรงตั้ง "พ่อบุญมา" น้องชายร่วมสายโลหิตเป็นวังหน้า กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท พอวังหน้าสิ้นพระชนม์ก็ทรงตั้งเจ้าฟ้าฉิม พระราชโอรสเป็นกรมพระราชวังบวรมหาอิศรสุนทรซึ่งเป็นวังหน้าพระองค์เดียวที่ได้ครองราชย์เป็นรัชกาลที่ ๒ ซึ่งทรงตั้งเจ้าฟ้าจุ้ย กรมหลวงเสนานุรักษ์เป็นกรมพระราชวังบวรมหาเสนานุรักษ์ พอวังหน้าสิ้นพระชนม์ก็ไม่ทรงตั้งใครอีกเลย เมื่อรัชกาลที่ ๒ สวรรคตจึงเกิดเรื่องยุ่งขึ้น

รัชกาลที่ ๓ ทรงตั้งพระเจ้าอา กรมหมื่นศักดิพลเสพเป็นกรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพ ซึ่งนับว่าเหมาะสมยิ่ง

เพราะเจ้านายพระองค์นี้เป็นลูกรัชกาลที่ ๑ เป็นอารัชกาลที่ ๓ เป็นลูกเขยกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท วังหน้าสมัยรัชกาลที่ ๑ เป็นหลานตาเจ้าพระยานคร แต่พอสิ้นพระชนม์ก็ไม่ทรงตั้งใครอีก มีเจ้านายหลายองค์คิดว่าตนเป็นตัวเก็ง แต่รัชกาลที่ ๓ ทรงเลื่อนเจ้านายเหล่านั้นเป็นกรมหมื่น กรมขุน กรมหลวง เหมือนบอกให้รู้ว่า "วาสนาได้เป็นแค่นี้นะจ๊ะ"

ภูมิปัญญานี้น่าจะยังนำมาใช้ได้ เวลาตำแหน่งว่าง ถ้าไม่อยากเลื่อนคนโน้นคนนี้เป็นปลัดกระทรวงก็โยกไปเป็นอธิบดีเสีย ถ้าไม่อยากตั้งเป็นรัฐมนตรีก็ให้เป็นเลขาธิการนายกฯ หรือผู้ช่วยรัฐมนตรีเสีย จะได้รู้ว่า "เป็นได้แค่นี้"

การตั้งวังหน้าในสมัยรัชกาลที่ ๔ ได้ข้ามไปอีกช็อตคือให้เป็น "พระเจ้าแผ่นดินที่ ๒" เลย แต่วังหน้าพระองค์นี้ก็สวรรคตก่อน ถ้าสวรรคตภายหลังคงจะยุ่ง ที่จริงก็ทรงหนุ่มกว่ามากจึงย่อมได้เป็นรัชกาลที่ ๕ แน่ๆ ถ้าอย่างนั้นประวัติศาสตร์ไทยก็จะเปลี่ยนไป

ถึงบอกว่าอะไรหลายอย่างที่คิดว่าเป็นวิกฤติอาจจะเป็นโอกาสก็ได้ อะไรที่ว่าร้ายอาจกลายเป็นดี ชีวิตนี้อย่าสิ้น

หวังง่าย ๆ อะไรร้ายมาเดี๋ยวก็ผ่านไป และความอัศจรรย์ของบ้านเมืองเราคือทุกสิ่งทุกอย่างเวลามาจะมาได้อย่างเหมาะเจาะราวกับจัดวาง

วิษณุ เครืองาม

wis.k@hotmail.com

(๑๒ เม.ย.)

อมรรัตนโกสินทร์ (๙)

รัชกาลที่ ๔ ทรงเป็นรอยต่อระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ ทรงเป็นสะพานเชื่อมระหว่างความเป็นไทย (Thainess) กับความเป็นสากล (modernity) หรือความทันสมัย พระองค์เองทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์สุดท้ายที่ได้ทันเห็นสมเด็จพระบูรพกษัตราธิราชเจ้า ๓ รัชกาลก่อนนั้น

ความเป็นคนรุ่นเก่าและความเป็นไทยเห็นได้จากการเคร่งครัดในพุทธศาสนา ภาษาไทย ขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากพราหมณ์ การให้ความสำคัญแก่โหราศาสตร์ มงคล อัปมงคล ฤกษ์ยาม ทรงตั้งชื่อพระราชโอรสธิดาเองทุกพระองค์ ทรงผูกดวงพระชะตากรุงเทพมหานครและยกเสาหลักเมืองใหม่ เปลี่ยนสร้อยนามกรุงเทพมหานครจากบวรรัตนโกสินทร์เป็นอมรรัตนโกสินทร์ เปลี่ยนชื่อวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาวาสเป็นวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม และทรงเปลี่ยนชื่อวัดอีกหลายแห่งให้ต้องตามหลักภาษาและมงคลนาม

ความเป็นคนรุ่นใหม่และความทันสมัยเห็นได้จากการเป็นคนใฝ่รู้ รักเรียน ทรงสนพระทัยวิทยาการสมัยใหม่เช่นภาษาต่างประเทศ วิทยาศาสตร์ ดาราศาสตร์ การพิมพ์ การแพทย์ และศาสนาสากล ทรงรับรู้ความเปลี่ยนแปลงและทรงนำการเปลี่ยนแปลงเสียเองเช่นการตั้งคณะธรรมยุต การเปลี่ยนประเพณีในราชสำนักให้สวมเสื้อเข้าเฝ้าฯ ตรัสภาษาต่างประเทศแก่ผู้เข้าเฝ้าฯ โดยไม่ผ่านล่าม ทรงจ้างชาวต่างประเทศเข้ามาถวายอักษรพระราชกุมาร ทรงออกหนังสือราชกิจจานุเบกษาเผยแพร่กฎหมายและข่าวราชการให้คนรับรู้ ทรงทำสัญญาเปิดการค้าเสรีกับต่างประเทศ โปรดฯ ให้พราหมณ์ลงคะแนนเลือกตั้งพระมหาราชครูและให้เจ้าจอมพระสนมลาออกได้

ด้วยความที่ทรงขยันออกประกาศมาชี้แจงอะไรต่ออะไรแก่ราษฎรรวมแล้วนับร้อยๆ ฉบับ บางเรื่องเป็นพระราชนิยม บางเรื่องเกี่ยวกับสุขภาพอนามัย บางเรื่องเกี่ยวกับเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ความมั่นคง ทุกฉบับจะให้เหตุผลกำกับชัดเจน ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช จึงยกย่องว่าในหลวงรัชกาลนี้

เป็นนักนิติศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่

มีคำถามเกี่ยวกับรัชกาลที่ ๔ ที่ไทยและเทศมักถามถึงอยู่หลายข้อ ประการแรกคือทำไมจึงทรงทำอะไรเปิ่น ๆ เชย ๆ อย่างที่แหม่มแอนนา เลียวโนเวนส์ ซึ่งชาววังสมัยรัชกาลที่ ๔ เรียกชื่อว่าแมนแนวละเวนพรรณนาไว้ ความจริงในหลวงองค์นี้เป็นที่รู้จักในเมืองฝรั่งมากที่สุดในฐานะคิงมงกุฎก็เพราะนิยายของยายแหม่มคนนี้เอง

แหม่มแอนนาเข้ามาเป็นครูสอนภาษาอังกฤษในวังจริง ๆ เมื่อกลางรัชกาลที่ ๔ แต่อยู่ได้ไม่กี่ปีก็กลับออกไปเพราะเมื่อพระราชกุมารเริ่มโตแล้วจะเรียนกับแหม่มฝรั่งนั้นไม่ควร ต้องว่าจ้างครูผู้ชายเข้ามาแทน กลับออกไปแหม่มแอนนาก็ไปแต่งบันทึกขาย ผสมเรื่องโน้นเรื่องนี้ที่ได้ยินมาให้กลายเป็นเรื่องเดียวกันทำนองใส่สีตีไข่ เจตนาแกจะให้เป็นนิยายอ่านเล่นสนุก ๆ จึงเพิ่มเรื่องที่ดูว่าแปลก เปิ่นหรือเชยในสายตาฝรั่งไว้ด้วย ต่อมาแหม่มมากาเร็ตเอาไปขยายเป็นเรื่อง The King and I ใส่สีใส่ไข่อีกรอบ และบรอดเวย์เอาไปทำละครใส่บทตลก ๆ แทรกเข้าอีก เล่นกันเป็นสิบ ๆ ปี ยูล บรินเนอร์เล่น

เป็นรัชกาลที่ ๔ ผู้คนชอบเพราะเพลงเพราะ เค้าโครงเรื่องสนุก ดาราดัง ไม่ได้นึกเป็นเรื่องจริงจังอะไร เข้าทำนองที่ท่านทูตกษิตว่าอาหารดี ดนตรีเพราะนั่นแหละ

เมื่อละครนี้เล่นในระยะแรก ฝรั่งเข้าใจไทยผิดเหมือนกันนึกว่าป่าเถื่อนล้าหลังเต็มที ยุงชุม ผู้คนขี่ช้างไปทำงาน และพระเจ้าแผ่นดินขี้เล่น เกรี้ยวกราดเหมือนคนประหลาด แต่พอฝรั่งศึกษาลึกลงไปถึงพระราชจริยวัตรอัธยาศัยของรัชกาลที่ ๔ เช่น ดูจากบันทึกของฝรั่งร่วมสมัยคนอื่นๆ อย่างเซอร์จอห์น เบาว์ริง จึงรู้ว่าแหม่มแกยกเมฆบ้าง นั่งเทียนบ้าง เช่น แหม่มแอนนาบอกว่าแกเป็นต้นคิดเรื่องแนะให้รัชกาลที่ ๕ เลิกทาส พุทโธ่ ! ก็ตอนแกกลับไปรัชกาลที่ ๕ เพิ่งโกนจุก ยังไม่เป็นกษัตริย์เลย

มีคำถามอีกว่าทำไมรัชกาลที่ ๔ จึงตั้งคณะธรรมยุต เหมือนจะแยกนิกายแยกลัทธิ ความจริงธรรมยุตและมหานิกายเป็นพุทธศาสนาเถรวาทเหมือนกัน แต่เพราะเมื่อเจ้าฟ้ามงกุฎทรงผนวชได้ทรงเห็นความประพฤติหย่อนยานของคณะสงฆ์เดิม ซึ่งคงเป็นมาตั้งแต่ครั้งเสียกรุง อักขระบาลีก็

ไม่ตรงตามรูปแบบ ทรงเห็นพระมอญเคร่งครัดดีจึงนำมาดัดแปลงเป็นธรรมยุต พลอยให้คณะสงฆ์เดิมเรียกตัวเองว่ามหานิกายและปรับปรุงตนเองไปด้วย แต่ทั้งสองนิกายก็อยู่ใต้พระบรมราชูปถัมภ์เสมอกันตลอดมา รัชกาลที่ ๔ เองก็ทรงดูแลวัดและพระฝ่ายมหานิกายอย่างดี เช่น วัดพระเชตุพน วัดสุทัศน์ วัดมหาธาตุ วัดระฆัง วัดสระเกศ วัดอรุณฯ

มีคำถามว่าทำไมรัชกาลที่ ๔ จึงมีพระราชโอรสธิดามาก นับว่ามากที่สุดในบรรดาพระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ คำตอบก็คือเพราะมีผู้ถวายลูกสาวเป็นเจ้าจอม หม่อมพระสนมมาก เรื่องอย่างนี้เกี่ยวกับความมั่นคงของพระราชตระกูลและค่านิยมในสมัยนั้นด้วย เมื่อครองราชย์นั้นพระชนมพรรษา ๔๗ แล้ว จึงจำเป็นต้องประดิษฐานพระบรมราชตระกูลให้มั่นคงกว้างขวางไพศาล

พูดถึงพระเจ้าแผ่นดินสมัยก่อนมีเมียมาก ผมไปเที่ยวอินเดียมา ไกด์พาไปดูวังพระเจ้าอักบาร์มหาราชแห่งอาณาจักรโมกุล อธิบายว่าพระเจ้าอักบาร์มีเมียร่วม ๓๐๐ คน เพราะคนโน้นคนนี้ถวายมา ตีได้เมืองไหนเจ้าเมืองก็ถวายลูกสาว

พอลูกสาวเข้าวังก็ต้องมีพี่เลี้ยง คนแต่งตัว สาวใช้ตามไปด้วยเป็นพรวน พวกนี้นับเป็นสนมหมด แต่จะบอกว่าเป็นเจ้าจอมถวายงานอย่างเมียทุกคนก็ไม่ตรงความจริงนัก เพราะต่างก็มีหน้าที่ของตน บางคนก็แค่นวดเฟ้น บางคนเป็นนางละครบางคนเป็นเพื่อนร่วมโต๊ะเสวย เมีย ๓๐๐ คนแต่พระเจ้าอักบาร์มีลูกไม่เท่าไรทั้งที่สมัยนั้นไม่รู้จักเรื่องคุมกำเนิด

ไทยเราแต่โบราณก็มีประเภทเชิญหีบหมาก พานกระโถนเดินตามหรือไม่ก็ปรนนิบัติพัดวี คนไหนโปรดไม่โปรดจึงต้องดูที่การมีพระราชโอรสธิดาถวาย แต่ถ้านับเอาประเภทพ่อแม่ถวายตัวพาเข้าวังขึ้นเฝ้าฯ ว่าเป็นเมียไปหมดล่ะก็เป็นอันว่ามากแน่

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเคยมีพระมหากรุณาเล่าพระราชทานว่า ทรงถือว่ารัชกาลที่ ๔ เป็นปราชญ์ ทรงเคารพนับถือมากไม่ใช่เพียงเพราะเป็นพระบรมญาติ (ทวด) แต่เพราะทรงนำประเทศชาติเปลี่ยนแปลงผ่านพ้นภยันตรายรอบด้านทั้งในและนอกประเทศมาได้อย่างเท่าทัน โดยทรงใช้ทั้งหลักศาสนา วิทยาศาสตร์ รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ และ

โหราศาสตร์เป็นตัวช่วย เหตุที่ทรงทำได้ดีเพราะแม้จะเสด็จอุบัติมาจากที่สูง (เป็นสมเด็จเจ้าฟ้า) แต่พระบาทก็ยาตราจาริกไปแล้วในทุกที่ที่ชาวบ้านเดิน (ออกบิณฑบาตและธุดงค์) ข้าวปลาอาหารก็มิได้เสวยแต่จากสำรับในวังหากแต่ทรงออกรับบาตรและฉันตามที่มีผู้นิมนต์ ปัญหาบ้านเมืองก็มิได้ทรงฟังแต่จากเสนาบดี หากแต่ชาวบ้านร้านตลาดทายกทายิกาสามารถเข้าถึงพระองค์ท่านได้

ลงท้ายรับสั่งว่า "จะว่าท่านตาดูดาว แต่เท้าติดดินก็ได้นะ"

วิษณุ เครืองาม

wis.k@hotmail.com

(๑๙ เม.ย.)

อมรรัตนโกสินทร์ (๑๐)

ประเทศชาติบ้านเมืองนี้อยู่มาได้เพราะหลายคนช่วยกันสร้าง ช่วยกันรักษา แม้จะมีพระมหากษัตริย์เป็นหลักใหญ่ แต่ก็ต้องทรงพึ่งพาอาศัยอาณาประชาราษฎรหลายชาติหลายภาษาด้วย เมื่อกรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร์มีอายุครบ ๑๐๐ ปี ใน พ.ศ.๒๔๒๕ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ จึงได้ทรงสร้างเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้าขึ้นเพื่อพระราชทานเป็นบำเหน็จความชอบแก่บรรดาเจ้านาย ขุนนาง ข้าราชการ พ่อค้าวาณิช และราษฎรทั้งหลายที่ได้ช่วยกันรักษาบ้านเมืองมาได้จนถึงบัดนั้น

พวกที่ช่วยสร้างชาติสร้างแผ่นดินเป็นเจ้านายก็มาก เป็นขุนนางก็มี แม้แต่พระสงฆ์องค์เจ้า พ่อค้าวาณิช ชาวไร่ชาวนา ชาวบ้านทั้งหลายก็ช่วยกัน ที่เป็นชาวต่างประเทศก็มีบางคนเข้ามาทำการค้าเสียภาษีบำรุงบ้านเมือง บางคนเข้ามาบุกเบิกทางเกษตรหรืออุตสาหกรรมเช่นปลูกอ้อย ทำโรงสีโรงน้ำตาล ทำเหมืองแร่ ต่อเรือ บางคนนำวิทยาการเข้ามา

ที่เข้ามารับจ้างขุดคูคลองก็มีไม่น้อย จนบ้านเมืองแผ่ขยายอาณาเขตออกไปกว้างขวาง

สมัยรัชกาลที่ ๒ โปรตุเกสเอาอาวุธมาขายให้เราใช้ในราชการอยู่มาก สมัยรัชกาลที่ ๓ หมอบรัดเลย์ ชาวอเมริกันนำกิจการโรงพิมพ์ วิชาผ่าตัดและการรักษาพยาบาลแบบใหม่มาเผยแพร่ สมัยรัชกาลที่ ๔ พวกบาทหลวงและหมอสอนศาสนาเข้ามาสอนวิชาการถ่ายรูป การช่าง การศึกษาวิทยาศาสตร์ ดาราศาสตร์ และภาษาต่างประเทศ เช่น สังฆราชปาลเลอกัวซ์ซึ่งถึงกับแต่งพจนานุกรมขึ้นใช้ และที่ช่วยเป็นปากเสียงว่าต่างแก้ต่างให้เราในประชาคมระหว่างประเทศก็มีไม่น้อย

ถ้าว่าถึงขุนนางที่ทำราชการและทำประโยชน์แก่บ้านเมืองก็มีมาก เจ้าพระยามหาเสนา (บุนนาค) ต้นสกุลบุนนาคคู่เขยกับรัชกาลที่ ๑ นั้น เป็นสมุหพระกลาโหมมีอำนาจราชศักดิ์มาก บุตรชายของท่าน คนโตต่อมาได้เป็นสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ (ดิศ) เรียกกันว่าสมเด็จเจ้าพระยาองค์ใหญ่ คนเล็กได้เป็นสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหา

พิไชยญาติ (ทัต) เรียกกันว่าสมเด็จเจ้าพระยาองค์น้อย ทั้งสองมีบทบาทสำคัญในการเชิญสมเด็จเจ้าฟ้ามงกุฎขึ้นครองราชย์เป็นรัชกาลที่ ๔ และเป็นกำลังสำคัญในการต่อสู้รักษาบ้านเมือง การดูแลสถานะการเงินของประเทศ การเจรจาทางการค้ากับต่างชาติ และการพัฒนาประเทศเช่นขุดคลองต่อเรือ

เจ้าพระยาศรีธรรมาธิราช (บุญรอด) เป็นคนรอบรู้ระเบียบประเพณีสมัยอยุธยามากที่สุดจึงทำประโยชน์มากในสมัยรัชกาลที่ ๑ นี่เป็นต้นสกุลบุณยรัตพันธุ์

สมัยรัชกาลที่ ๓ เจ้าพระยานิกรบดินทร์ (โต) เป็นเจ้าสัวจีนมั่งคั่งมาก ยกบ้านให้สร้างวัด พระราชทานชื่อว่าวัดกัลยาณมิตร ท่านเป็นต้นตระกูลกัลยาณมิตร เจ้าพระยาบดินทร์เดชา (สิงห์) สมุหนายก เป็นแม่ทัพใหญ่ไปรบถึงลาวเขมร ต้นตระกูลของท่านเป็นพราหมณ์มาจากอินเดีย สายสกุลของท่านผู้นี้คือสิงหเสนี

มอญพวกพระยาเจ่งที่เข้ามาช่วยรบตั้งแต่สงคราม ๙ ทัพ สมัยรัชกาลที่ ๑ ก็นับว่ามีความดีความชอบ ลูกหลาน

ท่านได้รับพระราชทานนามสกุลว่า "คชเสนี" เชียงใหม่ก็มีแม่ทัพใหญ่ช่วยรักษาเวียงไว้จากพม่าได้ โปรดฯ ให้เป็นพระเจ้ากาวิละปกครองนครเชียงใหม่ สกุลของท่านคือ "ณ เชียงใหม่"

เมื่อพระเจ้ากรุงธนบุรีลงไปปราบก๊กเจ้านคร ได้เสด็จลงไปถึงเมืองสงขลา ทรงตั้งจีนเหยี่ยง พ่อค้าชาวฮกเกี้ยนให้ปกครองเมืองสงขลาจนสืบสกุลมาอีกหลายชั่วอายุคน เจ้าเมืองสงขลามักมีชื่อว่าเจ้าพระยาวิเชียรคีรี แปลว่าภูเขา ชวนให้คิดว่าสงขลามาจากคำว่า "สิงขร" แปลว่าภูเขา ผู้สืบเชื้อสายจากจีนเหยี่ยงใช้สกุลว่า "ณ สงขลา"

ลูกหลานสกุลเหล่านี้ควรภาคภูมิใจในบรรพบุรุษของตน

กลับมาว่าถึงรัชกาลที่ ๔ พระองค์ทรงเป็นนักดาราศาสตร์ ได้ทรงทำนายการเกิดสุริยุปราคาเต็มดวงไว้หลายปีแล้วว่าจะเกิดในวันใด เวลาเท่าไร ใน พ.ศ.๒๔๑๑ นักดาราศาสตร์ฝรั่งเศสและเจ้าเมืองสิงคโปร์จึงเข้ามาในประเทศไทยเพื่อดูการเกิดปรากฏการณ์เพราะตำแหน่งที่ทรงพยากรณ์ว่าจะเห็นชัดที่สุดอยู่ที่คลองวาฬ ใกล้หว้ากอ เมืองประจวบ

คีรีขันธ์

พระราชพยากรณ์แม่นยำนัก สุริยุปราคาเกิดเต็มดวงได้เห็นกันทั่ว แต่รัชกาลที่ ๔ พระราชโอรสและเจ้านายหลายพระองค์ประชวรกลับมา บ้างก็ว่าเป็นไข้ป่า พระอาการหนักลงเป็นลำดับ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ สวรรคตในปี ๒๔๑๑ พระชนมพรรษา ๖๔ พรรษา อยู่ในราชสมบัติ ๑๗ ปี มีพระราชโอรสธิดา ๘๒ พระองค์ โดยมิได้ตรัสมอบราชสมบัติแก่ผู้ใด ตรงกันข้ามกลับออกพระโอษฐ์ว่าจะเป็นพี่หรือน้อง ลูกหรือหลานคนใด มีสติปัญญาพอจะรักษาบ้านเมืองได้ รักษาพระพุทธศาสนาได้ก็ให้มอบแก่ผู้นั้นเถิด

ตรัสขอแต่เพียงว่าถ้าแม้นเจ้านายพระองค์อื่นเป็นกษัตริย์ หากมีพระราชโอรสพระองค์ใดคิดร้ายต่อบ้านเมือง ทรงขอให้เป็นแต่เนรเทศเถิดอย่าให้ถึงขั้นประหารเลย เว้นแต่ว่าจะเป็น "ตั้วเฮีย" เสียเอง (แปลว่าโต้โผหรือตัวตั้งตัวตี)

ใครได้รู้ความถึงตอนนี้ต้องซึมไปเลยว่าที่ชอบพูดว่าก่อน พ.ศ.๒๔๗๕ เราปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์หรือ

แอปโซลูทโมนากีอย่างฝรั่งนั้น สมบูรณาญาสิทธิราชย์ประสา อะไรที่พระเจ้าแผ่นดินไม่กล้าตรัสมอบราชสมบัติ ทั้งยังตรัสขอชีวิตลูกเสียอีก

สภาพบ้านเมืองใน พ.ศ.๒๔๑๑ วิกฤติหนัก เพราะสมเด็จเจ้าฟ้าชายจุฬาลงกรณ์ พระชนมายุ ๑๕ พรรษา ประชวรหนักตั้งแต่กลับจากหว้ากอ แค่จะขึ้นไปสรงน้ำพระบรมศพพระบรมราชชนกก็ไม่ไหว บรรทมอยู่แต่ในพระที่ อำนาจทางการเมืองเวลานั้นก็อยู่ที่เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ กึ่งหนึ่งอยู่ที่กรมหมื่นบวรวิไชยชาญ พระราชโอรสพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว อีกกึ่งหนึ่ง ขุนนางก็พากันลุ้นบ้าง เข้าเกียร์ว่างบ้าง ว่าใครจะเป็นใหญ่ มหาอำนาจอย่างอังกฤษ ฝรั่งเศสก็จ้องมองตาเป็นมันว่าอย่าพลาดเชียวนะ เพราะตอนนั้นอังกฤษได้จีน อินเดีย และพม่าไปแล้ว

ภรรยาขุนนางผู้ใหญ่คนหนึ่งเห็นพระอาการสมเด็จเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์แล้วอุทานว่า "โถ ! พ่อคุณ จะอยู่รอดไปได้สักกี่น้ำ" อีกหลายปีต่อมา พระองค์จึงตรัสเล่าเรื่องนี้และทรงพระสรวลว่า ข้าก็รอดอยู่จนได้ไปเผาศพท่านผู้นั้น

การอัญเชิญสมเด็จเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ขึ้นเป็นรัชกาลที่ ๕ ทำกันเป็นเรื่องเป็นราวมาก เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) เป็นประธานเชิญพระราชาคณะ เจ้านายผู้ใหญ่ และเสนาบดีทั้งหลายมาประชุมแล้วปรึกษาขอมติเรียงตัวกันทีเดียวในคืนที่รัชกาลที่ ๔ สวรรคตนั้นเอง

ระเบียบวาระที่ ๑ จะเชิญใครให้ครองราชย์ ได้มติเอกฉันท์ว่าเป็นสมเด็จเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ ระเบียบวาระที่ ๒ จะเชิญใครเป็นพระมหาอุปราชวังหน้า กรมขุนวรจักรฯ พระราชโอรสรัชกาลที่ ๒ ท่านเป็นปู่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ทรงถามว่ากงการอะไรของเราด้วย ท่านองว่าตั้งรัชกาลที่ ๕ ก็พอแล้ว ทำไมต้องเตรียมตั้งรัชกาลที่ ๖ ด้วย เจ้าพระยาฯ ท่านเอ็ดเอาว่าที่ค้านนี้อยากเป็นเสียเองหรือ กรมขุนวรจักรฯ เลยทรงเงียบ ที่ประชุมจึงตั้งกรมหมื่นบวรวิไชยชาญ พระราชโอรสสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ เป็นอุปราชวังหน้า ว่ากันว่ากรมขุนวรจักรฯ เสด็จกลับวังแล้วไม่เสด็จออกนอกวังอีกเลย บริเวณวังท่านเรียกว่าวรจักรตามชื่อท่านมาจนบัดนี้

ระเบียบวาระที่ ๓ พระเจ้าอยู่หัวยังทรงพระเยาว์ จะตั้งใครให้สำเร็จราชการแทนไปก่อน ที่ประชุมมีมติมอบเจ้าพระยาฯ ท่านจึงมีอำนาจสิทธิขาดยิ่งใหญ่ เมื่อรัชกาลที่ ๕ บรมราชาภิเษกอีกหนเพราะทรงบรรลุนิติภาวะแล้วจึงทรงตั้งเจ้าพระยาเป็นสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ถือดาบอาญาสิทธิ์ประหารชีวิตคนได้

แต่เค้าความยุ่งยากในแผ่นดินก็เริ่มมีมานับแต่นั้น !

วิษณุ เครืองาม

wis.k@hotmail.com

(๒๖ เม.ย.)

อมรรัตนโกสินทร์ (๑๑)

พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ นั้นทรงครองราชย์ตั้งแต่พระชนมพรรษา ๑๕ เศษ นับว่าทรงพระเยาว์มากเพราะประสูติเมื่อวันอังคารที่ ๒๐ กันยายน ๒๓๙๖ สีประจำรัชกาลจึงเป็นสีชมพูอันเป็นสีวันอังคาร สีประจำจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยก็เป็นสีชมพู "น้ำใจน้องพี่สีชมพู" ต้นไม้ประจำจุฬาฯ เป็นต้นจามจุรีเพราะดอกสีชมพู เรามีในหลวงสององค์ที่ครองราชย์ตั้งแต่พระชนมพรรษาน้อย ๆ นอกจากรัชกาลที่ ๕ ก็คือ รัชกาลที่ ๘ (ครองราชย์เมื่อพระชนมพรรษา ๙ พรรษา) และแปลกที่ปู่และหลานคู่นี้ประสูติวันเดียวกันคือ ๒๐ กันยายน แต่ห่างกัน ๗๐ ปี

๒๐ กันยายนของแต่ละปีจึงเป็นวันเยาวชนแห่งชาติ เพราะพิสูจน์แล้วว่าเยาวชนก็เป็นใหญ่ในแผ่นดินได้

เมื่อขึ้นครองราชย์ รัชกาลที่ ๕ ทรงทำพิธีบรมราชาภิเษกอย่างย่อหนหนึ่ง ต่อจากนั้นราชการงานเมืองก็อยู่ในมือเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง) (ต่อมาเป็นสมเด็จเจ้าพระยา

บรมมหาศรีสุริยวงศ์) และราชการในวังอยู่ในมือของสมเด็จเจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ (ต้นราชสกุลมาลากุล เป็นพระราชโอรสรัชกาลที่ ๒ และสมเด็จเจ้าฟ้าหญิงกุณฑลทิพยวดี) ระหว่างนั้นทรงเรียนรู้เตรียมพระองค์และเสด็จประพาสที่ต่างๆ จนเมื่อมีพระชนมพรรษา ๒๐ และทรงผนวชแล้วในปี ๒๔๑๖ จึงทรงทำพิธีบรมราชาภิเษกอีกครั้งและเริ่มมีพระราชอำนาจมากขึ้นนับแต่นั้นมา

รวมแล้วทรงอยู่ในราชสมบัตินานถึง ๔๒ ปี สวรรคตใน พ.ศ.๒๔๕๓ เมื่อครองราชย์ได้ ๔๐ ปีก็ว่านานที่สุดในประวัติศาสตร์ชาติไทยแล้ว จนมีการฉลองใหญ่โต เสด็จไปบวงสรวงสมเด็จพระบูรพกษัตริย์ที่อยุธยา สมัยรัชกาลที่ ๙ นี้เมื่อครองราชย์ได้ ๔๒ ปีก็มีพระราชพิธียิ่งใหญ่ ตรัสว่า "ต้องทำบุญและบอกกล่าวผู้ใหญ่ที่ขอแซงท่าน" จนเมื่อ พ.ศ.๒๕๔๙ มีพระราชพิธีฉลองการครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี นับว่านานที่สุดในโลกยุคปัจจุบัน

เรื่องของรัชกาลที่ ๕ พูดถึงได้หลายแง่เพราะรัชสมัยยาวมาก และทรงทำอะไรไว้ให้ประเทศไทยหลายอย่างสุดจะ

พรรณนาจนน่าจะตั้งเป็นวิชาชื่อ "จุลจอมเกล้าศึกษา" หรือ "Chulalongkorn Study" อะไรทำนองนั้น ให้คนรุ่นหลังได้เรียนพระราชประวัติ พระราชกรณียกิจ และเรียนรู้ว่าผู้นำที่มีความสามารถ สายตากว้างไกล บารมีพระมากพ้น รำพันนั้นท่านทำกันอย่างไร

เอาเรื่องชีวิตและความรักของท่านก่อนก็ได้ พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ มีพระรูปพระโฉมงดงาม พระวาจาอ่อนหวาน พระอัธยาศัยละมุนละไม มีเสน่ห์ เป็นที่พอใจแก่ผู้มีโอกาสเข้าเฝ้าฯ ไม่ว่าจะเป็นชาวไทยหรือชาวต่างประเทศ เมื่อพระชนมพรรษาน้อย ๆ หลังโสกันต์ (โกนจุก) ใหม่ๆ ทรงรักกับ "แม่หนูแพ" ลูกสาวเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ คนทั่วไปเรียกว่าเจ้าคุณทหาร และเป็นหลานปู่สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง) จนถึงขั้นเสวยไม่ได้ บรรทมไม่หลับ เคยทรงฝากน้ำหอมใส่ขวดแก้วเจียระไนชั้นดีไปพระราชทาน แต่แม่หนูแพตกใจทำแตกจนผู้ให้เสียใจนึกว่าไม่รับไมตรี

ร้อนถึงผู้ใหญ่ในวังหลายองค์ต้องเข้ามาเป็นแม่สื่อและกราบบังคมทูลขอพระบรมราชานุญาตให้ทั้งสองได้ "ออกวัง"

อยู่กินกัน โปรดให้ไปอยู่สวนนันทอุทยาน ฝั่งธนฯ ที่นั้นเป็นเรือนหอแห่งแรก จนหม่อมแพมีพระราชธิดาถวาย เมื่อครองราชย์เป็นรัชกาลที่ ๕ แล้วทรงตั้งพระราชธิดาพระองค์แรกเป็นพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าหญิงศรีวิลัยลักษณ์ ภายหลังได้เป็นกรมขุนสุพรรณภาควดี ชาววังออกพระนามว่า เสด็จพระองค์หญิงใหญ่ รัชกาลที่ ๕ ทรงถือว่าร่วมทุกข์ร่วมสุขกันมา เมื่อสิ้นพระชนม์โปรดให้เชิญพระศพขึ้นไปพระราชทานเพลิงที่บางปะอิน และทรงฉลองพระองค์ขาวในงานเพื่อเป็นเกียรติยศ (ปกติในหลวงจะไม่แต่งขาวไว้ทุกข์ผู้ที่ยศศักดิ์ต่ำกว่า)

หม่อมแพนั้นต่อมาเป็นเจ้าจอมมารดาแพ เจ้าคุณจอมมารดาแพ และเจ้าคุณพระประยูรวงศ์ ตำแหน่งพระสนมเอก เหนือกว่าพระสนมและเจ้าจอมหม่อมห้ามทุกคน จะเป็นรองก็แต่พระภรรยาเจ้าชั้นพระมเหสีเท่านั้น

เป็นอันว่ารัชกาลที่ ๕ เป็นหลานเขยสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ชื่อมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเอามาจากท่าน

เป็นธรรมดาที่พระเจ้าแผ่นดินสมัยก่อนมีเมียมากโดยเฉพาะเมียที่เป็นเจ้า เพื่อพระราชโอรสธิดาจะได้เป็นสมเด็จเจ้าฟ้า แล้วจะหาเจ้ามาจากไหน ในที่สุดก็ต้องเป็นพระญาติกัน เจ้านายจึงจัดให้รัชกาลที่ ๕ ทรงมีพระภรรยาเจ้าอื่นได้แก่ หม่อมเจ้าหญิงสามองค์ในราชสกุลลดาวัลย์ซึ่งเป็นหลานปู่รัชกาลที่ ๓ หม่อมเจ้าหญิงปิ๋วซึ่งเป็นหนึ่งในนั้นต่อมาได้เป็นพระองค์เจ้าเสาวภาคย์นารีรัตน์ มีพระราชธิดาก่อนผู้อื่นนับเป็นสมเด็จเจ้าฟ้าหญิงพระองค์แรกชื่อสมเด็จเจ้าฟ้าหญิงจันทราสรัทวาร ต่อมาเป็นกรมขุนพิจิตรเจษฎ์จันทร์ ชาววังออกพระนามว่าสมเด็จหญิงใหญ่

เมื่อเชิญพระศพเสด็จพระองค์หญิงใหญ่ขึ้นไปพระราชทานเพลิงที่บางปะอิน สมเด็จหญิงใหญ่ซึ่งเคยทรงสนิทกันมากกลับประชวรและสิ้นพระชนม์ลงที่บางปะอิน ต้องเชิญพระศพย้อนกลับลงมาพระราชทานเพลิงที่กรุงเทพฯ ลองคิดดูว่าศพหนึ่งชักขึ้นไป อีกศพหนึ่งชักกลับลงมา หัวใจของคนเป็นพ่อจะสลายขนาดไหน

ต่อมารัชกาลที่ ๕ ทรงรับเอาพระเจ้าน้องนางเธออีกสามพระองค์ที่ประสูติร่วมพระครรภ์จากเจ้าจอมมารดาเปี่ยมในรัชกาลที่ ๔ มาเป็นพระภรรยาเจ้าและทรงตั้งให้อยู่ในชั้นพระอัครมเหสีหรือเมียเอกทั้งสามพระองค์ ภาษาอังกฤษเรียกว่า Queen Consort เจ้าจอมมารดาเปี่ยมเป็นสตรีสามัญชน เกิดในสกุลสุจริตกุล ตัวท่านเป็นเจ้าจอม (เมีย) รัชกาลที่ ๔ ลูกสาว ๓ คนเป็นพระอัครมเหสีรัชกาลที่ ๕ ลูกชายคนหนึ่งคือสมเด็จกรมพระยาเทววงศ์ฯ นักการทูตใหญ่ เป็นต้นราชสกุลเทวกุล ลูกชายอีกคนคือสมเด็จกรมพระสวัสดิ์ฯ นักกฎหมายใหญ่ และเป็นพ่อตารัชกาลที่ ๗ ด้วย เป็นต้นราชสกุลสวัสดิวัตน์

เจ้าจอมมารดาเปี่ยมผู้นี้ ต่อมารัชกาลที่ ๖ ทรงสถาปนาพระอัฐิเป็นสมเด็จพระปิยมาวดี ศรีพัชรินทรมาตา ท่านเป็นแม่ยายรัชกาลที่ ๕ เป็นยายแท้ๆ ของรัชกาลที่ ๖ และ ๗ เป็นย่าแท้ๆ ของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี เป็นทวด (แม่ของย่า) รัชกาลที่ ๘ และ ๙

ดังนั้นสกุลสุจริตกุลจึงเป็นราชินิกุล ราชินิกุลแปลว่า สกุลฝ่ายพระราชินีหรือพระราชชนนีของพระมหากษัตริย์ พระมเหสีนาคแม่รัชกาลที่ ๒ นั้น อยู่ในสกุลฝ่ายบางช้าง จึงเรียกว่าราชินิกุลบางช้าง สมเด็จพระศรีสุลาลัยแม่รัชกาลที่ ๓ ไม่ปรากฏว่าอยู่ในสกุลใด แต่ญาติพี่น้องของท่านพ่อเดียวกันคนละแม่ใช้สกุลศิริสัมพันธ์ ราชินิกุลของรัชกาลที่ ๔ เป็นสกุลจากเมืองจีนคือแซ่ตัน ดังนี้เป็นต้น

พระราชวงศ์จักรีต่อจากนี้ไปย่อมสืบเชื้อสายมาจากเจ้าจอมมารดาเปี่ยมผู้นี้ทั้งสิ้น

พระอัครมเหสีทั้งสามที่เป็นลูกสาวเจ้าจอมมารดาเปี่ยมคือใคร และสืบเชื้อสายต่อกันมาอย่างไร ต้องใจเย็นๆ ค่อยๆ ว่าทีละพระองค์

วิษณุ เครืองาม

wis.k@hotmail.com

(๓ พ.ค.)

อมรรัตนโกสินทร์ (๑๒)

พระภรรยาเจ้า แปลว่า เจ้านายสตรีที่เป็นเมียพระเจ้าแผ่นดิน ใช้เรียกรวม ๆ กันไปไม่ว่าจะเป็นพระอัครมเหสี หรือพระมเหสีชั้นใดก็ตาม

นอกจากพระภรรยาเจ้าสามองค์ซึ่งเป็นพระราชนัดดา (หลานปู่รุ่นเล็ก) ของรัชกาลที่ ๓ คือ หม่อมเจ้าบัว หม่อมเจ้าปิ๋ว และหม่อมเจ้าสายในราชสกุลลดาวัลย์แล้ว รัชกาลที่ ๕ ยังทรงรับพระองค์เจ้าหญิงสามพระองค์ซึ่งเป็นพระราชธิดารัชกาลที่ ๔ ประสูติจากเจ้าจอมมารดาเปี่ยมมาเป็นพระภรรยาเจ้าอีกด้วย และโดยเหตุที่สามพระองค์นี้เป็นพระราชธิดาพระมหากษัตริย์จึงโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระอัครมเหสีหรือพระมเหสีเอกยิ่งใหญ่เหนือกว่าพระภรรยาเจ้า และเจ้าจอมทั้งปวง ส่วนหม่อมเจ้าหญิงทั้งสามข้างต้นให้เป็นพระมเหสีชั้นพระอัครชายาเธอมีฐานะรองลงมา

ธรรมเนียมไทยสมัยก่อน ผู้ชายมีเมียได้หลายคน แต่จะยกเป็นเมียเอกเมียรองไม่เท่ากัน สำหรับพระมหากษัตริย์

เมียเอกก็ยังอาจแบ่งเป็นฝ่ายซ้ายฝ่ายขวา แต่จะซ้ายหรือขวาก็เอกทั้งนั้น พระองค์เจ้าหญิงสามพระองค์ที่เป็นพระอัครมเหสีคือพระองค์เจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ รัชกาลที่ ๕ ตรัสเรียกว่า "แม่ใหญ่" พระองค์เจ้าสว่างวัฒนา ตรัสเรียกว่า "แม่กลาง" และพระองค์เจ้าเสาวภาผ่องศรี ตรัสเรียกว่า "แม่เล็ก" ทั้งสามทรงเป็นพี่น้องร่วมพระชนนีกัน

ถ้าว่าโดยลำดับแล้ว พระอัครมเหสีพระองค์ใดประสูติพระราชโอรสก่อน ย่อมเป็นสมเด็จเจ้าฟ้าชายพระองค์ใหญ่และอยู่ในฐานะจะขึ้นครองราชย์เป็นรัชกาลต่อไป คราวนี้จึงอยู่ที่บุญญาบารมี พระองค์เจ้าสว่างวัฒนา (แม่กลาง) ประสูติพระราชโอรสก่อนคือสมเด็จเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศหรือทูลกระหม่อมฟ้าใหญ่ เมื่อเจริญพระชันษาจึงโปรดเกล้าฯ ให้เป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมารพระองค์แรกของไทย (พระองค์นี้เป็นพระปิตุลาหรือลุงของรัชกาลที่ ๘ และ ๙)

ในเวลาใกล้เคียงกัน พระอัครมเหสีพระองค์แรกพระองค์เจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ (แม่ใหญ่) ประสูติพระราชธิดา

และต่อมายังอยู่ในพระครรภ์อีกพระองค์ แต่ได้เกิดเหตุใหญ่เรือพระประเทียบล่มขณะขึ้นไปบางปะอิน พระองค์เองพระราชธิดา และพระราชกุมารในพระครรภ์จมน้ำสิ้นพระชนม์ โปรดเกล้าฯ ให้เป็นสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์พระบรมราชเทวี ชาวบ้านทั่วไปเรียกว่าสมเด็จพระนางเรือล่ม ชื่อมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา เอามาจากสมเด็จพระองค์นี้เอง

คราวนี้ก็เหลือพระอัครมเหสีสำคัญอยู่สองพระองค์ มีพระราชดำริว่าทั้งสองทรงเป็นพี่น้องกัน พระฐานะก็เสมอกัน การเรียงลำดับอาวุโสของพระราชโอรสที่ประสูติจากพระอัครมเหสีทั้งสองจึงไม่ควรเรียงไปตามแต่ละสายหรือแต่ละท้อง แต่ควรนับพระราชโอรสทุกพระองค์ดุจว่าร่วมพระครรภ์กัน โดยให้เรียงตามพระชนมายุ ดังนั้นเมื่อพระองค์เจ้าเสาวภาผ่องศรี (แม่เล็ก) ประสูติพระราชโอรสคือสมเด็จเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ พระชนมายุถัดไปคือห่างจากสมเด็จเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สองปี ก็นับว่าเป็นสมเด็จเจ้าฟ้าชายผู้มีอาวุโสลำดับที่สองในจำนวนเจ้าฟ้าชายทั้งหมดที่มีพระชนมายุ ต่อมา

เมื่อสิ้นสมเด็จเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สมเด็จเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ จึงได้เป็นมกุฎราชกุมาร

"แม่กลาง" นั้นภายหลังเป็นสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชเทวี ต่อมาเป็นสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสามาตุจฉาเจ้า (ป้า) ในสมัยรัชกาลที่ ๗ และ พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า (ย่า) ในสมัยรัชกาลที่ ๘ และ ๙ พระองค์นี้แหละที่ไทยกำลังเสนอพระนามไปยังยูเนสโกให้ พิจารณายกย่องเป็นบุคคลสำคัญทางสาธารณสุข

"แม่เล็ก" ต่อมาได้สำเร็จราชการแทนรัชกาลที่ ๕ คราวเสด็จต่างประเทศ จึงได้เป็นสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เมื่อลูกของท่านคือสมเด็จเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธได้เป็นรัชกาลที่ ๖ ท่านจึงได้เป็นสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพระพันปีหลวง ชาววังเรียกว่าสมเด็จพระพันปี

ความจริงรัชกาลที่ ๕ ยังมีพระภรรยาเจ้าอีกพระองค์ ถ้าจะว่าไปแล้วทรงเป็นพระมเหสีก่อนทุกพระองค์ด้วยซ้ำ และ น่าจะดำรงพระยศยิ่งใหญ่ เพราะเป็นพระราชธิดารัชกาลที่ ๔

เช่นกันคือพระองค์เจ้าทักษิณชา จนมีพระราชโอรสเป็นสมเด็จเจ้าฟ้าชาย ถ้ามีบุญก็จะได้เป็นใหญ่ในแผ่นดินเพราะประสูติก่อนเจ้าฟ้าชายทุกพระองค์ แต่บุญวาสนานั้นยากที่ใครจะกำหนดได้ สมเด็จเจ้าฟ้าชายพระองค์นี้ประสูติได้ ๑ วันก็สิ้นพระชนม์ นับแต่นั้นพระองค์เจ้าทักษิณชาก็ประชวรไม่ได้ทำราชการถวายอีกเลยจนสิ้นพระชนม์ ชื่อท่านก็พลอยหายไปด้วย

รัชกาลที่ ๕ ยังทรงรับเอาพระน้องนางซึ่งเป็นพระราชธิดารัชกาลที่ ๔ อีกพระองค์มาเป็นพระภรรยาเจ้าคือพระองค์เจ้าสุขุมาลมารศรี ประสูติจากเจ้าจอมมารดาสำลีในรัชกาลที่ ๔ เจ้าจอมมารดาสำลีเป็นบุตรีสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิไชยญาติหรือสมเด็จเจ้าพระยาองค์น้อย จึงอยู่ในสกุลบุนนาค พระองค์เจ้าสุขุมาลมารศรีมีพระราชธิดาพระองค์แรกคือสมเด็จเจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตน์ฯ กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์ ชาววังเรียกว่าทูลกระหม่อมหญิงใหญ่ เพราะเป็นเจ้าฟ้าชั้นทูลกระหม่อมหญิงพระองค์แรก ว่ากันว่าทรงพระสิริโฉมที่สุดในบรรดาเจ้านายในพระราชวงศ์จักรี รัชกาลที่ ๕ ถึงกับออก

พระโอษฐ์ว่า "งามเหมือนเทวดา"

ส่วนพระราชโอรสของพระองค์เจ้าสุขุมาลมารศรีคือ สมเด็จเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ต้นราชสกุลบริพัตร พระองค์เจ้าสุขุมาลฯ นี้ต่อมาได้ทรงเป็น พระนางเจ้าฯ พระราชเทวี พอถึงรัชกาลที่ ๗ ได้ทรงยกเป็น สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้าสุขุมาลมารศรี พระอัครราชเทวี

หม่อมเจ้าสาย หม่อมเจ้าองค์เล็กสุดในบรรดาหม่อมเจ้าหญิงราชสกุลลดาวัลย์ที่กล่าวถึงในตอนต้น มีพระราชโอรสคือสมเด็จเจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพรฯ กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ ต้นราชสกุลยุคล ชาววังเรียกว่าสมเด็จชาย เพราะพระชนนีมิได้เป็นพระอัครมเหสี จึงไม่เป็นชั้นทูลกระหม่อม หม่อมเจ้าสายเป็นเจ้านายสตรีที่มีฝีพระหัตถ์ทางการครัวการเรือนมาก ได้เป็นพระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ กรมขุนสุทธาสินีนาฏ ต่อมารัชกาลที่ ๗ ทรงตั้งเป็นพระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏ ปิยมหาราชปดิวรัดา คำว่า "วิมาดา" แปลว่าแม่เลี้ยง "ปดิวรัดา" แปลว่าเป็นที่รักของสามี

รัชกาลที่ ๕ ยังมีพระภรรยาเจ้าและเจ้าจอมอื่นอีกบ้างก็มีพระราชโอรสธิดา บ้างก็ไม่มี แต่พระราชทานความเป็นธรรมเสมอกันตามฐานะและคุณงามความดี คือ การถวายปรนนิบัติซึ่งรวมไปถึงการดูแลสำรับกับข้าว ดูแลทุกข์สุขของคนในวัง การเย็บถักปักร้อย การร่วมรับแขกบ้านแขกเมืองซึ่งถือเป็นการทำราชการอย่างหนึ่ง บ่อยครั้งที่โปรดเกล้าฯ ให้พระภรรยาเจ้าและเจ้าจอมมารดาบางท่านต้องรับเจ้านายเด็ก ๆ ที่กำพร้าแม่มาอภิบาลเลี้ยงดูแทนอีกด้วย

อ้อ ! การรับเอาสตรีใดมาเป็นพระภรรยาเจ้าหรือเจ้าจอมพระสนมอาจเกิดจากปัญหาการเมืองหรือความจำเป็นของชาติบ้านเมืองที่จะต้องใช้สารพัดวิธีเข้าป้องกันแก้ไขก็เป็นได้ ดังจะได้เล่าต่อไป

วิษณุ เครืองาม

wis.k@hotmail.com

(๑๐ พ.ค.)

อมรรัตนโกสินทร์ (๑๓)

คำว่า "ทูลกระหม่อม" เป็นคำลำลองที่ชาววังใช้เรียกขานแทนการออกพระนามพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและบรรดาพระราชโอรสธิดาชั้นสมเด็จเจ้าฟ้าเฉพาะที่ประสูติจากพระอัครมเหสี ในสมัยรัชกาลที่ ๕ - ๖ เวลาพระราชโอรสธิดาของรัชกาลที่ ๔ ตรัสถึงทูลกระหม่อมเป็นอันรู้ว่าหมายถึงรัชกาลที่ ๔ เท่านั้น

รัชกาลที่ ๕ มีพระราชโอรสธิดา ๗๗ พระองค์ แต่ที่จะออกพระนามเรียกทูลกระหม่อมได้เห็นจะไม่เกิน ๒๐ พระองค์ คือ มีแต่เฉพาะที่ประสูติจากสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทาฯ พระบรมราชเทวี สมเด็จพระศรีสวรินทิราฯ พระบรมราชเทวี สมเด็จพระศรีพัชรินทราฯ พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระนางเจ้าสุขุมาลมารศรี พระอัครราชเทวี ซึ่งล้วนเป็นพระอัครมเหสีเท่านั้น พระราชโอรสธิดาพระองค์อื่นเป็นสมเด็จหรือเสด็จทั้งสิ้น

คำว่า "ทูลกระหม่อม" บางครั้งก็กร่อนจนสั้นลงเป็น "ทูลหม่อม" บางทีเพื่อให้รู้ว่าเป็นทูลกระหม่อมพระองค์ใดก็จะเพิ่มพระนามเล่นตามไปด้วย เช่น ทูลกระหม่อมแดง ทูลกระหม่อมเอียดน้อย บางทีเรียกตามพระสถานะ เช่น ทูลกระหม่อมชาย ทูลกระหม่อมฟ้าใหญ่ ทูลกระหม่อมพระ บางทีก็เรียกตามที่ประทับ เช่น ทูลกระหม่อมวังบางขุนพรหม

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ทรงยกย่องนับถือพระองค์เจ้าหญิงละม่อมพระราชธิดารัชกาลที่ ๓ มาก เพราะถวายอภิบาลเลี้ยงดูมาตั้งแต่สิ้นสมเด็จพระบรมราชชนนี โปรดฯ ให้เป็นสมเด็จกรมพระยาสุดารัตน์ฯ ชาววังออกพระนามว่า "ทูลกระหม่อมแก้ว" เห็นจะเป็นเจ้านายชั้นเสด็จพระองค์เดียวที่ชาววังเรียกทูลกระหม่อมทั้งที่ไม่ได้ประสูติจากพระอัครมเหสี

คำว่า "สมเด็จ" เป็นคำลำลองอีกคำใช้เรียกพระราชโอรสธิดาชั้นสมเด็จเจ้าฟ้าที่ประสูติจากพระมเหสีเทวีอื่นๆ ซึ่งไม่ถึงชั้นพระอัครมเหสี เช่น สมเด็จชาย (สมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงลพบุรีฯ) สมเด็จหญิงใหญ่ (สมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรมขุนพิจิตรเจษฎ์จันทร์) บางทีมิได้เป็นสมเด็จเจ้าฟ้ามาแต่ประสูติ

แต่เมื่อทรงสถาปนาขึ้นเป็นเจ้าชั้นสมเด็จก็เรียกสมเด็จได้ เช่น สมเด็จกรมพระยาดำรงฯ สมเด็จกรมพระยาเทววงศ์ฯ สมเด็จกรมพระยาชัยนาทฯ สมเด็จกรมพระสวัสดิ์ฯ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา เป็นต้น

สมเด็จเจ้าฟ้าจึงมีทั้งที่เป็นทูลกระหม่อมและสมเด็จ แต่จะไม่เรียกว่าเสด็จเป็นอันขาด

สมเด็จในที่นี้หมายถึงสมเด็จที่เป็นเจ้า คนละอย่างกับสมเด็จพระราชาคณะ เช่น สมเด็จพระพุฒาจารย์ สมเด็จพระวันรัต

ส่วนคำว่า "เสด็จ" เป็นคำลำลองใช้เรียกพระราชโอรสธิดาพระมหากษัตริย์ที่ประสูติจากเจ้าจอม หม่อม พระสนมทั่วไป พระสถานะจริงคือเป็นพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า บางครั้งเรียกเสด็จพระองค์หญิง เสด็จพระองค์ชาย สมัยรัชกาลที่ ๔ - ๕ มี "เสด็จ" อยู่มากดังที่รัชกาลที่ ๔ ตรัสว่า "ข้าเป็นคนลูกมากรากดก" ชาววังมักมีคำพูดให้คนนอกวังอย่างเรางงเล่น เช่น "เสด็จให้มาทูลถามเสด็จว่าเสด็จจะเสด็จหรือไม่เสด็จ ถ้าเสด็จ เสด็จเสด็จก็จะเสด็จด้วย"

ฟังรู้เรื่องไหมครับ !

ทุกวันนี้ไม่มีพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอีกแล้ว มีแต่พระราชโอรสธิดาที่เป็นสมเด็จเจ้าฟ้าหรือทูลกระหม่อม ๔ พระองค์ จึงมีการนำคำว่าเสด็จมาใช้เรียกพระราชนัดดาหรือเจ้านายชั้นหลานพระเจ้าแผ่นดินเฉพาะที่เป็นพระองค์เจ้า เช่น เรียกพระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคลว่า เสด็จพระองค์ชายใหญ่ เรียกพระองค์เจ้าสุทธสิริโสภาว่า เสด็จพระองค์หญิงสุทธ

เจ้านายฝ่ายชายนั้นเมื่อเจริญพระชนมายุพอสมควรก็จะได้รับพระราชทานชื่อ ครั้นโสกันต์ (โกนจุก) แล้วซึ่งปกติจะทำเมื่อพระชนมายุ ๑๑ (ถ้าเป็นหญิงจะทำเมื่อพระชนมายุ ๑๒ - ๑๓) หากเป็นสมเด็จเจ้าฟ้าชายก็จะโปรดฯ ให้มีชื่อใหม่อีกครั้งเรียกว่า "ทรงกรม" พระสถานะจะเปลี่ยนเป็น "เจ้าต่างกรม" คือเป็นเจ้าที่สามารถปกครองบังคับบัญชาข้าในสังกัดได้จำนวนหนึ่ง เริ่มจากเป็นกรมหมื่น ต่อไปก็เลื่อนเป็นกรมขุน กรมหลวง กรมพระ กรมพระยา โดยมีข้าราชการยศเท่ากับเจ้าพระองค์นั้น เช่น ขุน หลวง พระ เป็นเจ้ากรมหรือผู้ใช้อำนาจแทน ถ้าไม่ได้เป็นเจ้าฟ้าอาจต้อง

รอจนรับราชการมีความดีความชอบเสียก่อนจึงจะทรงกรมได้ เจ้านายผู้หญิงที่ทรงกรมพอมีบ้างแต่น้อยเต็มที บรรดาข้าในสังกัดมักเรียกเจ้านายของตนว่าเสด็จในกรมหรือสมเด็จในกรม ภายหลังใครๆ ก็พากันเรียกตามไม่ว่าจะอยู่ใต้สังกัดหรือไม่

สมัยรัชกาลที่ ๕ ทรงเริ่มธรรมเนียมตั้งพระนามกรมพระราชโอรสธิดาตามชื่อเมืองสำคัญ และยังคงใช้ต่อมา เช่น กรมพระนครสวรรค์ฯ กรมหลวงเพชรบุรีฯ กรมหลวงสงขลาฯ กรมขุนเพชรบูรณ์ฯ คล้ายๆ ที่อังกฤษตั้งชื่อเจ้าตามเมือง เช่น ปรินซ์ ออฟ เวลส์ ดุคออฟยอร์ค ดุคออฟเอดินเบอระ

แม้รัชกาลที่ ๕ จะมีพระภรรยาเจ้าและเจ้าจอมพระสนมมากตามที่มีผู้ถวายมา แต่บางครั้งก็ยังมีความจำเป็นอื่น คราวหนึ่งสมเด็จพระนางเจ้าวิกตอเรียกษัตริย์อังกฤษทรงทาบทามขอพระราชบุตรีพระเจ้าอินทรวิชยานนท์เจ้าครองนครเชียงใหม่ไปเป็นพระราชบุตรีบุญธรรม ทางกรุงเทพฯ วิตกมาก เกรงจะเป็นแผนผูกสัมพันธ์เพื่อฮุบเชียงใหม่และอาณาจักรล้านนา เพราะตอนนั้นอังกฤษได้

อินเดียและพม่าไปแล้ว

รัชกาลที่ ๕ จึงทรงส่งทูตไปเฝ้าเจ้านครเชียงใหม่ทูลขอพระราชบุตรีลงมาเป็นพระภรรยา เจ้านครเชียงใหม่ต้องคิดหนักว่าจะนับญาติกับอังกฤษหรือจะนับญาติกับพระเจ้ากรุงสยามดี ในที่สุดก็ยอมถวายพระเจ้ากรุงสยาม

พระราชบุตรีนั้นคือเจ้าดารารัศมี โปรดฯ ให้เป็นพระภรรยาเจ้าตำแหน่งพระราชชายา มีพระราชธิดาพระองค์หนึ่งชื่อพระองค์เจ้าวิมลนาคนพีสี ถือเป็นเจ้านายชั้นเสด็จ เมื่อสิ้นพระชนม์รัชกาลที่ ๕ ทรงออกพระโอษฐ์ว่าเสียใจที่มิได้ยกลูกคนนี้เป็นสมเด็จเจ้าฟ้า คือควรเป็นชั้นสมเด็จได้ เพราะแม่เขาก็มีเชื้อสายกษัตริย์เชียงใหม่

แม้การรับเจ้าดารารัศมีเป็นพระภรรยาเจ้า จะมีเหตุทางการเมือง แต่ก็ทรงเป็นที่สนิทเสน่หามาก และพระราชชายาก็ทรงวางพระองค์เป็นที่เคารพนับถือทั่วไป ทั้งยังทรงช่วยสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างราชอาณาจักรสยามกับล้านนาจนสยามได้เป็นเอกภาพ

คราวนี้จะได้ว่าถึงความยิ่งใหญ่ของรัชกาลที่ ๕ ที่ทรง

ทำให้ไทยกลายเป็น "ชาติ" หรือ "รัฐ" ทั้งยังเป็นรัฐที่มีเอกราชเอกภาพ และมีความเจริญรุ่งเรืองวัฒนาสถาพรสืบมา

รัชกาลที่ ๕ ทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดินอยู่ ๔๒ ปี (๒๔๑๑-๒๔๕๓) ห้าปีแรกยังทรงพระเยาว์ ยังไม่บรรลุนิติภาวะ ต้องให้ผู้อื่นสำเร็จราชการแทน หกเจ็ดปีต่อมาแม้ทรงบรรลุนิติภาวะแล้วแต่ก็ยังมีสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์และวังหน้าเป็นผู้ใหญ่ ช่วงนี้จึงมักเกิดความขัดแย้งระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ คนรุ่นเก่ามักอ้าง "โบราณราชนิติประเพณี" ส่วนรุ่นใหม่ก็อ้าง "นานาอารยประเทศ" เทียบกับสมัยนี้ก็คงเป็น "กระแสโลกาภิวัตน์"

เวลานั้นยุโรปก็กำลังจ้องเราตาเป็นมัน โดยเฉพาะอังกฤษและฝรั่งเศส ถ้าเราเดินเกมผิดก็จะเสียบ้านเมืองโดยง่าย เราจึงต้องคิดถึง "ธรรมเนียมการปกครองแบบใหม่" ไม่ว่าการเมืองการปกครอง การศาล กฎหมาย การให้ราษฎรมีสิทธิเสรีภาพ การพัฒนาบ้านเมืองไม่ว่าถนนหนทาง สะพาน ตึกรามบ้านช่อง การติดต่อสื่อสาร การศาสนา การศึกษา หรือแม้แต่ทางทำมาหากิน

ถ้าคราวนั้นเราได้ผู้นำที่ไม่มีวิสัยทัศน์ ไม่มีคนช่วยคิด ไม่มีเวลาต่อเนื่องให้ทำงาน ไม่ใจกว้าง ธรรมเนียมการปกครองแบบใหม่ก็ยากจะสำเร็จลงได้

ถึงได้บอกไงล่ะครับว่าความโชคดีของไทย คือการมีผู้นำที่มาอย่างพอเหมาะพอเจาะแก่กาลเวลาและความต้องการ ไม่ช้าไม่เร็วไป

วิษณุ เครืองาม

wis.k@hotmail.com

(๑๗ พ.ค.)

อมรรัตนโกสินทร์ (๑๔)

ที่รัชกาลที่ ๓ เคยตรัสไว้ก่อนสวรรคตว่า การศึกต่อไปข้างหน้าข้างฝ่ายพม่าคงจะไม่มีอีกแล้ว ระวังก็แต่ข้างฝรั่งไว้เถิดเห็นจะไม่ผิดไปจากพระโอษฐ์ เพราะนับแต่นั้นมาฝรั่งชาติต่างๆ ก็ทยอยกันเข้ามามากขึ้น บ้างก็ว่าจะมาค้าขาย บ้างก็เข้ามาทำทีเผยแพร่ศาสนา แต่ลงท้ายก็กลายเป็นเรื่องการเมืองการปกครองและการจะยึดเอาเราเป็นเมืองขึ้นทั้งนั้น

ที่จริงเมื่อหลายร้อยปีก่อน ฝรั่งที่เป็นเจ้าโลกออกล่าหาเมืองขึ้นมีแต่โปรตุเกสและสเปนเท่านั้น เพราะมีกองทัพเรือที่ยิ่งใหญ่ มีสินค้าที่จะแลกเปลี่ยนมาก ที่สำคัญคือมีแผนที่การเดินเรืออันถือเป็นความลับสุดยอด สองประเทศนี้แก่งแย่งแข่งขันกันมาตลอด จนโป๊ปจับเซ็นสัญญาสงบศึกแบ่งโลกออกเป็นซีกตะวันตกให้สเปนไปวัดดวงเอา สเปนจึงไปอเมริกาเหนือและใต้ และซีกตะวันออกให้โปรตุเกสไปเสี่ยงเอาตะวันออกนี้คืออินเดีย อยุธยา มลายู ชวา โปรตุเกสจึงมีท่าเรือใหญ่ที่เมืองกัว สุรัต ปอนดิเชอรี และมาสุลีปะตัมใน

อินเดีย มะละกาในมลายู และบางกอก

ต่อมาประเทศที่ตกขบวนรถไฟในการทำสัญญาแต่เริ่มมีศักยภาพทางทะเลมากขึ้นก็ขอเข้ามามีเอี่ยวบ้าง เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส ฮอลันดา พวกนี้มักแทรกเข้ามาทางซีกตะวันออกของโปรตุเกส โดยล้ำเข้ามาในอินเดีย อยุธยา มลายู ชวา แหลมอินโดจีน ยิ่งพอโปรตุเกสอ่อนแอลงอังกฤษและฝรั่งเศสก็เข้ามาแทรกมากขึ้นจนคราวนี้แบ่งกันเองว่าอังกฤษเอาไปส่วนหนึ่ง ฝรั่งเศสเอาไปส่วนหนึ่ง อังกฤษได้อินเดีย พม่า บางส่วนของจีน และมลายู ฝรั่งเศสได้ลาว เขมร ญวน เหลือแต่ไทยที่ดำรงเอกราชอยู่แต่ง่อนแง่นเต็มทีเหมือนอยู่ใกล้ปากเหยี่ยวปากกา ใครมือยาวสาวได้สาวเอา

ปลายรัชกาลที่ ๓ ฝรั่งเข้ามาเจรจาการค้ากับไทยหลายคณะ ส่วนใหญ่มาจากอังกฤษ เช่น หันแตร บารนี (เฮ็นรี่ เบอร์นีย์) กาละฝัด (จอห์น ครอว์ฟอร์ด) เย สับปุรุส (เจมส์ บรุคส์) ส่วนที่มาจากอเมริกาก็เช่นหันแตร (ฮันเตอร์) บัลเลสเตีย เรื่องใดที่พอเจรจาและยอมไปได้เราก็ยอมให้ แต่บางครั้งผู้แทนต่างชาติก็ยะโสโอหัง มายืนท้าวสะเอวต่อว่าเรา

บ้าง จะขอเข้าเฝ้าฯ บ้าง ขู่ว่าจะยกทัพเข้ามาบ้าง เราจึงไม่ยอม

รัชกาลที่ ๔ ทรงศึกษาภาษาอังกฤษมามากตั้งแต่ยังไม่ครองราชย์ ทรงอ่านหนังสือพิมพ์ฝรั่ง ทรงคุ้นเคยกับบาทหลวง หมอ และผู้แทนต่างประเทศหลายคนจึงทรงรู้เท่าทันฝรั่งดี ที่สำคัญคือทรงตระหนักดีในกระแสยุโรปาภิวัตน์ (การคล้อยตามกระแสของยุโรป) รวมทั้งอันตรายหากเราแข็งขืนจึงทรงใช้วิธีการทูตเจรจาต่อรองหนักบ้างเบาบ้าง โอนอ่อนผ่อนปรนบ้างค้านคัดทัดทานบ้าง แต่การเดินทางเข้ามาของเซอร์จอห์น เบาว์ริง ผู้แทนควีนวิกตอเรียแห่งอังกฤษดูจะเป็นเรื่องสำคัญที่สุดเพราะเข้ามายื่นหนังสือสัญญาเรียกร้องทั้งทางการค้า การทูต การเดินเรือ และการคุ้มครองชาวอังกฤษในทางศาสนา การทำธุรกิจ และคดีความต่าง ๆ ดุจว่าจะเอาเราเป็นเมืองขึ้น

ขณะนั้นควีนวิกตอเรียมีอำนาจมากเมืองขึ้นก็มีมากจนอังกฤษได้ชื่อว่าดินแดนที่พระอาทิตย์ไม่เคยตกดิน เพราะค่ำที่ลอนดอนแต่ก็ยังเช้าที่เอเชียและแอฟริกา ซึ่งเป็นของอังกฤษ

อยู่ดี ยิ่งอังกฤษได้อินเดียแล้วยิ่งน่ากลัว การที่คนทั่วโลกตื่นเต้นกับการเสกสมรสของเจ้าชายวิลเลียม และเคท มิดเดิลตัน เมื่อไม่กี่วันมานี้ก็เพราะต่อไปคู่นี้จะเป็นกษัตริย์และราชินีของประเทศที่เคยยิ่งใหญ่ที่สุดในโลกนั่นเอง

รัชกาลที่ ๔ ทรงตั้งคณะกรรมการต่อรองกับเซอร์จอห์น เบาว์ริงจนได้ข้อยุติมีการลงนามในสัญญา แต่หลังจากนั้นก็เป็นแบบอย่างให้อีกหลายประเทศเข้ามายื่นข้อเรียกร้องอย่างเดียวกันบ้าง

เมื่อขึ้นสมัยรัชกาลที่ ๕ เรายิ่งอยู่ท่ามกลางวิกฤติที่น่ากลัวหลายอย่าง ไหนพระเจ้าแผ่นดินจะทรงพระเยาว์ ไหนเจ้านายและขุนนางจะไม่สามัคคีกัน ยิ่งถ้าเป็นพวกรุ่นเก่าที่มีความคิดแบบอนุรักษ์นิยม ท่านเหล่านี้ไม่ใคร่จะเห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงธรรมเนียมบ้านเมือง บางทีขัดขวางอีกด้วย ไหนอิทธิพลความคิดแบบฝรั่งจะเข้ามามาก ดังที่มีชาวต่างประเทศเข้ามาหลายคน มีการตั้งโรงพิมพ์ และมีการสั่งหนังสือพิมพ์ต่างประเทศเข้ามาหลายฉบับ มีการส่งคนไปเรียนเมืองนอก พวกหัวสมัยใหม่จึงมีมาก พวกนี้เอะอะก็จะ

เปลี่ยนแปลง และไหนบ้านเมืองจะไม่เป็นเอกภาพ อำนาจกระจายอยู่ตามเจ้านาย ขุนนาง และเจ้าเมืองต่าง ๆ โดยพระเจ้าแผ่นดินเองกลับไม่มีอำนาจเท่าใดนัก

แต่อะไรก็ไม่เท่ากับการพยายามแผ่อิทธิพลต่างชาติเข้ามาครอบงำอยู่ทุกขณะ

รัชกาลที่ ๕ เคยเสด็จสิงคโปร์ ชวา และอินเดียมาก่อนจึงพอจะทรงเข้าพระทัยว่าต้องเตรียมรับสถานการณ์อย่างไร ตอนต้นรัชกาล กรมพระราชวังบวรวังหน้าทรงถือว่าสมเด็จเจ้าพระยาซึ่งเป็นขุนนางผู้ใหญ่สนับสนุนอยู่ พระองค์เองก็ทรงมีทหารในกำกับอยู่มากด้วยชินมาแต่ครั้งสมเด็จพระปิ่นเกล้า พอวังหลวงไฟไหม้ วังหน้าส่งทหารไปช่วยดับความจึงปรากฏว่าวังหน้ามีทหารอยู่มากจริง เมื่อรัชกาลที่ ๕ ทรงให้วังหน้ามาเฝ้าฯ วังหน้ากลับหลบไปขออาศัยในสถานกงสุลอังกฤษและขอให้กงสุลใหญ่อังกฤษที่สิงคโปร์เข้ามาเป็นกาวใจ อังกฤษซึ่งจ้องจะเล่นบทผู้นำอยู่แล้วก็กระโดดฮุบสิครับ

ข้างฝรั่งเศสก็มาอีกแบบคือแล่นเรือเข้ามาปิดปากอ่าว บางลำแล่นเข้ามาจนถึงหน้าวังหลวงที่ท่าช้าง พอเราต่อสู้จนจมเรือฝรั่งเศสได้ ฝรั่งเศสก็เรียกร้องค่าเสียหาย กะว่าถ้าไม่จ่ายก็จะหาเหตุยึดเมือง ต้องเรี่ยรายกันขนานใหญ่เพื่อหาเงินช่วยชาติ เจ้านายผู้หญิงต้องถอดสร้อยถอดแหวนขาย บุญที่มีคนนึกได้จึงไปเอาเงินถุงแดงรัชกาลที่ ๓ ที่ทรงเก็บไว้มาสมทบจึงพอไถ่บ้านเมืองไว้ได้

รัชกาลที่ ๕ ทรงใช้พระบรมราโชบายเสด็จยุโรปเพื่อให้รู้ว่าเราไม่ใช่บ้านป่าเมืองเถื่อน แต่ทางสยามก็ยังถูกฝรั่งเศสบีบบังคับเรียกร้องเอาดินแดนที่เราเคยได้มากลับคืน จนเจียนจะรบกันใหญ่โต ระหว่างเสด็จยุโรป ดีที่พระเจ้าซาร์ กษัตริย์รัสเซียทรงช่วย เช่น เสด็จลงฉายพระรูปประทับคู่กับรัชกาลที่ ๕ ในสวนแล้วโปรดให้ส่งไปตีพิมพ์ในฝรั่งเศส โลกจะได้รู้ว่ากษัตริย์สยามพระองค์นี้เป็นพระสหายกับพระเจ้ากรุงรัสเซีย ใครอย่ามายุ่งนะ !

การคุกคามของต่างชาติในช่วงเวลานั้นฝรั่งเปรียบเองว่าเหมือนหมาป่ากับลูกแกะ รัชกาลที่ ๕ ตรอมพระทัยมาก

ไม่เสวยไม่บรรทมประหนึ่งจะให้สวรรคต ทรงวิตกว่าฤาถึงคราวจะเสียกรุงอีกหนในสมัยพระองค์

ในที่สุดผลจากการเจรจาเราต้องยอมเสียดินแดนบางส่วนให้ฝรั่งไปเพื่อแลกกับดินแดนส่วนใหญ่และอธิปไตย เช่น เสียดินแดนในเขมรให้ฝรั่งเศส และดินแดนในมลายูให้อังกฤษ อุปมาได้กับการยอมเสียอวัยวะเพื่อรักษาชีวิต เมื่อฝรั่งได้ไปบ้างแล้วจะมาขู่เข็ญเพิ่มเติมก็ดูกระไรอยู่ จึงเลิกร้างไป

หนามยอกอกสำคัญอีกอย่างคือสัญญาที่ฝรั่งแห่กันมาบังคับให้เราลงนามตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ ๔ สาระสำคัญคือถ้าคนในบังคับฝรั่งชาตินั้นๆ ทำผิดในเมืองไทยต้องขึ้นศาลฝรั่งและใช้กฎหมายฝรั่ง พวกคนไทยนี่ก็หัวใส พอทำผิดก็หนีเข้าสถานกงสุลฝรั่งประเทศโน้นประเทศนี้ ขอปฏิญาณตนเป็นคนในบังคับฝรั่ง พอศาลยกฟ้องก็ขอกลับมาเป็นคนไทยตามเดิม เอากับพ่อสิ !

ที่ฝรั่งเรียกร้องอย่างนี้เพราะเขาไม่เชื่อศาลไทยและกฎหมายไทยซึ่งลงโทษแบบดำน้ำลุยไฟพิสูจน์ความบริสุทธิ์ตอกเล็บบีบขมับที่เรียกว่าจารีตนครบาล เขาหาว่าป่าเถื่อน

พอเราเจรจาขออำนาจศาลคืน เขาก็บอกให้ไปจัดระบบศาลและทำกฎหมายให้ทันสมัยเสียก่อนแล้วค่อยมาพูดกัน

เห็นไหมครับว่า ๔๒ ปีของรัชกาลที่ ๕ ต้องทรงต่อสู้และจัดการกับหลายอย่างเหลือเกินเพื่อเรียกสิ่งที่สูญเสียไปกลับมาและระวังมิให้สูญเสียอะไรเพิ่มเติมอีก บ้านเมืองจึงอยู่มาได้ถึงวันนี้

ยิ่งรู้ก็ยิ่งรักยิ่งเห็นพระทัยและยิ่งชื่นชมพระเจ้าอยู่หัวพระองค์นี้เสียจริง !

วิษณุ เครืองาม
wis.k@hotmail.com

(๒๔ พ.ค.)

อมรรัตนโกสินทร์ (๑๕)

เล่าเรื่องอมรรัตนโกสินทร์มาได้ ๑๔ ตอนแล้ว ขอเว้นวรรคสักวันเพื่อขอบพระทัยและขอบคุณท่านผู้อ่านที่มีจดหมายมาให้กำลังใจบ้าง สอบถามบางเรื่องเพิ่มเติมบ้าง ติชมบ้าง ที่ทักท้วงว่าไม่ยักเหมือนเรื่องที่เคยรู้ก็มี แต่ส่วนใหญ่จะบ่นมาว่าเพิ่งอ่านเอาตอนหลังๆ เดลินิวส์เล่มก่อนหน้านี้ก็ชั่งกิโลขายไปแล้ว บางท่านบอกว่าตัดเก็บไว้แต่ก็ไม่ครบทุกตอน อย่างท่านอาจารย์มีชัย ฤชุพันธุ์ บ่นว่าเมื่อก่อนเห็นลงพิมพ์ฉบับวันจันทร์ พอย้ายไปลงฉบับวันอังคารก็นึกว่าจบแล้วมั้งเลยไม่ได้ติดตาม กว่าจะรู้ก็ไปถึงไหนๆ แล้ว

รวมความคือมีเสียงสอบถามมามาก ว่าจบแล้วจะรวมพิมพ์เป็นเล่มไหม ผมขอโบ้ยต่อไปทางเดลินิวส์ก็แล้วกันว่าถ้าจบแล้วจะรวมพิมพ์แจกฟรีหรือขายผมก็ไม่ขัดข้อง ถ้ามีรายได้อย่างไรขอยกให้มูลนิธิของเดลินิวส์ไปทำสาธารณประโยชน์ต่อทั้งหมดก็แล้วกันครับ

ท่านหญิงนัง หรือ ม.จ.วุฒิเฉลิม วุฒิไชย ทรงพระกรุณาส่งอีเมล์จากเวอร์จิเนีย สหรัฐอเมริกา มาประทานกำลังใจ และขอให้รวมพิมพ์เป็นเล่ม ท่านหญิงองค์นี้เป็นพระธิดากรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกร จึงเป็นพระราชนัดดาของรัชกาลที่ ๕ อีกท่านคือ ดร.วิญญู วิจิตรวาทการ บุตรชายคุณหลวงวิจิตรวาทการ ก็กรุณามีจดหมายมาให้กำลังใจเช่นกัน

คุณถนอม มีเมศกุล เขียนชี้แจงมาว่าแม้รัชกาลที่ ๓ โปรดให้ปลูกอ้อยและเริ่มตั้งโรงงานผลิตน้ำตาลทรายส่งขายเมืองนอก แต่เข้าใจว่าอุตสาหกรรมฟอกน้ำตาลทรายขาวเพิ่งมามีในไทยหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ใช่แล้วครับ ! แต่น้ำตาลทรายสมัยรัชกาลที่ ๓ เป็นน้ำตาลทรายแดงจากน้ำอ้อย ตอนนั้นจีนนำเทคนิคการฟอกสีโดยใช้ปูนขาวและกำมะถันเข้ามาในไทยแล้ว เพียงแต่ยังไม่เป็นที่นิยมเพราะเห็นเป็นของ "เคมี" ก่อนสมัยรัชกาลที่ ๓ เราใช้น้ำตาลโตนด น้ำตาลมะพร้าวเป็นพื้น น้ำตาลทรายขาวมีบ้างแต่เป็นของแพงเพราะสั่งจากนอกเข้ามาทำขนมตระกูลทองจากโปรตุเกส

เช่น ทองหยิบ ฝอยทอง แต่ถ้าผสมยาจะใช้น้ำผึ้งเท่านั้น

คุณชยาทิต วรุณธัญญะ ช่างสงสัยดีแท้ว่าที่เชิญพระศพพระองค์เจ้าหญิงศรีวิลัยลักษณ์ขึ้นไปบางปะอิน แต่แล้วสมเด็จเจ้าฟ้าหญิงจันทราสรัทวารก็สิ้นพระชนม์ลงอีกพระองค์ที่บางปะอิน ต้องเชิญพระศพกลับลงมากรุงเทพฯ นั้น เสด็จพระองค์หญิงศรีวิลัยลักษณ์สิ้นพระชนม์วันที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๔๔๗ แต่สมเด็จเจ้าฟ้าจันทราฯ สิ้นพระชนม์วันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๔๔๗ มิใช่หรือ สมเด็จหญิงใหญ่เจ้าฟ้าจันทราสรัทวารจึงน่าจะสิ้นพระชนม์ก่อน สมัยนั้นเปลี่ยน พ.ศ.ในเดือนเมษายนครับ ปี ๒๔๔๗ จึงยาวจากเมษายนเลยธันวาคมข้ามไปจนถึงเดือนเมษาหน้า ถ้านับแบบปัจจุบันเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๔๔๗ จะเป็น พ.ศ.๒๔๔๘ ครับ เจ้าฟ้าจันทราฯ จึงสิ้นพระชนม์หลังเสด็จพระองค์หญิงใหญ่ ๔ เดือน

ถ้าเล่าให้ยาวก็คือเมื่อเชิญพระศพเสด็จพระองค์หญิงใหญ่ขึ้นไปถึงบางปะอิน โปรดให้ตั้งพระโกศที่พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์กลางน้ำ เมื่อเสด็จไปทรงรับพระศพ ทอด

พระเนตรแล้วทรงสวมกอดพระราชธิดาอีกพระองค์ทรงกันแสงด้วยกัน ต่อมาจึงเชิญพระศพไปพระราชทานเพลิงที่วัดนิเวศธรรมประวัติ บางปะอิน อีก ๓ เดือนเศษหลังจากนั้นสมเด็จหญิงใหญ่จึงสิ้นพระชนม์ต้องเชิญพระศพกลับลงมากรุงเทพฯ ประดิษฐานพระโกศตามธรรมเนียมงานพระศพชั้นสมเด็จเจ้าฟ้า

เสนาธิการทหารบก พลเอกดาว์พงษ์ รัตนสุวรรณ ถามว่าวัดหงส์รัตนาราม ธนบุรี มีความสำคัญอย่างไร มีคนมาขอให้ท่านช่วยบูรณะ วัดนี้อยู่ริมคลองบางกอกใหญ่ไม่ไกลจากวัดโมลีโลกยารามและวัดอรุณฯ เท่าไรนัก สร้างสมัยอยุธยา เข้าใจว่าเศรษฐีจีนชื่อ "หง" เป็นคนสร้าง ชาวบ้านจึงเรียกวัดเจ้าสัวหง เมื่อพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงสร้างพระราชวังที่ธนบุรี (บัดนี้คือกองทัพเรือ) ทรงผนวกเอาวัดอรุณฯ (วัดแจ้ง) และวัดโมลีฯ (วัดท้ายตลาด) เข้ามาอยู่ในเขตพระราชวังด้วย สองวัดนี้จึงไม่มีพระสงฆ์อยู่ คล้ายๆ วัดพระแก้วในเวลานี้ วัดอรุณฯ นั้นเป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกตเมื่อแรกเชิญมาจากเวียงจันทน์ ส่วนวัดโมลีฯ เป็นที่เก็บเสบียงหลวง

วัดใหญ่ที่ใกล้วังที่สุดและอนุญาตให้พระสงฆ์อยู่ได้จึงมีแต่วัดเจ้าสัวหง พระเจ้ากรุงธนบุรี เสด็จไปบำเพ็ญพระราชกุศลที่วัดนี้เป็นประจำ พระราชโอรสก็ให้ผนวชและประทับที่วัดนี้ทุกพระองค์ ถึงสมัยรัชกาลที่ ๑ โปรดให้สมเด็จเจ้าฟ้าฉิม (ต่อไปเป็นรัชกาลที่ ๒) ไปประทับที่พระราชวังพระเจ้ากรุงธนบุรี ก็ยังทรงรับอุปถัมภ์วัดเจ้าสัวหง พระราชทานนามว่าวัดหงส์อาวาสวิหาร ต่อมาเปลี่ยนเป็นวัดหงส์รัตนาราม เจ้าฟ้าบุญรอดพระมเหสีของท่านก็เคยปลูกแพขายกับข้าวอยู่ละแวกนี้ ในช่วงธนบุรีและต้นกรุงเทพฯ วัดนี้เป็นที่ประทับของสมเด็จพระสังฆราชอยู่ระยะหนึ่ง ภายหลังจึงเปลี่ยนไปใช้วัดมหาธาตุ ในพระอุโบสถวัดหงส์มีภาพวาดตำนานพระแก้วมรกตสวยงามมาก

พระเดชพระคุณรูปหนึ่งมีลิขิตถามว่า ที่ว่ารัชกาลที่ ๓ ทรงอุปถัมภ์พระภิกษุเจ้าฟ้ามงกุฎ เหตุใดจึงไม่ทรงตั้งเจ้าฟ้ามงกุฎเป็นสมเด็จพระสังฆราชเสียเลย ถ้าทำอย่างนั้นบางทีอาจไม่ต้องทรงลาผนวชมาครองราชย์ และถ้าทรงอุปถัมภ์จริงเหตุใดเจ้าฟ้ามงกุฎจึงเกรงราชภัยจนต้องไปสร้างวัดไว้นอก

กรุงเตรียมย้ายหนีไปอยู่

การจะตั้งพระภิกษุรูปใดเป็นสมเด็จพระสังฆราชไม่ใช่เรื่องง่ายนะครับ เพราะต้องประกอบด้วยพรรษาอาวุโส และการเป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์ ข้อสำคัญในสมัยรัชกาลที่ ๓ มีสมเด็จพระสังฆราชและกรมหมื่นนุชิตชิโนรส พระราชโอรสรัชกาลที่ ๑ อธิบดีสงฆ์วัดพระเชตุพนอยู่แล้ว (ต่อมาเป็นสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส) รัชกาลที่ ๓ และ ๔ ทรงนับถือมาก ผมเชื่อว่ารัชกาลที่ ๓ ไม่ได้มีพระทัยจะกีดกันเจ้าฟ้ามงกุฎในการจะครองราชย์เลย จึงไม่มีเหตุจะเลี่ยงไปสถาปนาให้เป็นใหญ่ในทางคณะสงฆ์จะได้พ้นๆ ไป

เมื่อวังหน้าสิ้นพระชนม์ รัชกาลที่ ๓ ทรงตั้งกรมเลื่อนกรมเจ้านายหลายพระองค์ แม้แต่เจ้าฟ้าจุฑามณี (ต่อไปเป็นพระปิ่นเกล้า) น้องเจ้าฟ้ามงกุฎก็ได้เป็นกรมขุนอิศเรศรังสรรค์ พระสงฆ์อย่างพระองค์เจ้าวาสุกรีก็ได้เป็นกรมหมื่นนุชิตชิโนรส แต่ไม่ทรงตั้งเจ้าฟ้ามงกุฎให้ทรงกรมใดๆ ประหนึ่งว่าให้รอรับพระราชอิสริยยศยิ่งใหญ่กว่านั้นทีเดียว น้ำพระทัยของรัชกาล

ที่ ๓ จึงประมาทหรือเดาเอาในทางร้ายไม่ได้

ส่วนที่ว่าเจ้าฟ้ามงกุฎทรงสร้างวัดเตรียม "หนี" ไปอยู่นั้นจริงครับ มีคนถวายที่นอกกรุงจึงทรงสร้างวัดไว้กะ "ลี้ภัย" แต่ไม่ใช่หนีราชภัยรัชกาลที่ ๓ หากทรงเกรงว่าเมื่อสิ้นรัชกาลถ้าเจ้านายพระองค์อื่นได้ครองราชย์ต่อจากรัชกาลที่ ๓ คราวนี้แหละอาจมีราชภัยเพราะในหลวงพระองค์ใหม่คงไม่พระทัยกว้างเหมือนรัชกาลที่ ๓ วัดใหม่นั้นพระราชทานนามว่า "วัดบรมนิวาส"

ที่จริงอย่าว่าแต่เจ้าฟ้ามงกุฎที่เตรียมลี้ภัยเลย กรมหมื่นนุชิตชิโนรสวัดพระเชตุพนก็ทรงเกรงราชภัย จึงไปทรงสร้างวัดไว้ในสวนฝั่งธนฯ บัดนี้คือวัดชิโนรส

คุณธราธร วงศ์เมฆวิไล ถามมาว่าในวังของไทยมีขันทีหรือไม่ มีครับ ในสมัยอยุธยาเรียกคนสองจำพวกคู่กันว่า "นักเทศขันที" นักเทศไม่ใช่พระเทศน์แต่เป็นยูนุคคือขันทีจากอาหรับเปอร์เซีย ส่วนขันทีนั้นเป็นแบบจีนแต่ไม่มีอิทธิพลอย่างจีน เป็นพนักงานชายที่ถูกจับตอนแล้ว พวกนี้เข้าออกพระราชฐานชั้นในได้ สมัยสมเด็จพระนารายณ์เวลาเข้าเฝ้าฯ

นักเทศขันทีจะได้อยู่ปนกับกลุ่มสตรีนางใน เวลาเสด็จพระราชดำเนินจะอยู่ใกล้ขบวนพระมเหสีและพระสนม มาปลายอยุธยาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ความที่มีสงครามบ่อยและพวกผู้หญิงเองก็กล้าหาญปกป้องตนเองได้ แม้แต่เจ้านายท่านก็เป็นนักรบ จะมีกองทัพแต๋วงี้ดว้ายกระตู้วู้อยู่ในขบวนเสด็จคงไม่เหมาะจึงค่อย ๆ เลิกไปในที่สุด

แหม ! คุยกับคนคอเดียวกัน สนุกอย่างนี้เองครับ !

วิษณุ เครืองาม

wis.k@hotmail.com

(๓๑ พ.ค.)

อมรรัตนโกสินทร์ (๑๖)

ถ้าให้นึกถึงความยิ่งใหญ่ของรัชกาลที่ ๕ เชื่อว่าร้อยทั้งร้อยจะนึกถึงการเลิกทาส ภาพวาดฝีมือชาวฝรั่งใต้โดมพระที่นั่งอนันตสมาคมรูปทรงเลิกทาสนั้น เขียนคำอธิบายว่า "อภัยทาน" ใครได้ดูละครเรื่องนางทาสของวรรณสิริ หรือลูกทาสของรพีพร จะรู้ว่าการเป็นทาสเป็นเรื่องระทมขมขื่นนักหนา เลิกเสียได้เป็นอันว่าดี แต่มีข้อความจริงสองประการเบื้องหลังการเลิกทาส คือแม้รัชกาลที่ ๕ เป็นเจ้าชีวิต สั่งอะไรก็ย่อมได้ กลับต้องทรงใช้เวลานับสิบ ๆ ปีกว่าจะเลิกได้สำเร็จ เพราะไหนนายเงินจะขัดขวาง ไหนทาสเองก็ไม่เต็มใจเกรงว่าเมื่อเป็นไทแล้วไม่รู้จะไปทำมาหากินอะไร พระองค์เองก็ทรงทราบว่า กว่าลินคอล์นจะเลิกทาสได้ต้องเกิดสงครามกลางเมืองในอเมริกาตายกันเป็นเบือ เรื่องนี้จึงละเอียดอ่อนมากสำหรับเมืองไทย

ที่ใครคิดว่าพอประกาศเลิกทาสปั๊บ ทาสก็ลุกขึ้นยืดอกสลัดโซ่ตรวน ยกมือชูกำปั้นเป็นอิสระทันทีนั้น เอาเข้าจริงไม่

ได้เป็นอย่างนั้น ต้องทรงเริ่มจากให้ทาสทุกคนมี "ค่าตัว" เพื่อจะได้หาเงินมาไถ่ ต่อมาก็ทรงกำหนด "การลดทอน" คือ ค่าตัวจะค่อยๆ ลดลงจนเหลือน้อยพอไถ่ได้ ต่อไปจึงกำหนด "การสิ้นสุด" คือ ไถ่ไม่ไถ่ก็หมดเวลา ให้ทยอยเป็นไทได้ ระหว่างนั้นนายเงินและทาสก็พลอยปรับตัวว่าต่อไปจะเอาแรงงานมาจากไหนและทาสเองเป็นไทแล้วจะไปทำอะไรกิน

ข้อความจริงที่สองคือทาสนั้นเมืองไทยมีไม่มากนัก แต่ไพร่มีมากกว่าหลายสิบเท่า การเลิกไพร่จึงเป็นเรื่องใหญ่ เพราะเป็นประโยชน์แก่ชายไทยแทบทุกคน ตั้งแต่สมัยอยุธยา ชายไทยต้องถูกเกณฑ์แรงงานเข้าทำราชการเดือนหนึ่งแล้ว ออกเวรกลับไปอยู่บ้านกับลูกเมียเดือนหนึ่งสลับกัน เรียกว่า เข้าเดือนออกเดือน เวลามีสงครามผู้หญิงเขายังเกณฑ์เป็นไพร่เลย

ต่อมาขยายเป็นเข้าสองเดือนหรือสามเดือน เข้าๆ ออกๆ อย่างนี้หลวงจะได้มีทหารไปรบ มีช่างไปก่อสร้าง มีแรงงานไว้ขุดคลอง แต่ไพร่ไม่ใคร่ได้อยู่บ้านไม่ได้ทำมาหากิน ไพร่ที่อยู่กับในหลวงเรียกว่า "ไพร่หลวง" ถ้าไปอยู่กับขุนนาง

คอยรับใช้เรียกว่า "ไพร่สม" ถ้ามีเงินจะไม่ไปก็ได้ให้ส่งเงินไปแทน หลวงจะได้เอาไปจ้างคนอื่นเรียกว่า "ไพร่ส่วย" พวกเรานี้ส่วนใหญ่อาจไม่ได้เป็นทาสแต่น่าจะเป็นไพร่ชนิดใดชนิดหนึ่ง รัชกาลที่ ๕ ให้ยกเลิกระบบไพร่เปลี่ยนไปใช้ระบบเกณฑ์ทหารแทน พระเดชพระคุณเรื่องนี้จึงยิ่งใหญ่เท่ากับหรือมากกว่าการเลิกทาสเสียอีก

เมื่อเลิกไพร่แล้วพวกที่ยังประกาศตัวเป็นไพร่ชวนกันลุกขึ้นสู้กับอำมาตย์อยู่อีก จึงเป็นเพียงวาทกรรมในการปลุกระดมเรียกคนมาชุมนุม ยิ่งไปปลุกระดมกันต่อหน้าพระบรม-รูปทรงม้าแล้วสงสารในหลวงพระองค์นี้นัก

ในปี ๒๔๒๕ รัชกาลที่ ๕ ครองราชย์มา ๑๔-๑๕ ปี แต่กรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร์ ตั้งมาครบ ๑๐๐ ปี ทรงโสมนัสมากกว่าพระนครอยู่รอดปลอดภัยมาได้ครบศตวรรษ มีการจัดงานยิ่งใหญ่ ก่อนนั้นเคยทรงสร้างเครื่องราชฯ จุลจอมเกล้าพระราชทานเจ้านาย ขุนนาง ข้าราชการ พ่อค้าราษฎรมาแล้วเพื่อตอบแทนความดีที่ "ช่วยกันบำรุงวงศ์ตระกูลและรักษาบ้านเมืองมาได้ด้วยความสามัคคี"

รัชกาลที่ ๕ ทรงมี "เทสต์" มาก ไปต่างประเทศก็ทรงซื้อและสะสมของดี ๆ มาเก็บไว้เป็นมรดกของชาติจนทุกวันนี้ เช่น ชุดลายคราม จ.ป.ร. เครื่องกังไสจีน ศิลปะของฟาร์แบเช่ แซฟวร์ ภาพวาดและรูปปั้นฝีมือจิตรกรปฏิมากรเอกของโลก ทั้งยังมีเวลาทรงพระราชนิพนธ์ร้อยแก้วและโคลงฉันท์กาพย์กลอนต่าง ๆ ที่ไพเราะเป็นอันมาก เช่น ไกลบ้าน พระราชพิธีสิบสองเดือน เงาะป่า นิทราชาคริต

ทรงรู้ว่าระบบราชการอายุ ๕๐๐ ปีของเราง่อนแง่นเต็มที จึงทรง "รีฟอร์ม" แปลว่าปฏิรูป ยุบจตุสดมภ์ ๔ กรม คือเวียง วัง คลัง นา ตั้งเป็นกระทรวงมีเสนาบดีเป็นหัวหน้าฝ่ายนโยบายมีปลัดทูลฉลองเป็นใหญ่ฝ่ายประจำ ทรงจ้างชาวต่างชาติเข้ามาเป็นที่ปรึกษาไปพลาง ระหว่างนั้นทรงตั้งโรงเรียนเฉพาะด้านผลิตข้าราชการพลเรือนส่งทุกกระทรวง

ตั้งโรงเรียนกฎหมายผลิตนักกฎหมายส่งกระทรวงยุติธรรม ตั้งโรงเรียนนายร้อยทหารผลิตทหารส่งกระทรวงกลาโหม ตั้งโรงเรียนผลิตครู ผลิตหมอ ผลิตช่างจนพอใช้ในราชการ

ข้าราชการสมัยก่อนไม่มีเงินเดือน เป็นเสือจับเนื้อกินเองจึงเรียกว่า "กินเมือง" ทรงเปลี่ยนเป็น "ครองเมือง" และมีเงินเดือนให้

ทรงจัดระบบการศึกษา จัดระบบภาษี จัดระบบการปกครองใหม่ ตั้งเป็นเมืองเป็นจังหวัด มณฑล สยามจึงเป็นเอกภาพมาได้

ทรงริเริ่มธรรมเนียมตัดถนน สร้างสะพาน พวกที่ขึ้นต้นว่า "สะพานเฉลิม..." ใช่ทั้งนั้น สะพานผ่านพิภพลีลา ผ่านฟ้าลีลาศ มัฆวานรังสรรค์ก็ทรงสร้าง ทั้งยังมีพระราชศรัทธาสร้างวัดเทพศิรินทร์ วัดราชบพิธ วัดเบญจมบพิตร เรื่องวัดเบญจฯ นี้ได้เห็นพระทัยเป็นธรรมจริงๆ เดิมคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุตทูลขอให้เป็นวัดธรรมยุตตามธรรมเนียมครั้งรัชกาลที่ ๔

ตรัสว่าวัดธรรมยุตมีมากแล้ว ขอเป็นวัดมหานิกายบ้าง แต่ธรรมยุตจะมาอยู่ก็ไม่ห้ามเรียกว่าวัดนี้สร้างเพื่อ "สงฆ์จตุรทิศ" จึงเป็นวัดมหานิกายสืบมาจนบัดนี้

รัชกาลที่ ๕ ท่านโชคดีเพราะมี "กาละ" คือมีกาลเวลาสร้างความเจริญนานถึง ๔๒ ปี จึงต่อเนื่องและได้ทันเห็นผลสำเร็จ มี "ธรรมะ" คือมีคุณธรรม เที่ยงธรรม ใครไม่รู้ก็ทรงแนะทรงสอน ทรงให้อภัยแก่ฝ่ายตรงข้าม ทรงใช้มาตรฐานเดียวกันปกครอง "ตั้งแต่ลูกข้าแลเจ้านายราชตระกูลลงไปถึงลูกชาวไร่ชาวนา"

ทรงมี "เสนา" คือมีผู้คนที่จะสนองพระบรมราโชบายต่อมาอีกหลายปีต่างก็เป็นน้องบ้าง ลูกบ้าง หลานบ้าง ขุนนางเก่ง ๆ บ้าง ดังที่ด้านการปกครองทรงได้กรมพระยาดำรงฯ (ต้นราชสกุลดิศกุล) ด้านการช่างทรงได้กรมพระยานริศฯ (ต้นราชสกุลจิตรพงศ์) ช่วยออกแบบต่าง ๆ "ราวกับนั่งในใจฉัน" ด้านการต่างประเทศได้กรมพระยาเทวะวงศ์ฯ (ต้นราชสกุลเทวกุล) ด้านกฎหมายและการศาลได้กรมหลวงราชบุรีฯ (ต้นราชสกุลรพีพัฒน์) ด้านศาสนาทรงได้กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

ด้านการไปรษณีย์ทรงได้กรมพระยาภาณุพันธุ์ฯ (ต้นราชสกุลภาณุพันธุ์) ด้านเศรษฐกิจทรงได้กรมพระจันทบุรีฯ

(ต้นราชสกุลกิติยากร) ด้านการทหารทรงได้เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (สกุลแสงชูโต) กรมหลวงสิงหวิกรมฯ (ต้นราชสกุลฉัตรไชย) กรมพระนครสวรรค์ฯ (ต้นราชสกุลบริพัตร) ด้านการศึกษาทรงได้เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ (สกุลบุนนาค) เป็นต้น

สุดท้ายคือทรงมี "จักขุมา" แปลว่ามีสายตาที่กว้างไกลหรือวิสัยทัศน์ในการพัฒนา ทรงให้คนไทยมีการศึกษา ให้เสนาบดีฝึกหัดจัดประชุมเพื่อเตรียมเป็น ครม. และเป็นรัฐสภา ทรงละเอียดลออในการกำกับดูแลราชการ เช่น เมื่อทอดพระเนตรเห็นต้นไม้ในวัดเบญจฯ ยอดด้วนก็ทรงมีจดหมายถึงเสนาบดีทันทีให้ไปดูว่า "เป็นโรคอะไร" ถนนแถววรจักรไฟตะเกียงดับทรงสั่งเสนาบดีนครบาลให้ไปดูว่า "ใครฉ้อน้ำมัน" หนังสือราชการจากหัวเมืองส่งผ่านเสนาบดีกว่าจะมาถึงพระองค์หลายวัน ทรงให้คนไปสอบว่าติดอยู่ที่ใคร นานกี่วันให้ปรับวันละบาทโทษฐาน "เข้าเกียร์ว่าง"

ทรงส่งพระราชโอรสไปเรียนวิชาการต่าง ๆ ในต่างประเทศ เช่น อังกฤษ รัสเซีย เยอรมัน พระราชโอรสพระองค์

หนึ่งคือพระองค์เจ้าดิลกนพรัฐไปเรียนวิชาเศรษฐศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยทุมบิงเง็น เยอรมัน จนจบได้ปริญญาเอกเป็นคนแรกของไทย ทำวิทยานิพนธ์เรื่องข้าว แม่ท่านเป็นเจ้าทางเหนือ เสียดายที่กลับมาไม่นานปลงพระชนม์พระองค์เองทั้งที่ยังหนุ่มแท้ ๆ

รัชกาลที่ ๕ มีพระมเหสีเทวี เจ้าจอม หม่อมพระสนมมากน่าจะมากที่สุด แต่มีพระราชโอรสธิดารวมกัน ๗๗ พระองค์ (น้อยกว่ารัชกาลที่ ๔) พระองค์ที่ ๗๖ คือสมเด็จเจ้าฟ้าชายประชาธิปกศักดิเดชน์ ต่อไปได้เป็นรัชกาลที่ ๗ ส่วนพระองค์ที่ ๗๗ เป็นสมเด็จเจ้าฟ้าหญิงประสูติได้เดือนเดียวก็สิ้นพระชนม์

สิ้นรัชกาลที่ ๕ พระราชโอรสพระองค์ใหญ่ประสูติจากพระอัครมเหสีจึงได้ขึ้นเป็นรัชกาลที่ ๖

คนไทยเรียกรัชกาลที่ ๕ ว่า "พระปิยมหาราช" ปิยะแปลว่าที่รัก ทั้งนี้เพราะทรงมีกาละ ธรรมะ เสนา และจักขุมาหลายคนบวงสรวงเซ่นไหว้พระองค์ทุกวันอังคาร เพราะบนอะไรก็มักได้ตามนั้น โดยเฉพาะว่ากันว่าบนด้วยซิการ์ (แปลก

แท้ !) จนเรียกท่านว่าเสด็จพ่อ ร.๕ นักการเมืองคนไหนถ้าเอาความวิเศษของท่านเรื่องกาละ ธรรมะ เสนา จักขุมามาใช้สัก ๑ ใน ๑๐ คงนั่งอยู่ในใจประชาชนได้ตลอดกาล

วิษณุ เครืองาม

wis.k@hotmail.com

(๗ มิ.ย.)

อมรรัตนโกสินทร์ (๑๗)

เมื่อสิ้นแผ่นดินรัชกาลที่ ๕ ใน พ.ศ.๒๔๕๓ ต้องถือว่าสยามมีความเจริญแข็งแกร่งในทุกทางชนิดที่ตะวันตกจะมาดูถูกเหยียดหยามไม่ได้อีก พระเจ้าแผ่นดินสยามเสด็จประพาสเกือบทั่วยุโรปแล้วถึงสองครั้ง ในเอเชียก็อีกหลายครั้ง ได้มีพระราชดำรัสเป็นภาษาอังกฤษ ได้ทรงปฏิสันถารกับเจ้าแผ่นดินและผู้นำรัฐบาลทั่วยุโรปได้ทรงรับปริญญากิตติมศักดิ์จากออกซฟอร์ดและเคมบริดจ์ จนเป็นที่ประจักษ์ไปทั่วว่าคิง ออฟ ไซ แอมพระองค์นี้ไม่ธรรมดา

อาคารตึกรามบ้านช่อง ถนน สะพาน ระบบไปรษณีย์ทางรถไฟเริ่มกระจายไปถึงหัวเมือง ถนน และสะพานบางแห่ง ตึกใหญ่ วงเวียน น้ำพุ อนุสาวรีย์ได้แบบมาจากต่างประเทศ การปกครองในหัวเมืองและส่วนกลางเป็นระเบียบดีภายใต้พระบรมเดชานุภาพ เป็นครั้งแรกที่สยามดำรงความเป็น "รัฐสีมาอาณาจักร" อย่างแท้จริงและเป็นเอกภาพ แม้จะจัดระบบการปกครองเป็นส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น

แต่ก็ขึ้นตรงต่ออำนาจรัฐ ไม่ได้แยกกันเป็นเมืองพระยามหานคร หัวเมืองชั้นเอก โท ตรีดังแต่ก่อน ข้อสำคัญคือการมีอำนาจรัฐที่สมบูรณ์นี้ทำให้พระเจ้ากรุงสยามเป็นสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่มั่นคงยิ่งเป็นครั้งแรก

การมีอำนาจรัฐที่สำคัญที่สุด คือการสามารถตั้งรัชทายาทได้ชัดเจนแน่นอน ก่อนสมัยรัชกาลที่ ๕ พระมหากษัตริย์เป็นวังหลวง และผู้เตรียมเป็นกษัตริย์พระองค์ต่อไปเป็นพระมหาอุปราชวังหน้า โดยมากมักตั้งจากน้องหรือพระญาติผู้ใหญ่ น้อยครั้งเต็มทีที่จะตั้งจากลูกเพราะขณะตั้งนั้นลูกมักจะยังเล็กอยู่ยังไม่มีใครเห็นฝีมือ ครั้นนานไปลูกโตขึ้นจนแสดงฝีมือให้ประจักษ์ แต่พระเจ้าแผ่นดินจะปลดวังหน้าองค์เดิมหันมาตั้งลูกแทนก็ไม่ได้ พอสิ้นรัชกาลจึงมักเกิดสงครามกลางเมืองระหว่างวังหน้ากับลูกพระเจ้าแผ่นดิน เช่น เมื่อครั้งพระเจ้าท้ายสระสวรรคต เจ้าฟ้าพร วังหน้า และเจ้าฟ้าอภัย พระราชโอรสต้องต่อสู้กันยกใหญ่จนตายไปข้างหนึ่ง

มาสมัยกรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร์ วังหน้าล้วนสิ้นพระชนม์ก่อนวังหลวงแทบทั้งนั้น จึงไม่มีปัญหาการ

แย่งชิงราชสมบัติ แต่บางครั้งลูกของวังหน้าเองที่ทำใจไม่ได้ สมัยรัชกาลที่ ๑ พอสิ้นวังหน้าก็เกิดขบถ ต้องจับเจ้าวังหน้าลงโทษเสียหลายพระองค์

สมัยรัชกาลที่ ๕ วังหลวง (กษัตริย์) กับวังหน้า (อุปราช) ซึ่งเป็นลูกพี่ลูกน้องกันก็มีปัญหาบาดหมางกัน เพราะวังหน้าอายุมากกว่าและมีเจ้านายขุนนางเชียร์อยู่มาก ฝรั่งเองก็ยุให้รำตำให้รั่ว หวังให้สยามแตกความสามัคคีกันเองในหมู่เจ้านาย

พอวังหน้าสิ้นพระชนม์ รัชกาลที่ ๕ โปรดให้ยกเลิกตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคลหรือพระมหาอุปราชวังหน้า เปลี่ยนมาตั้งตำแหน่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมารเป็นรัชทายาทแทน คุณสมบัติคือต้องเป็นพระราชโอรสพระองค์ใหญ่ชั้นสมเด็จเจ้าฟ้าชายที่ประสูติจากพระอัครมเหสีเท่านั้น

เดิมทรงตั้งสมเด็จเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ พระราชโอรสพระองค์ใหญ่สุดประสูติจากสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา (แม่กลาง) เป็นสมเด็จพระบรมฯ พระองค์แรก แต่เมื่อทิวงคต

เสียเมื่อพระชนมายุ ๑๖ พรรษา จึงทรงพิจารณาเรียงตามลำดับพระชนมายุของบรรดาพระราชโอรสทั้งหลายที่ประสูติจากพระอัครมเหสีโดยไม่จำเป็นต้องร่วมพระครรภ์เดียวกัน ลำดับจึงมาตกที่สมเด็จเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ ประสูติจากสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี (แม่เล็ก) แทนที่จะไปที่สมเด็จเจ้าฟ้าชายพระราชอนุชาร่วมพระครรภ์เดียวกับเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ

น่าสังเกตว่าพระราชโอรสธิดาของรัชกาลที่ ๕ ที่ประสูติจากพระอัครมเหสี มักมีพระนามเกี่ยวพันกับเครื่องประดับหรืออาวุธของเทพยดาทั้งสิ้นเช่นมหาวชิรุณหิศ (กระบังหน้า) อิศริยาลงกรณ์ (เครื่องประดับ) วไลยอลงกรณ์ (เครื่องประดับ) ศิราภรณ์โสภณ (มงกุฎ) พาหุรัดมณีมัย (กำไล) มหาวชิราวุธ (สายฟ้า) ตรีเพชรรุตม์ธำรง (ตรี) จักรพงศ์ภูวนาถ (จักร) ศิริราชกกุธภัณฑ์ (เครื่องกกุธภัณฑ์) อัษฎางค์เดชาวุธ (อาวุธ) จุฑาธุชธราดิลก (ยอดธง) ประชาธิปกศักดิเดชน์ (ลูกศร) พระนามเหล่านี้ใช้เป็นชื่อถนนและสถานที่สำคัญมาจนบัดนี้ เช่น ย่านพาหุรัด ถนนตรีเพชร อัษฎางค์

โรงพยาบาลศิริราช

ก่อนสวรรคตปีเศษ มีพระราชพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์พระบรมรูปทรงม้าที่ลานใหญ่หน้าพระราชวังดุสิต พระบรมรูปนี้ปั้นแบบและหล่อจากฝรั่งเศสตามแบบพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ทรงม้าหน้าวังแวร์ซายส์ รัชกาลที่ ๕ ทรงทำพิธีเปิดเอง ข้อความที่จารึกที่ฐาน สมเด็จพระบรมฯ หรือรัชกาลที่ ๖ ก็ทรงตรวจแก้เอง จึงถือกันว่าศักดิ์สิทธิ์นัก

วาระสุดท้ายแห่งพระชนมชีพของรัชกาลที่ ๕ คือ ทรงพระประชวรพระโรคไต พระอาการหนักลงเป็นลำดับมาตลอดเดือนตุลาคม พ.ศ.๒๔๕๓ ขณะนั้นประทับอยู่ที่พระที่นั่งอัมพรสถานซึ่งสร้างใหม่ในแผ่นดินนี้ แพทย์ฝรั่งและไทยพยายามรักษาพระอาการ ก่อนวันสวรรคตไม่กี่วันยังทรงรถม้าออกตรวจงานได้ กลับมาก็บรรทมนิ่งทรงปรารภใคร่จะเสวยขนมจีนน้ำยาปลาช่อน ฉู่ฉี่ปลาสลิดสด น้ำพริกผักจิ้ม น้ำผลไม้ เสวยไปได้ไม่กี่คำก็ประชวรพระนาภี (ปวดท้อง) ลงพระบังคน (ถ่าย) หลังจากนั้นไม่เสวยอะไรอีกเลย

สองวันต่อมาถึงวันที่ ๒๓ ตุลาคมก็เสด็จสวรรคต ทางการอัญเชิญพระบรมโกศเข้าขบวนผ่านถนนราชดำเนินแห่กลับไปประดิษฐานที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทตามโบราณราชประเพณี ชาวบ้านร้องไห้ส่งเสด็จไปตลอดสองข้างทาง เป็นความสูญเสียครั้งยิ่งใหญ่จริงๆ บ้านเมืองเงียบกริบไม่มีสถิติคดีโจรผู้ร้ายใดๆ ในแผ่นดิน

พอเชิญพระบรมโกศขึ้นประดิษฐานเสร็จ ฝนเดือนตุลาคมก็ตกลงมาเป็นที่น่าแปลกใจ

เป็นอันว่าขึ้นแผ่นดินรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใหม่ทรงเป็นพระมหากษัตริย์นักเรียนนอกพระองค์แรกของไทย ทรงเชี่ยวชาญทั้งภาษา วรรณคดี การปกครอง การต่างประเทศ การทหาร และประวัติศาสตร์ ภาระอันยิ่งใหญ่ของในหลวงพระองค์ใหม่ คือ ทำอย่างไรจึงจะให้คนรู้สึกว่าสยามจากนี้ไปยังคงเจริญรุ่งเรืองไม่แพ้แผ่นดินพระพุทธเจ้าหลวงที่นานถึง ๔๒ ปี

เวลานั้นกระแสความเปลี่ยนแปลงในนานาประเทศมีอยู่มาก ในยุโรปกำลังเกิดการสู้รบจนกลายเป็นมหาสงครามโลก ในรัสเซียและจีนกำลังมีการปฏิวัติพลิกฟ้าแผ่นดิน หลายประเทศมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ในเอเชียมหาอำนาจยังคงคืบคลานเข้ามา เศรษฐกิจตกต่ำไปทั่วโลก ผลจากสงครามทำให้การคมนาคม การสื่อสาร การค้าขายมีปัญหาไปทุกแห่ง

จุดนี้เองที่ทำให้รัชกาลที่ ๖ ต้องทรงหันมาปลุกใจให้คนไทยรักชาติ ชาตินิยม สามัคคี และมีความภูมิใจในความเป็นไทย เพื่อจะได้มีขวัญกำลังใจไว้รับมือภยันตรายที่กำลังเข้ามา เรื่องเหล่านี้น่าสนใจว่าทรงทำอย่างไรบ้าง

รัชกาลนี้ดำเนินไปได้ ๑๕ ปี ช่วงเวลานี้มีอะไรดี ๆ เกิดขึ้นไม่น้อย คนไทยเริ่มมีนามสกุล โรงเรียนเริ่มมีมากขึ้นแทนความนิยมในการสร้างวัด มหาวิทยาลัยก็เริ่มมีขึ้น วรรณคดีเกิดขึ้นมากมาย มีการทดลองใช้ระบอบประชาธิปไตย แต่คนไทยก็ยังกลุ้มใจกับควันหลงจากสงครามโลกครั้งที่ ๑ ผลกระทบจากการปฏิวัติในรัสเซียจนลัทธิคอมมิวนิสต์เริ่มระบาด

ไปทั่วและปัญหาความไม่สงบภายในประเทศ เช่น เกิดการขบถคราวหนึ่งเรียกว่าขบถหมอเหล็ง ในเวลานั้น เจ้านายชั้นสมเด็จเจ้าฟ้าชายที่ประสูติจากพระอัครมเหสีของรัชกาลที่ ๕ หลายพระองค์ก็สิ้นพระชนม์ไปทีละองค์สององค์ในขณะที่พระเจ้าอยู่หัวก็ยังไม่ทรงมีวี่แววว่าจะมีพระอัครมเหสีและมีผู้ใดไว้สืบราชสมบัติสนองพระองค์

ผู้คนพากันสงสัยและไม่มั่นใจว่าสยามหลังแผ่นดินพระพุทธเจ้าหลวงจะเป็นอย่างไรหนอ จะไปรอดหรือไม่หนอ

วิษณุ เครืองาม

wis.k@hotmail.com

(๑๔ มิ.ย.)

อมรรัตนโกสินทร์ (๑๘)

รัชกาลที่ ๖ นั้นเมื่อแรกประสูติคือสมเด็จเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ ชาววังออกพระนามว่าทูลกระหม่อมโต เพราะเป็นพระราชโอรสพระองค์แรกที่ประสูติจากสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี ครั้นเมื่อสมเด็จเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ พระองค์แรกที่ประสูติจากสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนาทิวงคต รัชกาลที่ ๕ ทรงตั้งสมเด็จเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ พระองค์ที่สอง คนทั้งปวงจึงออกพระนามว่าสมเด็จพระบรมฯ

กล่าวได้ว่าพระองค์ทรงมีเวลาเตรียมจะเป็นพระมหากษัตริย์อยู่นาน เมื่อสำเร็จการศึกษาจากอังกฤษได้ทรงกลับมาทำราชการทหาร เคยสำเร็จราชการแทนพระองค์คราวรัชกาลที่ ๕ เสด็จยุโรปหนที่สอง (๒๔๕๐) เพื่อรักษาพระองค์ แต่สมเด็จพระบรมฯ เองก็เคยประชวรพระโรคลำไส้ครั้งอยู่อังกฤษมาแล้ว พระโรคนี้อีกหลายปีต่อมากำเริบขึ้นจนประชวรสวรรคต

เมื่อรัชกาลที่ ๕ สวรรคตใน พ.ศ.๒๔๕๓ สมเด็จพระบรมฯ ได้เป็นพระมหากษัตริย์โดยไม่มีข้อสงสัย สร้อยพระนามจึงมีว่า "บรมชนกาดิศรสมมติ" แปลว่าพ่อท่านตั้งสยามเวลานั้นเป็นเอกภาพมาตั้งแต่แผ่นดินก่อน อยู่ที่ว่าจะรักษาต่อไปให้ได้อย่างไร ทรงเชื่อว่าต้องอาศัยความรักชาติและการทำให้ต่างประเทศเกรงใจ เพราะภารกิจสำคัญประการหนึ่งคือการเจรจาขออำนาจศาลไทยที่จะเอาคดีทุกประเภทที่เกิดในเมืองไทยคืนมาตัดสินเอง ไม่ใช่ให้ประเทศอื่นเอาคนของตัวที่ทำผิดกฎหมายไทยไปขึ้นศาลต่างประเทศ

พระบรมราโชบายสร้างความรักชาติคือการสร้างความเจริญต่อจากพระบรมราชชนก เช่น สร้างทางรถไฟไปภาคเหนือและภาคใต้ ตัดถนน สร้างสะพานทำให้คนสัญจรและค้าขายสะดวก ขยายกิจการไปรษณีย์โทรเลข วิทยุ ส่งเสริมการทหาร ขณะเดียวกันก็ทรงเปลี่ยนไปสร้างโรงเรียนแทนการสร้างวัดจนปรากฏโรงเรียนในหัวเมืองแทบทุกจังหวัด ทั้งทรงริเริ่มกิจการลูกเสือ ทรงตั้งกองเสือป่าฝึกนักเรียนและราษฎรให้รู้วิธีการของลูกเสือและมีวินัย แต่ความจริงคือพวกนี้ลุกขึ้น

ถืออาวุธรักษาบ้านเมืองได้อย่างดี ทั้งการไปซุ่มฝึกเสือป่าแถวราชบุรีก็มีนัยว่าถ้าจำเป็นอาจมีการล่าถอยไปตั้งรับแถวนั้น

ทรงแต่งบทละคร บทความหลายเรื่องที่ส่งเสริมการรักชาติ การปลุกใจให้คนไทยภูมิใจในชาติ ทรงแปลบทละครฝรั่งหลายเรื่องเป็นภาษาไทยเพราะทรงเชี่ยวชาญทั้งภาษาอังกฤษ ฉันทลักษณ์ และภาษาบาลีสันสกฤตจนแทบไม่น่าเชื่อว่าคนที่อยู่เมืองนอกนานๆ จะสันทัดเช่นนี้ โดยใช้พระนามแฝงหลายพระนาม เช่น อัศวพาหุ รามจิตติ

ทรงออกกฎหมายให้คนไทยมีนามสกุลใช้เป็นครั้งแรก ทรงออกกฎหมายการเดินเรือในน่านน้ำสยาม และกฎหมายการศึกษาภาคบังคับ ทรงเร่งรัดการจัดทำประมวลกฎหมายให้ทันสมัยเพื่อนำไปต่อรองขอเอกราชทางการศาลคืนจากฝรั่ง เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๑ ทรงตัดสินใจส่งทหารไทยไปร่วมรบอยู่กับฝ่ายสัมพันธมิตรเมื่อวันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๔๖๐ ซึ่งชนะสงคราม ทรงให้สร้างวงเวียน ๒๒ กรกฎาเป็นที่ระลึกมาจนบัดนี้ และทรงคิดให้มีธงไตรรงค์ขึ้นใช้ในคราวนั้นด้วย ทรงทดลองการปกครองในเมืองจำลองชื่อดุสิตธานี เพื่อให้คน

คุ้นเคยกับการออกเสียงเลือกตั้งและการปกครองตนเอง

เมื่อขึ้นครองราชย์ใหม่ๆ ได้มีพระราชปรารภว่า ๑. จะมีพระมเหสีพระองค์เดียว และไม่มีเจ้าจอมหม่อมพระสนมมากดังสมัยก่อน ๒. จะไม่อภิเษกสมรสกับเจ้านายสตรีที่ร่วมพระบรมราชชนกเดียวกัน ทั้งสองข้อเป็นความคิดแบบคนสมัยใหม่ ผู้คนจึงคอยดูว่าในหลวงจะทรงเลือกใครเป็นพระราชินีเรียกว่าพอ ๆ กับที่คนอังกฤษสนใจเรื่องเจ้าชายวิลเลียมและชาวภูฏานสนใจเรื่องพระราชาธิบดีจิ๊กมี่ เพราะบัดนั้นการสืบราชสมบัติเปลี่ยนมาทางสายพระราชโอรสหรือพระราชอนุชาร่วมพระครรภ์ของพระองค์เท่านั้น

เคยมีคนถวายคำแนะนำให้ทรงอภิเษกสมรสกับเจ้าฟ้าหญิงพระองค์หนึ่ง แต่ก็ไม่โปรดเพราะเป็นพระน้องนางต่างพระราชชนนี ต่อมาได้โปรด ม.จ.วรรณวิมล วรวรรณ พระธิดากรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ทรงตั้งให้เป็นพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าวัลลภาเทวี พระคู่หมั้นแล้วเป็นพระวรกัญญาปทานทรงแต่งเรื่องศกุนตลาพระราชทาน แต่แล้วก็มีเรื่องขัดพระทัยพระองค์หญิงทรงแต่งกลอนย้อนคืนหนังสือเรื่องศกุนตลาและ

ลงท้ายว่า "จงทรงพระเจริญเถิดราชา ข้าขอลาแต่บัดนี้ไป" จึงกริ้วถูกลงโทษกักบริเวณ "ติดสนม" มีโซ่ทองใส่พานวางไว้ข้างๆ ให้รู้ว่าต้องโทษ

ต่อมาทรงเสน่หา ม.จ.วรรณพิมล วรวรรณ พระธิดาอีกองค์ของเสด็จในกรมพระนราธิปฯ โปรดให้เป็นพระนางเธอลักษมีลาวัณ พระมเหสี เหมือนจะให้คู่กับพระองค์ซึ่งเป็น "ราม วชิราวุธ" แต่เมื่อพระนางฯ ไม่มีพระราชโอรสธิดาถวาย จึงได้ทรงสมรสใหม่กับนางสาวเปรื่อง สุจริตกุล บุตรีเจ้าพระยาสุธรรมมนตรี สกุลสุจริตกุล แม้ไม่ใช่สกุลเจ้าแต่เรียกว่า "ราชินิกุล" แปลว่าสกุลทางฝ่ายพระราชชนนีเพราะเจ้าจอมมารดาเปี่ยมในรัชกาลที่ ๔ เกิดในสกุลนี้ ท่านมีพระราชธิดา ๓ พระองค์ได้เป็นพระมเหสีเทวีในรัชกาลที่ ๕ ทุกพระองค์ พระมเหสีพระองค์หนึ่งเป็นพระบรมราชชนนีของรัชกาลที่ ๖ และ ๗ สุจริตกุลจึงเป็นสกุลทางพระบรมราชชนนี

พระนางเธอลักษมีลาวัณทรงเป็นกวี วงการหนังสือและละครเคารพนับถือท่านมาก เมื่อผมยังเด็กๆ เคยอ่านข่าวพระนางฯ ถูกคนสวนทำร้ายจนสิ้นพระชนม์ในพระตำหนัก

เป็นข่าวใหญ่มากเมื่อหลายสิบปีก่อน

รัชกาลที่ ๖ ทรงตั้งคุณเปรื่องเป็นพระสุจริตสุดา พระสนมเอก (ไม่ถือว่าเป็นเจ้า) พิธีสมรส (ไม่ได้อภิเษก) ทำแบบฝรั่ง เจ้าสาวสวมผ้าคลุมหน้า แต่เมื่อไม่มีพระราชโอรสธิดาถวายก็ทรงเลิกร้างไป และไปโปรดคุณประไพ สุจริตกุล น้องสาวแท้ๆ ของพระสุจริตสุดาแทน จนตั้งครรภ์จึงทรงตั้งเป็นสมเด็จพระนางเจ้าอินทรศักดิศจี พระบรมราชินี แต่เมื่อตก (แท้ง) เสียถึงสองครั้งและไม่ทรงพระครรภ์อีกต่อไปจึงทรงลดพระยศลงเป็นสมเด็จพระนางเจ้าอินทรศักดิศจี พระวรราชชายา ให้ประทับอยู่ที่พระที่นั่งวิมานเมฆ

ที่จริงรัชกาลที่ ๖ โปรดสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระองค์นี้มาก เคยทรงแต่งบทละครเรื่องมัทนะพาธาและทรงแปลเรื่องโรเมโอและจูเลียตของเชคสเปียร์พระราชทาน แต่ความจำเป็นที่จะต้องมีพระราชโอรสยิ่งใหญ่กว่า จะว่าเป็นเรื่องการแผ่นดินก็ได้ ข้อที่ว่าจะมีพระมเหสีพระองค์เดียวที่จริงก็ทรงทำได้จริงคือแม้จะมีหลายพระองค์ก็มีครั้งละพระองค์ และทุกพระองค์ถ้าไม่เป็นสามัญชนก็เป็นเจ้าชั้นอื่น มิใช่พระน้องนาง

ร่วมพระบรมราชชนก

ในเวลานั้นพระราชอนุชาร่วมพระบรมราชชนนี (น้องชายแม่เดียวกัน) ก็สิ้นพระชนม์ไปตามๆ กัน คือ เจ้าฟ้าตรีเพชรุตม์ธำรง เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ (กรมหลวงพิษณุโลกฯ ทูลกระหม่อมทวดของนักร้องที่ชื่อฮิวโก (จุลจักร) จักรพงศ์) เจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์ (พระนามเอามาตั้งเป็นชื่อโรงพยาบาลศิริราช) เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก (กรมขุนเพชรบูรณ์ฯ เจ้าของวังเพชรบูรณ์ที่เป็นศูนย์การค้าราชประสงค์) ในที่สุดเจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ (กรมหลวงนครราชสีมา) ก็สิ้นพระชนม์ลง เหลือแต่เจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์ ซึ่งเป็นพระราชโอรสพระองค์สุดท้ายของรัชกาลที่ ๕

ต่อมาพระเจ้าอยู่หัวทรงเลือกคุณเครือแก้ว อภัยวงศ์ หลานปู่เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์เป็นเจ้าจอมคนสุดท้าย พระราชทานชื่อใหม่ว่าเจ้าจอมสุวัทนา เมื่อตั้งครรภ์จึงทรงสถาปนาเป็นพระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี ซึ่งได้ประสูติพระราชธิดาคือสมเด็จเจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา อีก ๒ วันต่อมารัชกาลที่ ๖ ซึ่งประชวรพระอันตะ (ลำไส้) มานานก็

สวรรคตใน พ.ศ.๒๔๖๘

๑ ปีก่อนหน้านั้นได้ทรงตรากฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบสันตติวงศ์เพื่อวางกฎเกณฑ์การสืบราชสมบัติไว้เป็นระเบียบแบบแผน กฎหมายฉบับนี้ยังคงใช้คู่กับรัฐธรรมนูญไทยทุกฉบับสืบมาจนบัดนี้

เป็นอันว่าสิ้นรัชสมัย ๑๕ ปีของพระเจ้าแผ่นดินผู้ทรงเป็นนักคิด นักเขียน นักพูด จนทางการถวายพระราชสมญาว่าพระมหาธีรราชเจ้า แปลว่ากษัตริย์นักปราชญ์ ราชสมบัติข้ามไปตกแก่เจ้านายหนุ่มซึ่งอ่อนทั้งพระชนมายุและพระประสบการณ์ และไม่เคยคาดฝันว่าจะต้องขึ้นเป็นกษัตริย์ท่ามกลางมรสุมทางเศรษฐกิจ การเมือง และความรุนแรงทางความคิดของคนรุ่นใหม่ตลอดจนนักเรียนนอกที่หากพูดได้คงตะโกนว่า "We need Change !"

วิษณุ เครืองาม

wis.k@hotmail.com

(๒๑ มิ.ย.)

อมรรัตนโกสินทร์ (๑๙)

ใครรู้วิชาโหรน่าจะลองผูกดวงพระชะตาพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๗ ดูว่าเป็นอย่างไร เพราะแปลกเหลือหลาย

เมื่อแรกประสูติจนทรงเป็นหนุ่ม ไม่มีใครคาดคิดว่าต่อไป "ทูลกระหม่อมเอียดน้อย" สมเด็จเจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์ พระราชโอรสพระองค์สุดท้องในรัชกาลที่ ๕ ประสูติจากสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี และเป็นลำดับที่ ๗๖ จากทุกพระครรภ์จะได้ครองราชสมบัติเพราะยังมีพระเชษฐาอีกหลายพระองค์ ความจริงหลังจากประสูติ ๑ วัน พระมเหสีอีกพระองค์คือสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนาได้ประสูติพระราชธิดาเป็นลำดับที่ ๗๗ แต่อยู่ได้วันเดียวก็สิ้นพระชนม์ ทูลกระหม่อมเอียดน้อยจึงเป็น "ลูก" คนสุดท้ายของรัชกาลที่ ๕ จากพระมเหสีเทวีเจ้าจอมหม่อมพระสนมทั้งปวงที่มีพระชนม์ต่อมา

คนมักสะกดคำว่า "ศักดิเดชน์" ผิดเป็น "เดช" ซึ่งแปลว่าอำนาจ แต่เดชน์แปลว่าลูกศร เมื่อครองราชย์แล้วจึงทรงใช้ตราประจำพระองค์เป็นรูปศร ๓ เล่ม เมื่อทรงพระเยาว์พระสุขภาพไม่ดีเจ็บออดๆ แอดๆ มาตลอด แพทย์แนะนำให้ทรงเรียนวิชาทหารเพื่อจะได้ออกพระกำลัง เสด็จกลับจากอังกฤษแล้วจึงได้ทรงเข้าทำราชการในสมัยรัชกาลที่ ๖

ตอนต้นรัชกาลที่ ๖ เข้าใจกันว่าถ้าแม้นไม่มีพระราชโอรส พระราชอนุชาที่มีพระชนม์และอยู่ในลำดับถัดไปคือเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถน่าจะได้สืบราชสมบัติ เพราะรัชกาลที่ ๖ ทรงรักและเจ้าชายพระองค์นี้ก็ทรงพระปรีชาสามารถมาก

เรื่องของเจ้าชายพระองค์นี้น่าสนใจ รัชกาลที่ ๕ ทรงส่งไปเรียนที่รัสเซีย พระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ ๒ กษัตริย์รัสเซียที่เคยช่วยไทยให้รอดจากการถูกยุโรปคุกคามทรงรับเป็นผู้ปกครอง วันหนึ่งเจ้าฟ้าหนุ่มจากสยามได้ทรงพบและลีลาศกับสาวรัสเซียในงานเลี้ยงหรูหราที่พระราชวังปีเตอร์ฮอฟ กรุงเซนต์

ปีเตอร์สเบอร์ก จนเกิดเป็นความรักและทรงสมรสด้วยจนมีพระโอรสคือพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์

ผมเคยไปชมวังปีเตอร์ฮอฟ ไกด์รัสเซียอธิบายละเอียดลออว่าทรงพบกันตรงนี้ เสด็จไปเต้นรำตรงนั้น ดนตรีเล่นเพลงอะไร วัทอะโรแมนติก ! แต่เมื่อเสด็จกลับไทย รัชกาลที่ ๕ กริ้วมาก พระโอรสที่ทรงพามาจากรัสเซียด้วยนั้นเป็นพระราชนัดดาองค์แรกแต่ไม่มีใครกล้ายกย่องให้เป็นเจ้าภายหลังรัชกาลที่ ๖ จึงทรงยกเป็นพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า วังของกรมหลวงพิษณุโลกฯ อยู่ข้างกระทรวงศึกษาธิการชื่อ "วังปารุสกวัน" ทรงมีพระอารมณ์ขันเห็นว่าไหนๆ ฝรั่งก็ออกพระนามว่า "ปรินซ์ จักรกระบอง" (จักรพงษ์) จึงทรงคิดตราประจำพระองค์เป็นรูปจักรมีกระบองสอด ยังติดอยู่หน้าประตูวังปารุสก์ ถนนราชดำเนินนอก ผ่านไปมาลองสังเกตดู

ต่อมากรมหลวงพิษณุโลกฯ ทรงหย่าจากหม่อมชาวรัสเซียและมีพระชายาใหม่เป็นเจ้าหญิงไทย วันหนึ่งเสด็จไป

ราชการที่สิงคโปร์ กลับจากงานเลี้ยงก็ประชวรสิ้นพระชนม์ที่นั่น

เมื่อเจ้าฟ้าประชาธิปกฯ ทรงผนวชประทับที่วัดบวรฯ และจะทรงลาผนวช สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ เจ้าอาวาสและพระอุปัชฌาย์ทรงแนะนำว่าน่าจะบวชต่อไป เพราะสึกไปก็คงเอาดีทางโลกยาก พี่ชายก็มีอยู่หลายคน แม้นครองผ้าเหลืองต่อไปอาจได้ดีทางคณะสงฆ์ แต่ทูลกระหม่อมทูลว่าไปรักผู้หญิงเข้าแล้ว

ลาผนวชแล้วได้เสกสมรสกับ ม.จ.รำไพพรรณี สวัสดิวัตน์ พระธิดากรมพระสวัสดิ์ฯ (พระราชโอรสรัชกาลที่ ๔ ประสูติจากเจ้าจอมมารดาเปี่ยม จึงทรงเป็นน้าแท้ ๆ ของเจ้าฟ้าประชาธิปกฯ) และพระองค์เจ้าหญิงอาภาพรรณี (พระธิดากรมหลวงพิชิตปรีชากร ลูกรัชกาลที่ ๔) พระองค์หญิงอาภาพรรณีเป็นเจ้านายสตรีที่ได้ชื่อว่างามมาก เมื่อรัชกาลที่ ๕ มีพระราชธิดาคือทูลกระหม่อมหญิงใหญ่ เจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตน์ฯ ดีพระทัยตรัสว่าข้าไม่แพ้กรมหลวงพิชิตฯ แล้ว

พระเชษฐาร่วมพระครรภ์ของเจ้าฟ้าประชาธิปกฯ ค่อยๆ สิ้นพระชนม์ไปจนหมด คราวนี้มีวี่แววแล้วว่าอาจทรงเป็นรัชทายาทราชบัลลังก์สยาม รัชกาลที่ ๖ จึงเริ่มให้ทรงศึกษาระบบระเบียบราชการเตรียมไว้ แต่ความไม่แน่นอนก็ยังมีเพราะใน พ.ศ.๒๔๖๘ พระนางสุวัทนาฯ ทรงพระครรภ์ ถ้าประสูติเป็นชาย เจ้าฟ้าพระองค์ใหม่ก็จะเป็นกษัตริย์ อย่างมากเจ้าฟ้าประชาธิปกฯ ก็แค่สำเร็จราชการแทนพระองค์

วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๔๖๘ รัชกาลที่ ๖ ประชวรหนักลง พระนางเจ้าสุวัทนาฯ ประสูติเป็นพระราชธิดา นาทีนั้นจึงแน่แล้วว่าเจ้าฟ้าประชาธิปกฯ กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชาจะได้ครองราชย์ อีกไม่ถึง ๒ วันต่อมารัชกาลที่ ๖ สวรรคต พระชนมพรรษา ๔๕ พรรษา

เจ้านายและเสนาบดีเปิดประชุมทันที และทูลเชิญเจ้าฟ้าประชาธิปกฯ พระชนมายุ ๓๒ พรรษา ทรงรับราชสมบัติแต่ตรัสถ่อมพระองค์ว่า พระชนมายุและพระประสบการณ์ยังน้อย พระเชษฐาต่างพระราชชนนีที่มีความสามารถยังมีอีกหลายพระองค์ โดยเฉพาะสมเด็จเจ้าฟ้า

บริพัตรฯ กรมพระนครสวรรค์ เมื่อครั้งรัชกาลที่ ๒ สวรรคต เจ้านายขุนนางเห็นว่ากรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ทรงพระปรีชาเหมาะสมกว่าเจ้าฟ้ามงกุฎฯ ก็ยังเป็นกษัตริย์ได้

กรมพระนครสวรรค์ฯ คุกเข่าลงถวายบังคมทูลย้ำว่าขอให้ทรงรับราชสมบัติเพราะเป็นไปทั้งตามกฎมณเฑียรบาล พ.ศ.๒๔๖๗ ที่รัชกาลที่ ๖ ทรงตราไว้ และพระราชประสงค์รัชกาลที่ ๖ ที่ทรงสั่งไว้ ทุกพระองค์ขอปฏิญาณความจงรักภักดีและสนองราชการแบ่งเบาพระราชภาระ นั่นแหละจึงทรงรับเป็น

รัชกาลที่ ๗ เป็นพระเจ้าแผ่นดิน ๙ ปี จึงสละราชสมบัติ พระชะตาจึงแปลก เวลาสวรรคตก็ไปประทับอยู่ต่างแดน ที่จริงเป็นความยากลำบากในการเป็นผู้นำประเทศขณะนั้น เพราะเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ในอเมริกาเกิดเหตุยิ่งกว่าฟองสบู่แตกเรียกว่า Great Depression โรงงานในญี่ปุ่นหลายแห่งต้องปิด คนว่างงานทั่วโลก ในสยามการเก็บภาษีก็ทำได้น้อย การค้าขายฝืดเคือง รัฐบาลขาดเงินสดจนต้องเลื่อนบรรดาศักดิ์แทนขึ้นเงินเดือนข้าราชการ

บางปีก็ต้อง "ดุลย์" คือ เอาข้าราชการออก พระเจ้าอยู่หัวต้องทรงลดเงินปีของพระองค์และค่าใช้จ่ายประเทศ

ที่สำคัญคือกระแสการเปลี่ยนแปลงการปกครองบ้านเมืองสูงมาก มีการปฏิวัติที่โน่นที่นี่เช่นในจีน รัสเซีย และยุโรปตะวันออก มีการเรียกร้องเอกราช นักเรียนหัวนอกเพิ่งเรียนจบทยอยกลับเข้ามามากขึ้น

ในสมัยรัชกาลที่ ๑ พระน้องนางเธอต่างพระราชชนนีของรัชกาลที่ ๑ ชื่อพระองค์เจ้าหญิงกุ กรมหลวงนรินทรเทวี มีวังอยู่ข้างวัดโพธิ์ คนทั่วไปเรียกว่าเจ้าครอกวัดโพธิ์ ทรงเป็นนักบันทึกจดหมายเหตุความทรงจำ จะว่าเป็นคนไทยคนแรกที่เขียนไดอะรีก็ได้ เคยทรงบันทึกไว้ว่าเวลาลงเสาหลักเมืองพระนครนั้น เห็นงูอยู่ที่ก้นหลุม จะเขี่ยออกก็ไม่ทัน หลักเมืองเลื่อนลงไปทับพอดีจึงมีคำพยากรณ์ว่าพระนครจะอยู่แค่ ๑๕๐ ปี

ข้อนี้เป็นความเชื่อคนไทยไม่น้อยก่อน พ.ศ.๒๔๗๕ แต่ก็คิดกันว่ายังอีกนานกว่าจะถึง บัดนี้ พ.ศ.๒๔๗๕ มาถึงแล้ว

พระนครครบ ๑๕๐ ปีแล้ว กรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร์ จะเป็นฉันใดหนอ !

วิษณุ เครืองาม
wis.k@hotmail.com

(๒๘ มิ.ย.)

อมรรัตนโกสินทร์ (๒๐)

ข้อที่คนโบราณร่ำลือกันเรื่องคำทำนายอายุพระนคร ตามที่พระน้องนางรัชกาลที่ ๑ ทรงบันทึกไว้ ไม่ใช่ว่าคนจะเชื่อกันไปหมด บางคนที่รู้เรื่องดีก็แย้งว่าสมัยรัชกาลที่ ๔ เคยมีการยกเสาหลักเมืองใหม่อีกหน จึงเท่ากับแก้เคล็ดไปแล้ว บ้างก็ว่าถ้าจะสิ้นพระนครก็น่าจะสิ้นเสียตั้งแต่รัชกาลที่ ๕ เมื่อฝรั่งเศสและอังกฤษเข้ามาคุกคาม เมื่อรอดจากคราวนั้นจึงเห็นจะไม่มีอีก

รัชกาลที่ ๗ ทรงทราบดีว่าหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ เป็นต้นมา โลกเห็นจะไม่เหมือนเดิม จึงทรงเตรียมการหลายอย่างเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ เพราะพระองค์เองก็เป็นนักเรียนอังกฤษ เรียนประวัติศาสตร์และรัฐศาสตร์มาไม่น้อย ได้ทอดพระเนตรเห็นความเปลี่ยนแปลงมาบ้าง

หลังครองราชย์ไม่นาน ดร.ฟรานซิส บี. แซยร์ นักกฎหมายอเมริกาซึ่งเคยเข้ามาทำราชการสมัยรัชกาลที่ ๖ จนได้เป็นพระยากัลยาณไมตรีผ่านมาทางเมืองไทยอีกหน ได้

โปรดให้ฝรั่งผู้นี้ยกร่างรัฐธรรมนูญถวายฉบับหนึ่งถวาย ราวปี ๒๔๗๓ ได้โปรดให้ที่ปรึกษาชาวอเมริกันชื่อนายสตีเวนส์และพระยาศรีวิสารวาจา (บิดาของท่านผู้หญิงมนัสนิตย์) ร่างรัฐธรรมนูญถวายอีกฉบับ แต่ก็ไม่ได้ประกาศใช้

ระหว่างนั้นได้ทรงแก้ปัญหาเศรษฐกิจ และมีพระราชดำริให้ยกร่างกฎหมายเทศบาล (เรียกว่าประชาภิบาล) เพื่อให้ราษฎรในท้องถิ่นมีการปกครองตนเอง เลือกผู้บริหารเอง มีงบประมาณใช้เอง ตรัสว่าเป็นการเริ่มจากฐานล่างขึ้นไปถึงชั้นบน เมื่อฐานล่างทำได้ก็จะเริ่มใช้ในระดับประเทศ แต่ดูจะไม่มีใครเข้าใจกัน จนทรงมีพระราชหัตถเลขาไปเร่งว่า "หวังว่าจะได้ทันเห็นก่อนชีวิตข้าพเจ้าหาไม่" แต่ก็ไม่เสร็จอยู่ดี

เคยมีพระราชหัตถเลขาไปถึงกระทรวงธรรมการ (ศึกษาธิการ) ว่า สักวันหนึ่งดีโมเครซี่คงเข้ามา ถ้าคิดว่าจะรักษาแอบโซลุท โมนากีไว้ได้ก็แล้วไป แต่ถ้าคิดว่าจะต้านทานไม่ได้ก็ให้เตรียมตั้งรับดีโมเครซี่เถิด น่าคิดว่าทำไมจึงทรงสั่งกระทรวงสอนหนังสือ ไม่สั่งกระทรวงกลาโหมหรือตั้ง ศอฉ. คำตอบคือทรงประสงค์จะใช้การศึกษา ครู เด็กและเยาวชน

เป็นฝ่ายตั้งรับนั่นเอง ซึ่งตรงกับความเข้าใจในปัจจุบันว่าประชาธิปไตยต้องเริ่มที่บ้านและโรงเรียน

แต่รัชกาลที่ ๗ เป็นพระเจ้าแผ่นดินที่อาภัพ ผู้มีอำนาจสมัยนั้นล้วนเป็นอาเป็นน้าเป็นพี่ท่านทั้งนั้น จึงดูจะไม่ค่อยได้ดังพระทัย ปัญหานี้รัชกาลที่ ๕ ก็เคยประสบมาแล้วในช่วง ๑๐ ปีแรก จึงอย่าคิดว่าเป็นพระเจ้าแผ่นดินจะทำอะไรได้ดังใจเสมอไป

วันที่ ๖ เมษายน ๒๔๗๕ กรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร์ มีอายุครบ ๑๕๐ ปี เคยมีคนคาดว่าอาจจะพระราชทานรัฐธรรมนูญเป็นของขวัญให้คนไทยปกครองกันเองแบบญี่ปุ่น แต่ก็ไม่มี เข้าใจว่ามีผู้ทักท้วงว่ายังไม่ถึงเวลา ควรให้ราษฎรมีการศึกษาและมีความรู้ความเข้าใจมากกว่านี้

ลงท้ายก็มีแต่พิธีเปิดสะพานพุทธเชื่อมกรุงเทพฯ กับกรุงธนฯ มีขบวนพยุหยาตรา และงานสมโภชพระนคร

หลังจากนั้นเข้าหน้าร้อน รัชกาลที่ ๗ และพระประยูรญาติเสด็จไปประทับที่วังไกลกังวล หัวหินตามที่เคยปฏิบัติ

ทางกรุงเทพฯ ก็โปรดให้กรมพระนครสวรรค์ฯ ทรงรักษาพระนคร

ขณะนั้นข่าวลือว่าอาจเกิดการยึดอำนาจมีอยู่หนาหู พระยาอธิกรณ์ประกาศ อธิบดีกรมตำรวจสืบรู้ถึงขนาดว่าใครอยู่ในข่ายต้องสงสัย และทูลกรมพระนครสวรรค์ฯ แล้วแต่ไม่ทรงเชื่อ เวลานั้นนักเรียนนอกที่จบวิชากฎหมาย วิชาทหาร วิชาช่างจากฝรั่งเศส และเยอรมันกลับมาหลายคน คนเหล่านี้เคยพบปะกันในเมืองนอกและเป็นห่วงบ้านเมืองว่าจะปล่อยไปอย่างเดิมไม่ได้ ในหลวงจะไปทรงรับผิดชอบทุกอย่างได้อย่างไร ราชการงานเมืองวันนี้ซับซ้อนกว่าแต่ก่อนมากนัก

วันพฤหัสที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๔๗๕ ฝนตกพรำ ๆ ทั้งคืน ตอนค่ำรถถังออกมาวิ่งเต็มถนน ใครถามก็ได้คำตอบว่า "ซ้อมรบ" หรือไม่ก็ "ผลัดเปลี่ยนกำลัง" คำตอบอย่างนี้คุ้นๆ แฮะ !

พออย่ารุ่งวันศุกร์ที่ ๒๔ มิถุนายน รถถังก็บ่ายโฉมหน้าไปลานพระบรมรูปทรงม้า กำลังส่วนหนึ่งไปตัดสายโทรเลขโทรศัพท์ อีกส่วนเข้าคุมสถานที่สำคัญ หัวหน้าคณะก่อการซึ่งเรียกตัวเองว่า "คณะราษฎร" คือ พันเอก พระยาพหลพล

พยุหเสนาก็ขึ้นยืนอ่านแถลงการณ์ยึดอำนาจบนลังข้างพระบรมรูปทรงม้า

ผมเคยถามผู้ก่อการท่านหนึ่งว่าเช้ามืดอย่างนั้นไม่มีใครรู้ว่าจะเกิดการยึดอำนาจ แล้วใครมาฟังแถลงการณ์ ได้ความว่าก็ทหารด้วยกันและพระเณรแถวนั้นที่ออกบิณฑบาต พออ่านจบพระเณรก็กลับวัดไปบอกเจ้าอาวาสว่า "ทหารเพิ่งประกาศว่าทุกคนเท่าเทียมกันตามหลักสิทธิเสรีภาพ เสมอภาคภราดรภาพ ต่อไปนี้นิมนต์หลวงพ่อบิณฑบาตเองเถิดขอรับ !"

มีการเชิญเจ้านายผู้ใหญ่ เช่น จากวังบางขุนพรหม วังวรดิศ วังเทเวศร์ ตำหนักปลายเนินไป "อารักขา" ที่พระที่นั่งอนันตสมาคม ตกสายก็แจกใบปลิวแถลงการณ์ทั่วกรุง มีการต่อสู้เลือดตกยางออกแห่งเดียวที่กองพล ๑

ขณะนั้นรัชกาลที่ ๗ ประทับอยู่หัวหิน วันนั้นเสด็จไปทรงกอล์ฟ รัชกาลที่ ๗ และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีเป็นคนไทยรุ่นแรกที่นำกีฬากอล์ฟเข้ามาเล่นในประเทศไทย พอทรงทราบข่าวก็รีบเสด็จกลับวังไกลกังวล ตกบ่ายผู้แทนคณะราษฎรคือหลวงศุภชลาศัยก็ถือหนังสือหัวหน้าคณะ

ราษฎรมาเฝ้าฯ ทูลเชิญเสด็จกลับกรุงเทพฯ

ตรัสว่าที่จริงความมุ่งหมายก็ตรงกัน แต่วิธีการอาจแตกต่างกัน ไม่มีพระราชประสงค์จะให้คนไทยต่อสู้กันเอง เพราะแม้จะทรงพอมีกำลังทหาร แต่ลงท้ายจะเกิดศึกกลางเมือง คนไทยจะตายเปล่าๆ จึงยอมเสด็จกลับแต่ขอให้ส่งรถไฟพระที่นั่งลงมารับ พระองค์เองสุขภาพก็ไม่ดี พระราชโอรสก็ไม่มี ไม่ได้อยากได้ใคร่ดีจะเป็นกษัตริย์ต่อไป แต่ถ้าทรงต่อต้าน คณะราษฎรจะลำบากเพราะนานาประเทศจะไม่ยอมรับรองรัฐบาลใหม่ คราวนี้จะยุ่งยากมากขึ้น

เห็นน้ำพระราชหฤทัยไหมล่ะครับ !

ในที่สุดก็เสด็จกลับ คณะราษฎรได้เข้าเฝ้าฯ ขอพระราชอภัยโทษ ที่ทรงเสียพระทัยที่สุดคือการที่แถลงการณ์คณะราษฎรได้กล่าวหาพระบรมราชจักรีวงศ์อย่างรุนแรง จนต้องมีผู้กราบบังคมทูลว่าเป็นธรรมดาของการยึดอำนาจที่จะต้องกล่าวหาอำนาจเก่า ซึ่งก็ได้พระราชทานอภัยโทษ

คณะราษฎรได้ถวายพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองฯ ฉบับแรกด้วย ซึ่งได้ประกาศใช้ในวันที่ ๒๗

มิถุนายน ต่อมาก็มีการตั้งรัฐบาลเรียกว่า "คณะกรรมการราษฎร" มีพระยามโนปกรณ์นิติธาดาเป็นประธาน มีการตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ภายหลังก็ยกร่างรัฐธรรมนูญใหม่ประกาศใช้วันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ ถือเป็นฉบับที่ ๒ แต่เป็นฉบับถาวรที่เรียกรัฐธรรมนูญฉบับแรก

วันที่ ๑๐ ธันวาคม จึงเป็นวันรัฐธรรมนูญ มีการเรียกชื่อรัฐบาลว่าคณะรัฐมนตรีเป็นครั้งแรก พระยามโนฯ ยังคงเป็นนายกรัฐมนตรีคนแรก และมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขแต่อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ

อะไรต่ออะไรดูจะเข้ารูป การปกครองแบบใหม่เริ่มแล้วแต่ก็ไม่ได้เรียบร้อย หลายอย่างกลับรุนแรงขึ้นจนกลายเป็นการแตกหักครั้งใหญ่ในอีก ๒ ปีต่อมา

วิษณุ เครืองาม

wis.k@hotmail.com

(๕ ก.ค.)

อมรรัตนโกสินทร์ (๒๑)

ก่อนปี ๒๔๗๕ เรื่องราวของประเทศไทยคือเรื่องราวของกรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร์ เมืองอื่นๆ ไม่ว่าเชียงใหม่ สงขลา สุพรรณบุรี หรือโคราชเป็นเพียงตัวประกอบ และเรื่องราวของกรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร์ก็คือเรื่องราวของพระมหากษัตริย์เป็นหลัก อย่างที่รัชกาลที่ ๑ ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ว่า

อันพระนครทั้งหลาย
ก็เหมือนกับกายสังขาร
กษัตริย์คือจิตวิญญาณ
เป็นประธานแก่ร่างและอินทรีย์

แต่หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ.๒๔๗๕ แม้ความเจริญจะยังไม่ไหลเทไปยังต่างจังหวัด ก็นับว่ามีความสำคัญอยู่ การเลือกตั้งผู้แทนราษฎรจากทุกจังหวัดทำให้คนไทยได้รู้ว่าปัตตานี นราธิวาส ระนอง เพชรบูรณ์ อุตรดิตถ์ก็เป็นส่วนหนึ่งของไทยและมีบทบาทมากด้วย ทั้งตัวละครที่เป็น

ครู เป็นชาวนา เป็นกรรมกรก็อาจมีบทบาทสูงในประวัติศาสตร์ได้ เพราะอาจเป็น ส.ส. และส.ส.จังหวัดเหล่านี้สามารถเลือกนายกรัฐมนตรีได้ ออกกฎหมายได้ เข้ามาเป็นรัฐมนตรีเสียเองก็ได้

พระมหากษัตริย์นั้นทรงลดบทบาทลงมาอยู่ใต้รัฐธรรมนูญซึ่งถูกยกให้เป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศแทน อำนาจในการปกครองและบริหารราชการแผ่นดินไปตกอยู่แก่คณะรัฐบาล แต่ก็ต้องยอมรับว่ายังทรงมีพระราชอำนาจทางสังคมที่สะสมมาแต่พระราชบรรพบุรุษ บางคนถือว่าถึงอย่างไรก็ทรงเป็นเทวราชา ถ้าไม่มีบุญ ไฉนจะได้เป็น บางคนถือว่าทรงเป็นธรรมราชา ถึงจะลดพระราชอำนาจลงแต่ก็ยังทรงไว้ซึ่งพระราชคุณธรรมซึ่งหาไม่ได้จากนักการเมือง

ความผูกพันระหว่างคนไทยกับพระมหากษัตริย์จึงแยกกันไม่ออก เพราะเคยรัก เคยเคารพ เคยเห็นพระคุณของท่านพี่ท่าน พ่อท่าน ปู่ท่าน ทวดท่านมาแล้วกว่า ๑๕๐ ปี

หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง คนไทยทั่วไปมิได้เห็นว่าพระราชสถานะของรัชกาลที่ ๗ แตกต่างไปจากเดิมเท่าใด

นัก หลายเรื่องที่รัฐบาลเป็นผู้ทำ เช่น การแต่งตั้งข้าราชการ สภาเป็นผู้ทำ เช่น การออกกฎหมาย หรือศาลเป็นผู้ทำ เช่น การพิพากษาคดีก็ยังต้องอาศัยพระราชลัญจกร พระปรมาภิไธย หรือพระบรมราชโองการอยู่ดี

แต่ความสัมพันธ์กันเองภายในรัฐบาลก็ไม่ดีนัก มีความขัดแย้งหลายอย่างแม้แต่ระหว่างรัฐบาลหรือนักการเมืองซึ่งเป็นคนกลุ่มใหม่ที่เข้ามามีอำนาจกับพระเจ้าอยู่หัวก็ไม่สู้ดีนัก การกระทบกระทั่งเกิดขึ้นอยู่เนือง ๆ ตั้งแต่เรื่องที่รัฐบาลเคร่งครัดจนไม่ได้ถวายพระเกียรติยศเท่าที่ควร เช่น ปัญหาทหารรักษาวัง การปฏิบัติที่รุนแรงต่อพระบรมวงศานุวงศ์บางพระองค์ เช่น กรมพระนครสวรรค์ฯ ซึ่งต้องเสด็จไปประทับที่ต่างประเทศ และยังมีการจาบจ้วงสถาบันพระมหากษัตริย์เกิดขึ้นหลายครั้งจนถึงขนาดทรงถูกฟ้องร้องในศาล

ต่อมายังกระทบถึงงานในหน้าที่ เช่น เมื่อไม่ทรงลงพระปรมาภิไธยในร่างพระราชบัญญัติบางฉบับ แต่รัฐสภาก็มีมติยืนยันจนต้องนำออกประกาศใช้โดยไม่มีพระปรมาภิไธย

บ่อยครั้งที่ทรงเตือนให้รัฐบาลรักษาความเสมอภาค คือ ไม่ลำเอียง ไม่เลือกปฏิบัติ ทำนองว่าอย่าใช้สองมาตรฐานนั่นแหละ แต่ก็ไม่เป็นผล

ความกดดันทั้งหมดมาลงที่พระเจ้าอยู่หัว ไม่ว่าความกดดันจากพระบรมวงศานุวงศ์ ซึ่งไม่เข้าใจว่าทำไมจึงไม่อาจทรงดูแลพระราชวงศ์ให้พ้นภัยได้ ความกดดันจากประชาชนซึ่งต้องการที่พึ่งที่อาศัยอย่างสมัยก่อน และความกดดันจากพระสุขภาพอนามัยที่เบียดเบียนมาแต่ทรงพระเยาว์

ในการพระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับถาวรฉบับแรกเมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ เป็นไปตามฤกษ์ที่พระธรรมวโรดม วัดสระเกศคำนวณ พระธรรมวโรดม (อยู่ ญาโณทยมหาเถร) เป็นโหรใหญ่ เป็นอุปัชฌาย์ของสมเด็จเกี่ยว ต่อมาได้เป็นสมเด็จพระสังฆราช

วันเสด็จพระราชดำเนินที่พระที่นั่งอนันตสมาคมเพื่อพระราชทานรัฐธรรมนูญ แม้จะทรงเครื่องบรมขัตติยราชภูษิตาภรณ์เต็มพระอิสริยยศแต่รับสั่งว่าไม่ต้องถวายพระมหาสังวาลที่รัชกาลที่ ๑ ทรงสร้างขึ้น และให้ชักพระแท่น

มนังคศิลาของพ่อขุนรามคำแหงออก ตรัสว่าเมื่อรักษาของท่านไว้ไม่ได้ก็ไม่ควรใช้ของท่าน เมื่อพระราชทานรัฐธรรมนูญเจ้าพระยาพิชัยญาติ (ดั่น บุนนาค) ประธานสภาผู้แทนราษฎรในขณะนั้นเป็นผู้เข้าไปรับ

หลายปีต่อมามีผู้กราบบังคมทูลถามถึงการฉลองพระองค์ยิ่งใหญ่ครั้งนั้น ตรัสว่าเมื่อแรกที่ทรงบรมขัตติยราชภูษิตาภรณ์อย่างนี้คือเมื่อทรงรับราชสมบัติอันเป็นการถวายอำนาจมาให้พระองค์ทรงใช้ บัดนี้จึงทรงบรมภูษิตาภรณ์นั้นเป็นครั้งสุดท้ายเพื่อส่งต่อพระราชอำนาจกลับคืนสู่ราษฎร

ใครอยากเห็นว่าฉลองพระองค์นี้เป็นอย่างไรดูได้จากพระบรมราชานุสาวรีย์ที่หน้าอาคารรัฐสภา

ความรุนแรงมาเกิดขึ้นในปี ๒๔๗๖ เมื่อเกิดขบถบวรเดชพระองค์เจ้าบวรเดชทรงนำทหารลงมาจากโคราช ประกาศจะยึดอำนาจถวายคืนรัชกาลที่ ๗ ขณะนั้นประทับอยู่ที่หัวหินรัฐบาลจึงทูลเชิญเสด็จกลับกรุงเทพฯ เหมือนให้เห็นว่าในหลวงอยู่ข้างรัฐบาล พวกขบถเป็นฝ่ายล้มเจ้าหรืออยากเป็นใหญ่เองแต่ไม่ทรงต้องการเข้าไปข้องแวะกับข้อขัดแย้ง จึงเสด็จไป

ประทับที่สงขลา

รัฐบาลปราบขบถสำเร็จ หลังจากที่ปะทะกันที่หลักสี่ ตรงนั้นจึงมีอนุสาวรีย์ปราบขบถเป็นพานรัฐธรรมนูญเล็กๆ รัฐบาลดูจะมั่นใจตนเองมากขึ้น แต่ก็เหมือนจะกินใจอะไรต่ออะไรจนร้าวฉานไปหมด

หลังจากนั้นรัชกาลที่ ๗ ก็เสด็จไปทรงรักษาพระองค์ที่อังกฤษ พอถึงวันที่ ๒ มีนาคม ๒๔๗๗ ก็มีพระราชหัตถเลขามาถึงรัฐบาล ทรงสละราชสมบัติหลังจากอยู่ในราชสมบัตินาน ๙ ปี

สมัยอยุธยาเคยมีกรณีสละราชสมบัติมาบ้างแล้ว เช่น พระเจ้าบรมไตรโลกนาถ ทรงสละออกผนวช พระเจ้าอุทุมพรสละถวายพระเจ้าเอกทัศแล้วเสด็จออกผนวช แต่ครั้งนี้สละเพราะไม่อาจจะทรงอยู่ภายใต้ภาวะกดดันได้อีกต่อไป และไม่ประสงค์จะให้ฝ่ายใดอาศัยประโยชน์จากพระองค์ไปจัดการกับอีกฝ่ายหนึ่ง

รัชกาลที่ ๗ ประทับอยู่ที่อังกฤษกับสมเด็จพระบรมราชินีอย่างเงียบๆ นานถึง ๗ ปี ทรงย้ายที่ประทับหลายครั้ง

ขณะนั้นสงครามโลกเกิดขึ้นในยุโรปแล้ว วันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๔๘๔ เสด็จสวรรคต พระชนมพรรษา ๔๘ พรรษา

การถวายพระเพลิงทำอย่างเงียบ ๆ ที่สุสานในลอนดอน ไม่มีพระราชพิธี ไม่มีพระบรมโกศ ไม่มีการประโคม มีผู้มาร่วมงานไม่กี่คน ฝรั่งคนหนึ่งเห็นงานเงียบเชียบนักอาสามาสีไวโอลินเพลงที่ทรงโปรดข้างหีบพระบรมศพ หลังจากนั้นอีกหลายปีจนสงครามสงบถึงสมัยรัชกาลที่ ๙ รัฐบาลจึงกราบบังคมทูลเชิญสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีให้เสด็จกลับ รัฐบาลอังกฤษจัดเรือรบเชิญพระบรมอัฐิมาส่ง ทางการไทยจัดริ้วกระบวนเชิญพระบรมอัฐิไปประดิษฐานในพระบรมมหาราชวัง

แม้สวรรคตในปี ๒๔๘๔ แต่รัชกาลใหม่ก็เริ่มมาตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๗๗ แล้ว วาระนั้นเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อทางการเมืองครั้งใหญ่ ทุกคนรู้ว่าพระองค์เจ้าอานันทมหิดล พระชนมายุ ๙ ชันษาได้เป็นรัชกาลที่ ๘ แต่ที่อาจงง ๆ กันคือทำไมราชสมบัติจึงตกแก่เจ้านายพระองค์น้อย และเหตุใดจึงว่าการที่สมเด็จพระบรมราชชนนีทรงยอมให้พระราชโอรสรับราช

สมบัติในครั้งนั้นเป็นพระมหากรุณาธิคุณยิ่งใหญ่

เรื่องนี้มีคำตอบครับ

วิษณุ เครืองาม

wis.k@hotmail.com

(๑๒ ก.ค.)

อมรรัตนโกสินทร์ (๒๒)

กรุงเทพมหานครยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ หรือ "โพสต์ วอร์" ผ่านมาถึงบัดนี้ (พ.ศ.๒๕๕๔) ๖๕ ปีแล้ว จัดว่าเป็นยุคใหม่ ยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงอย่างมหาศาลในทุกๆ ด้านชนิดที่คนรุ่นเก่าครั้งรัชกาลที่ ๑-๘ นึกไม่ถึง

กรุงเทพมหานครเองเปลี่ยนจากสภาพการเป็นบางกอกเรือกสวนไร่นาริมน้ำท้องทุ่งเวิ้งว้างป่าช้าและดงสารพัดสัตว์ครั้งอยุธยาและธนบุรีกลายมาเป็นกรุงใหม่มีค่ายคูประตูหอรบ มีคลองคูเมือง (หน้ากระทรวงมหาดไทย) เป็นแนวกั้นกรุงชั้นใน คลองรอบกรุง (ตรงสะพานผ่านฟ้า) เป็นแนวกั้นกรุงชั้นนอก ในสมัยต้นกรุงเทพฯ มีกำแพงพระนครเปิดเช้าปิดเย็น ภายในกรุงมีคลองขุดเชื่อมกันเป็นตาราง มีวัง วัด และชุมชนต่างๆ ตามเผ่าพันธุ์ เช่น บ้านญวน บ้านเขมร บ้านมอญ สำเพ็ง และชุมชนตามอาชีพ เช่น บ้านหม้อ บ้านบาตร บ้านดอกไม้ บ้านโอ่งอ่าง

ในสมัยรัชกาลที่ ๔ มีการตัดถนน ขุดคลองเพิ่มเพื่อขยายแนวกั้นกรุงให้กว้างออกไป เช่น คลองผดุงกรุงเกษม และสร้างถนน สะพานเพิ่มในสมัยรัชกาลที่ ๕ กำแพงเมืองบางส่วนถูกทลายเป็นเหตุให้เมืองขยายออกไปถึงทุ่งวัวลำพอง (หัวลำโพง) ทุ่งส้มป่อย (สวนดุสิต) บ้านอีเลิ้ง (นางเลิ้ง) ทุ่งศาลาแดง (ราชดำริ) ตึกรามบ้านช่องแบบใหม่ๆ เกิดขึ้นทั่วไป ชาวบ้านนิยมย้ายออกไปอยู่นอกเขตพระนครเดิมเพราะที่ดินราคาถูก อากาศดี ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ ๖ ใครจะไปอยู่ไกลเพียงใดการคมนาคมก็ไม่เป็นปัญหา

รถเมล์ เรือเมล์ และรถยนต์เริ่มเปิดบริการและมีใช้ทั่วไป คูคลองต่างๆ ก็ยังใช้สัญจรได้ราวกับ "เวนิสแห่งตะวันออก"

วันนี้กำแพงพระนครไม่เหลือร่องรอยให้เห็น ถนนหนทางตัดเชื่อมและทะลุแทบทุกแห่ง ตรอกซอกซอยเข้าไปถึงแทบทุกย่าน คลองถูกถมจนคนรุ่นใหม่เดาไม่ถูกว่าถนนสายนี้เคยเป็นคลองออกแม่น้ำเจ้าพระยาได้

คหบดีที่เคยไปซื้อที่ดินนอกกรุงไว้ผืนละร้อยๆ ไร่ในราคาแสนถูกร่ำรวยไปตามๆ กันเมื่อถนนสุขุมวิท รัชดาภิเษก วิภาวดี บรมราชชนนี เกษตร-นวมินทร์ เพชรเกษม พหลโยธิน ตัดผ่าน

นายเลิศหรือพระยาภักดีนรเศรษฐผู้เริ่มกิจการโรงน้ำแข็ง ห้างสรรพสินค้า รถเมล์ขาว เรือเมล์ขาว ซื้อที่ดินกลางทุ่งไว้ผืนใหญ่ ปลูกต้นไม้ทำเป็นปาร์คสมัยรัชกาลที่ ๖ เรียกว่า "ปาร์คนายเลิศ" ให้ฝรั่งและคนไทยมามอร์นิ่งวอล์คชมนกชมไม้ คราวแบ่งที่ดินตอนหน้าขายให้สถานทูตอังกฤษก็ขายเพียงตารางวาละ "บาท" จนลือกันลั่นว่าเจ้าคุณภักดีฯ ได้ไปหลาย รวยนักหนา ต่อมาถนนสุขุมวิทตัดผ่าน วันนี้สถานทูตอังกฤษแบ่งขายอีกทีให้ทำห้างสรรพสินค้าได้ราคาตารางวาละ "หลายแสนบาท"

ผู้คนในกรุงเทพมหานครสมัยรัชกาลที่ ๑ มีเป็นหลักหมื่น มาเพิ่มเป็นหลักแสนในสมัยรัชกาลที่ ๓ เมื่อต่างเชื่อมั่นว่าเมืองนี้ "อมร" คืออยู่ยืนไม่ล่มอีกแล้ว ชาวต่างชาติโดยเฉพาะแรงงานจีนก็เข้ามามากขึ้นเพื่อรับจ้างขุดคลอง ทำ

โรงงาน เป็นช่าง และค้าขาย หลายคนตั้งตัวได้มีหลานเหลนเจ้าสัวมาจนทุกวันนี้

สมัยรัชกาลที่ ๕ - ๖ ราษฎรเพิ่มเป็นหลักล้าน เพราะกรุงเทพฯ เป็นชุมทางการติดต่อกับราชการ ชุมทางการค้าขายทุกชนิด และชุมทางคมนาคม การสร้างสถานีรถไฟหัวลำโพง การมีรถไฟ การขุดอุโมงค์ลอดถ้ำขุนตาลในภาคเหนือ การเปิดเดินรถไฟสายใต้ การเริ่มกิจการไปรษณีย์โทรเลข ท่าอากาศยาน ทำให้พระมหานครแผ่กว้างไกลไปมาถึงกันได้สะดวก

สมัยรัชกาลที่ ๗ - ๘ จำนวนราษฎรยังเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ แต่ด้วยสภาพเศรษฐกิจที่ฝืดเคืองลงเพราะภัยสงครามและเศรษฐกิจโลก คนยากจนเริ่มอพยพเข้ามาอยู่ในเมืองพร้อม ๆ กับที่คนเมืองอพยพหนีภัยออกไปอยู่ต่างจังหวัด สลัมหรือชุมชนแออัดเริ่มเกิดขึ้นตามที่วัด ที่ของทางราชการ ที่รกร้างว่างเปล่าและเกิดการรุกล้ำลำคลอง

หลังสงคราม ความเจริญเติบโตของเมืองเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วแต่ไร้ระเบียบ ใครใคร่สร้างก็สร้าง โรงงานที่ส่งเสียง

หนวกหูปล่อยควันและน้ำเสียผุดขึ้นกลางกรุงและริมแม่น้ำ อาคารเก่าแก่ถูกรื้อถอนเพื่อใช้ประโยชน์ที่ดินให้คุ้มค่า วังเจ้านายและบ้านเศรษฐีถ้าไม่ขายยกหลังก็ตัดที่ติดถนนแบ่งขายหรือให้เช่าโดยก่อสร้างเป็นอาคารพาณิชย์ แม้วัดเองก็ต้องทำอย่างเดียวกันเพื่อความอยู่รอด ถนนที่ตัดครั้งรัชกาลที่ ๔ และร้องกันว่ากว้างนักหนาจะเอารถที่ไหนมาวิ่งเริ่มคับแคบจนต้องรื้อและเลิกรถราง ทุบวงเวียน รื้อสะพาน ขยายช่องทางจราจร โค่นต้นไม้ ถมคลอง

กรุงเทพฯ กลายเป็นเมืองเจริญมากแห่งหนึ่งในเอเชีย แต่รถติด น้ำเสีย ยุงชุม อาชญากรรมมาก เรียกว่าโตน่ะโตอยู่หรอก แต่โตแบบข้ามาคนเดียว ไม่มีชานเมืองหรือเมืองบริวารมาแบ่งรับไปบ้าง เมืองอื่นในราชอาณาจักร เช่น เชียงใหม่ โคราช ภูเก็ต หาดใหญ่ก็ไม่โตอย่างนี้

วันนี้ราษฎรเพิ่มขึ้นเป็น ๖ - ๘ ล้าน ทั้งยังมีประชากรแฝงคือทะเบียนบ้านอยู่ต่างจังหวัด แต่เข้ามาทำงานแบบเช้าไปเย็นกลับบ้าง กลับอาทิตย์ละหนบ้าง ไม่มีทะเบียนบ้านบ้างอีกเกือบเท่าตัว ยังจะมีแรงงานต่างด้าวผิดกฎหมายอีกไม่รู้

เท่าไร คนเหล่านี้ใช้บริการสาธารณะพวกรถเมล์ เรือเมล์ โรงเรียน โรงพยาบาลในกรุงร่วมกัน

สิ่งที่ตามมาติด ๆ คือเรื่องการทรุดตัวของแผ่นดิน การตื้นเขินของคูคลองต่าง ๆ ปัญหาน้ำท่วมขัง พอเจอฝนพันปีเข้าบ้านเมืองก็เป็นอัมพาต ความสกปรกรกรุงรังของอาคารบ้านเรือน แผ่นป้ายโฆษณา การเกิดอัคคีภัย การขาดความเขียวขจีของต้นหมากรากไม้จนไม่มีใครเชื่อว่าที่นี่เคยเป็น "บางช้างสวนนอก บางกอกสวนใน" และความสกปรกของแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งครั้งหนึ่งใสจนเห็นปลาแหวกว่ายและสะอาดดุจจะดื่มกินได้

สภาพเช่นนี้เป็นธรรมดาของการที่เมืองหลวง เมืองท่า เมืองพาณิชย์ เมืองราชการ เมืองการศึกษามาอยู่รวมกัน

จากกรุงเทพมหานครก่อนสมัยรัชกาลที่ ๕ จนเป็นมณฑลกรุงเทพพระมหานครมีอาณาเขตครอบคลุมธนบุรีและบางส่วนของนนทบุรี สมุทรปราการในสมัยรัชกาลที่ ๕ มีกระทรวงนครบาลรับผิดชอบแยกต่างหากจากกระทรวงมหาดไทย แล้วกลับมาเป็นจังหวัดพระนครอีกครั้งในสมัย

รัชกาลที่ ๖ - ๗ - ๘ ในขณะที่ธนบุรีแยกไปเป็นอีกจังหวัด มาถึงสมัยหลังได้เป็นนครหลวงกรุงเทพธนบุรี แล้วเปลี่ยนเป็นกรุงเทพมหานครในบัดนี้ ทุกอย่างเปลี่ยนไปมากทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองการปกครอง

การพัฒนากรุงเทพมหานครที่เกิดในระยะ ๕๐ ปีมานี้ จึงเป็นการกระจายความเจริญออกไปสู่ภูมิภาคไม่ให้กรุงเทพมหานคร ชายชราอายุร่วม ๒๓๐ ปีนี้ต้องแบกรับทั้งปัญหาการจราจร ภัยธรรมชาติ อาชญากรรม โรคภัยไข้เจ็บ โรงงาน บ้านจัดสรรแต่ผู้เดียว จอมพลสฤษดิ์ เริ่มด้วยการจัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้นในส่วนภูมิภาค ต่อมามีการสร้างท่าอากาศยานสุวรรณภูมิที่สมุทรปราการ ขยายท่าเรือไปอยู่ที่แหลมฉบัง มีการตัดถนนวงแหวนรอบกรุง สร้างสะพานลอย รถไฟฟ้า รถใต้ดิน ทางด่วน โทลล์เวย์ กำหนดพื้นที่ให้มีต้นไม้แซมบ้าง

ตลาดนัดสนามหลวงก็ถูกย้ายออกไปอยู่สวนจตุจักร และพัฒนาเป็นตลาดสี่มุมเมือง มีการสร้างสวนสาธารณะให้เป็นปอดของชาวกรุงเทพมหานครหลายแห่ง นอกเหนือจาก

สวนลุมพินีสมัยรัชกาลที่ ๖ และมีการย้ายส่วนราชการออกไปอยู่ที่ชานเมือง

ที่สำคัญคือมีการตั้งคณะกรรมการโครงการกรุงรัตนโกสินทร์เพื่อดูแลการใช้พื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ชั้นในหรือที่เคยเรียกว่าเกาะรัตนโกสินทร์ แต่คงเป็นเพราะคณะกรรมการที่อำนาจดูแลเฉพาะการใช้พื้นที่ของส่วนราชการจึงติดขัดอำนาจทางกฎหมายที่จะดำเนินการต่อภาคเอกชน ขณะเดียวกันความคิดจะให้บริเวณนี้เป็น "โอลด์ ทาวน์" อย่างในเมืองนอกเป็นพื้นที่สีเขียว ไม่มีอาคารร้านค้าของราษฎรทำให้เกิดการต่อต้าน

ความคิดใหม่จึงมีว่าที่ดินทุกวันนี้ราคาแพง ทั้งที่ดินก็มีน้อยลง วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรจึงน่าจะระคนปนไปกับเมืองเก่าหรือโอลด์ ทาวน์ได้ ยังจะดูเป็นสีสันแต่งแต้มให้เมืองเก่ามีชีวิตชีวาอีกด้วย เช่นมีร้านค้า ร้านอาหาร ร้านกาแฟ ร้านขายหนังสือปนไปกับวัด วัง คลอง เมืองเก่าไม่จำเป็นจะต้องมีแค่วัด วัง กำแพงพังๆ โบสถ์ทึมๆ เท่านั้น ปัญหาคือจะผสมผสานให้เข้ากันอย่างไร

การฉลองกรุงเทพมหานครครบ ๒๐๐ ปี เมื่อ พ.ศ.๒๕๒๕ เป็นจุดเปลี่ยนแปลงหนึ่งของกรุงเทพมหานคร มีการบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดารามครั้งใหญ่โดยสมเด็จพระเทพรัตนฯ ทรงเป็นองค์ประธาน บูรณะศาลหลักเมืองโดยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ทรงเป็นองค์ประธาน มีการรื้อโรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมไทยที่ผ่านฟ้า เปิดให้ผู้คนได้เห็นโลหะปราสาทวัดราชนัดดารามอันตระการตา

คำว่า "กรุงรัตนโกสินทร์" เริ่มใช้ติดปากมานับแต่การฉลองกรุงคราวนั้น

บรรพชนของเราคงปลื้มปีติหาน้อยไม่ถ้ารู้ว่านับแต่วันที่สมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกรับราชสมบัติปราบดาภิเษกเป็นรัชกาลที่ ๑ และทรงย้ายเมืองหลวงข้ามแม่น้ำเจ้าพระยามาอยู่ที่ฝั่งกรุงเทพฯ ทรงลงหลักเมืองและเริ่มพระมหาราชธานีใหม่ใน พ.ศ.๒๓๒๕ นั้น เจริญอายุมาได้ถึง ๑๐๐ ปีได้ทันฉลองกันในสมัยรัชกาลที่ ๕ และ ๒๐๐ ปีได้ทันฉลองในสมัยรัชกาลที่ ๙

หลัง พ.ศ.๒๔๘๙ นอกจากความเปลี่ยนแปลงดังว่ามาแล้ว การเมืองการปกครองก็เปลี่ยนไปมาก เราเริ่มมีรัฐธรรมนูญใช้ถี่ขึ้น เปลี่ยนรัฐบาลบ่อยขึ้น คนไทยต้องคุ้นกับคำว่า "รัฐประหาร" "ปฏิวัติ" "การรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ" "การปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน" และ "แอ่นแอ๊น"

ความเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองทำให้สภาพจิตใจคนว้าเหว่ สลดหดหู่ และเหมือนขาดที่พึ่งพา รัฐบาลซึ่งมีหน้าที่โดยตรงก็เปลี่ยนบ่อยมาเร็วไปเร็ว การเอารัดเอาเปรียบทุจริต คดโกงชักจะมีมากขึ้นในแทบทุกวงการ ค่านิยมที่เคยเห็นเป็นของไม่ดีกลับกลายเป็นความนิยมทำกัน แถมภัยจากการเมืองนอกประเทศและลัทธิบางอย่างแทรกซึมเข้ามาในท่ามกลางช่องว่างเหล่านี้อีกด้วยจนคิดกันว่าเราอาจล้มครืนตามกันไปเหมือนเกมโดมิโนผลักนิดเดียวก็ล้ม

คนจะจมน้ำจึงคว้าทั้งนั้นไม่ว่าหยวกกล้วยหรือเรือแพ

คราวนี้ก็อยู่ที่บทบาทของพระมหากษัตริย์ซึ่งเมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองก็ประกาศกันว่าทรงอยู่ใต้กฎหมาย

และไม่ต้องทรงรับผิดชอบปัญหาบ้านเมืองอีกต่อไป แต่เมื่อความทุกข์ของผู้คนที่รอความช่วยเหลือเป็นที่ประจักษ์อยู่ดังนี้ จะทรงทำสถานใดในเมื่อราษฎรร้องตะโกนจนเสียงลอดเข้าไปถึงในรถยนต์พระที่นั่งว่า

"ในหลวงอย่าทิ้งประชาชน"

วิษณุ เครืองาม

wis.k@hotmail.com

(๑๙ ก.ค.)

อมรรัตนโกสินทร์ (๒๓)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ เป็นพระมหากษัตริย์มาตั้งแต่วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙ แต่เพราะยังไม่ได้ราชาภิเษกตามโบราณราชประเพณีจึงเป็น "สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว" ไปก่อน จนกระทั่งเสด็จกลับมาถวายพระเพลิงพระบรมศพในหลวงรัชกาลที่ ๘ และทรงราชาภิเษกสมรสกับ ม.ร.ว.สิริกิติ์ กิติยากร โหรจึงได้คำนวณพระฤกษ์ให้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในวันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๔๙๓

พระราชพิธีนี้มีมาแต่โบราณตามคัมภีร์พราหมณ์ รัชกาลที่ ๑ ให้ศึกษาตำราพิธีเก่าแล้วกำหนดขึ้นเป็นคู่มือใช้สืบมา ทั้งยังโปรดให้จัดทำเครื่องใช้ต่างๆ ในพิธีอีกด้วย เช่น พระมหาพิชัยมงกุฎ พระแสงขรรค์ไชยศรี พระราชบัลลังก์

รัชกาลที่ ๙ เป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกที่ทำพิธีบรมราชาภิเษกในระบอบการปกครองใหม่นับแต่ พ.ศ.๒๔๗๕ เป็นต้นมา ได้โปรดฯ ให้ยึดการทำพิธีครั้งสุดท้ายสมัยรัชกาล

ที่ ๗ เป็นหลัก แต่ให้ย่อลงเหลือเท่าที่จำเป็น และให้ผสมผสานกับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยให้มาก

วันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๔๙๓ เสด็จออกสรงน้ำมูรธาภิเษกซึ่งเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์จากแหล่งน้ำทุกจังหวัดในประเทศไทย แต่ละจังหวัดควรปักป้ายบอกว่าที่ตรงนี้เคยส่งน้ำเข้าไปในพิธีบรมราชาภิเษก หลายแห่งตื้นเขินสกปรกควรขุดลอกและจัดการให้สะอาด

เสร็จแล้วเปลี่ยนฉลองพระองค์เสด็จเข้าไปยังพระที่นั่งไพศาลทักษิณประทับเหนือพระแท่นไม้มะเดื่อ ๘ เหลี่ยม (หมายถึงทิศทั้ง ๘) ชื่อพระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์ ทรงเลือกหันหน้าสู่ทิศบูรพาตามที่โหรให้ทรงเลือก มีคำอธิบายว่าถ้าเลือกทิศนี้ประโยชน์สุขจะตกแก่ราษฎร แล้วทรงขยับไปทีละเหลี่ยมทีละทิศ เดิมพราหมณ์และราชบัณฑิตจะเข้าไปถวายน้ำอภิเษก แต่คราวนี้โปรดฯ ให้ประธานสภาผู้แทนราษฎรและประธานวุฒิสภาเป็นผู้ถวายน้ำในฐานะผู้แทนปวงชนชาวไทย

พระแท่นอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์ปักเศวตฉัตรนี้ต่อมาเป็นพระราชสัญลักษณ์ประจำรัชกาล และโปรดฯ ให้มหาวิทยาลัยราชภัฏทั้งหลายใช้เป็นตรามหาวิทยาลัย

ต่อจากนั้นเสด็จขึ้นประทับเหนือพระที่นั่งภัทรบิฐ ซึ่งเป็นเก้าอี้เงินมีพนักสร้างขึ้นสมัยรัชกาลที่ ๔ หัวหน้าพราหมณ์เข้าไปร่ายมนต์เชิญพระผู้เป็นเจ้าลงมาสถิตในพระองค์ และถวายราชสมบัติได้แก่เครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ เครื่องราชูปโภค สิบสองท้องพระคลัง ทรงรับพระมหาพิชัยมงกุฎมาสวม บัดนั้นทรงเป็นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยบริบูรณ์

หัวหน้าพราหมณ์กราบบังคมทูลขอพระราชทานพระปฐมบรมราชโองการซึ่งตรัสตอบว่า "เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม" แล้วเสด็จออกมหาสมาคมให้พระบรมวงศานุวงศ์ คณะรัฐมนตรี สมาชิกรัฐสภา ข้าราชการเข้าเฝ้าฯ เสด็จไปทรงปฏิญาณพระองค์ที่วัดพระแก้วแสดงความเป็นพุทธมามกะ

พิธีอื่น ๆ ที่ตามมาคือการสถาปนาสมเด็จพระบรมราชินี การให้ทูตานุทูตเฝ้าฯ และการประทับ ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ๑ ราตรี เอาฤกษ์ว่าขึ้นบ้านใหม่แล้ว

หลังจากนั้นพระราชกรณียกิจและพระราชภาระต่าง ๆ ก็ตามมาไม่รู้หมดรู้สิ้น แม้จนวันที่ยังประชวรเช่นในขณะนี้

การเมืองของประเทศในช่วงนั้นมิได้เรียบร้อยนัก ก่อนหน้านั้นมีขบถวังหลวงเกิดขึ้นครั้งหนึ่ง ศิษย์ของนายปรีดี พนมยงค์ รวมตัวกันเข้ายึดบางส่วนของพระบรมมหาราชวัง รัฐบาลเข้าปราบปราม ยิงปืนเข้าไปจนประตูวังเสียหาย มีผู้บาดเจ็บล้มตาย ราษฎรในละแวกนั้นต้องอพยพจ้าละหวั่น รัฐบาลชนะ

ช่วงนั้นเราได้รัฐธรรมนูญที่ทันสมัยมากมาฉบับหนึ่งใน พ.ศ.๒๔๙๒ สาเหตุเกิดจากประชาชนไม่พอใจรัฐบาลหาว่าเป็นมรดกมาจากการรัฐประหารเมื่อ พ.ศ.๒๔๙๐ และเรียกร้องสิทธิเสรีภาพ รัฐบาลจึงแก้รัฐธรรมนูญให้มีสภาร่างรัฐธรรมนูญขึ้นใน พ.ศ.๒๔๙๑ เพื่อร่างรัฐธรรมนูญใหม่ เป็นอันพอคลายวิกฤติไปได้

วิธีแก้ปัญหาแบบนี้เคยย้อนกลับมาใช้อีกหนใน พ.ศ.๒๕๓๘ เมื่อประชาชนหาว่ารัฐธรรมนูญเป็นมรดก ร.ส.ช. และเรียกร้องการปฏิรูปการเมือง รัฐบาลนายกฯ บรรหารจึงแก้รัฐธรรมนูญให้มีการจัดตั้งสภาร่างรัฐธรรมนูญจนได้รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.๒๕๔๐ มา ดูๆ ไปแล้วการเมืองก็วนไปเวียนมาอยู่อย่างนี้แหละครับ

เรื่องใหญ่อีกเรื่องในคราวนั้นคือขบถแมนฮัตตัน ทหารเรือจำนวนหนึ่งจี้และจับนายกฯ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ในขณะทำพิธีรับมอบเรือแมนฮัตตันจากสหรัฐอเมริกา แล้วนำตัวท่านลงเรือรบศรีอยุธยาแล่นออกไป รัฐบาลให้เครื่องบินกองทัพอากาศถล่มจนเรือศรีอยุธยาล่ม จอมพล ป. ว่ายน้ำขึ้นบกได้ไม่มีอันตรายใดๆ ท่านจอมพลนี่ก็กระดูกเหล็กจริงๆ เคยถูกลอบยิง ลอบวางยาพิษ และถล่มเรือจนล่ม แต่ก็รอดมาได้ทุกครั้ง

จอมพล ป. เป็นนายกฯ หนนั้นอยู่ยาวร่วมสิบปีจน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เขียนเรื่องสามก๊กตอนโจโฉ นายกฯ ตลอดกาล ใครได้อ่านเป็นอันต้องยิ้มเพราะโจโฉเวอร์ชั่น

หม่อมน้องดูยังไงก็เหมือนจอมพลแปลก !

ปี ๒๕๐๐ มีการเลือกตั้งกึ่งพุทธกาลซึ่งมีเรื่องทุจริตฉาวโฉ่เกิดขึ้นมากมาย แม้พรรครัฐบาลของจอมพล ป. จะชนะแต่คนก็ประท้วงจนจอมพลสฤษดิ์เข้ายึดอำนาจ จัดให้มีการเลือกตั้งใหม่ อีกสองปีต่อมา จอมพลสฤษดิ์ยึดอำนาจอีกหนแล้วเข้าเป็นนายกฯ เสียเองจนถึงอสัญกรรมในตำแหน่ง

ชั่วดีมีจนอย่างไรจอมพลสฤษดิ์ก็ทำประโยชน์ไว้หลายอย่างโดยเฉพาะการกระจายความเจริญจากกรุงเทพมหานครไปสู่จังหวัดอื่น ๆ เช่น พัฒนาเชียงใหม่เป็นเมืองใหญ่ในภาคเหนือ ขอนแก่นเป็นเมืองใหญ่ในอีสาน สงขลาเป็นเมืองใหญ่ในภาคใต้ มีการตัดถนนหนทาง สร้างมหาวิทยาลัยในต่างจังหวัด พัฒนาทั้งแรงงานคนและวัตถุ อาชญากรรมก็ลดลงเพราะรัฐบาลปราบปรามเด็ดขาด

จุดอ่อนของจอมพลสฤษดิ์คือไม่ให้มีการเลือกตั้งจนกว่าจะร่างรัฐธรรมนูญเสร็จ และรัฐบาลสามารถใช้อำนาจเบ็ดเสร็จลงโทษคนโดยไม่ต้องขึ้นศาลอันขัดต่อหลักนิติธรรม หลังอสัญกรรมยังมีข่าวฉาวโฉ่เกี่ยวกับการทุจริต และการใช้

ชีวิตส่วนตัวเป็นจอมพลนักรักอีกด้วย

เมืองไทยมักเป็นอย่างนี้เสมอ พอได้คนที่ทำงานดี มีวิสัยทัศน์ มีภาวะผู้นำ ก็จะเจอข้อหาเผด็จการและทุจริต พอสัตย์ซื่อจิตใจเป็นประชาธิปไตยก็ทำงานไม่เป็น หรือเป็นก็ไม่ได้ดังใจประชาชน หรือมีเวลาน้อยไป

จอมพลถนอม เป็นนายกฯ คนต่อมา การร่างรัฐธรรมนูญสำเร็จลง มีการเลือกตั้งครั้งแรกในรอบ ๑๒ ปี ครั้งนั้นแหละที่หนุ่มเอวบางจากเมืองตรังชื่อชวน หลีกภัย เดินเข้าสภาได้เป็น ส.ส.ครั้งแรก

ปี ๒๕๑๔ จอมพลถนอม ยึดอำนาจแล้วใช้อำนาจปกครองประเทศอยู่ร่วมปี หลังจากนั้นก็เริ่มร่างรัฐธรรมนูญใหม่โดยยังไม่ให้มีการเลือกตั้ง พ.ศ.๒๕๑๕ มีการสถาปนาสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร พระองค์ที่ ๓ ของไทย ปี ๒๕๑๖ มีการประท้วงรัฐบาลเรียกร้องรัฐธรรมนูญ จนฝ่ายรัฐบาลเข้าปราบปรามรุนแรง ผู้คนล้มตายเป็นอันมาก เรียกว่าเหตุการณ์ ๑๔ ตุลามหาวิปโยค รัฐบาลลาออก นายสัญญา ธรรมศักดิ์ องคมนตรีและอธิการบดีมหาวิทยาลัย

ธรรมศาสตร์ อดีตประธานศาลฎีกาฉายาเปาบุ้นจิ้นของไทย ได้เป็นนายกรัฐมนตรี ภารกิจคือเร่งร่างรัฐธรรมนูญ และฟื้นฟูความสงบของประเทศ

สงครามอุดมการณ์ระหว่างประชาธิปไตยกับสังคมนิยมตั้งแต่ระดับอ่อนจนแก่ขนาดคอมมิวนิสต์มีมาก่อนนั้นร่วม ๔๐ ปีแล้วจนเกิดเป็นสงครามเกาหลี สงครามเวียดนาม สงครามในเขมร ลาว และยุโรปตะวันออกแต่ชัยชนะของฝ่ายนิยมคอมมิวนิสต์ในเวียดนาม ลาว เขมรในเวลานั้นทำให้เกิดความประหวั่นพรั่นพรึงว่าฤๅจะเป็นอย่างทฤษฎีโดมิโนที่ว่าไพ่ตัวหนึ่งล้มจะผลักให้ไพ่ตัวต่อๆ ไปล้มตามจนหมดสำรับ

หลังใช้รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๗ การเมืองไทยยุ่งยากด้วยเสรีภาพ การประท้วง และการก่อความไม่สงบจากหลายฝ่าย มีการเปลี่ยนรัฐบาลจากชุด ม.ร.ว.เสนีย์ เป็น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์แล้วกลับมาเป็น ม.ร.ว.เสนีย์ อีกหน ในที่สุดก็เกิดการยึดอำนาจในวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙

นายธานินทร์ กรัยวิเชียร ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลฎีกาได้รับแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรี แต่อีก ๑ ปีต่อมาก็มีการยึดอำนาจอีกและได้พลเอกเกรียงศักดิ์เป็นนายกฯ หลังเลือกตั้งท่านยังเป็นนายกฯ ต่อแล้วจึงลาออก พลเอกเปรมนายทหารผู้มีประวัติความซื่อสัตย์ สมถะ และจงรักภักดีได้เป็นนายกฯ ต่อมาอีกนานจนผ่านการยุบสภาถึง ๓ ครั้ง พลเอกชาติชาย ทายาทจอมพลผิน หัวหน้าคณะรัฐประหารครั้ง พ.ศ.๒๔๙๐ ได้เป็นนายกฯ คนถัดไป

เมื่อมีการยึดอำนาจใน พ.ศ.๒๕๓๔ โดยคณะ ร.ส.ช. นายอานันท์ ปันยารชุน อดีตนักการทูตหัวก้าวหน้าผู้ผันมาเป็นนักธุรกิจได้เป็นนายกรัฐมนตรี หลังเลือกตั้งได้พลเอกสุจินดา อดีต ผบ.ทบ. เป็นนายกฯ แต่เผชิญกับการต่อต้านจนเกิดการปะทะกับประชาชนถึงขั้นล้มตายกลายเป็นเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ เมื่อท่านลาออก นายกฯ อานันท์ได้กลับมาอีกครั้ง

เมื่อเลือกตั้งใหม่เราก็ได้นายชวน หลีกภัย นายบรรหาร ศิลปอาชา พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ และนายกฯ ชวน อีกหน

ทยอยมาเป็นนายกฯ หลังจากนั้นเป็นยุคของเศรษฐีหมื่นล้าน ชื่อ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ซึ่งทำลายสถิติว่าเป็นหัวหน้าพรรคใหม่แต่โตเร็ว อยู่จนครบวาระและยังจะได้รับเลือกตั้งอีกรอบจนเสียงท่วมท้นกว่าเดิม กระทั่งเกิดการยึดอำนาจในปี ๒๕๔๙

ปี ๒๕๔๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวครองราชย์ได้ ๖๐ ปี นานที่สุดในโลกยุคปัจจุบัน พระราชาธิบดีหรือผู้แทนทั่วโลกมาร่วมงาน

ชื่อกรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร์เป็นที่รู้จักยิ่งขึ้นในโลกนับแต่นั้น และยังเป็นที่รู้จักติดริมฝีปากผู้คนต่อมาอีกหลายปีด้วยวิกฤติการเมืองที่เกิดแทบทุกวันจนวันนี้ก็ยังหาทางออกไม่ได้

วิษณุ เครืองาม

wis.k@hotmail.com

(๒๖ ก.ค.)

อมรรัตนโกสินทร์ (๒๔)

นึกถึงบางกอกทั้งฝั่งธนบุรีและฝั่งกรุงเทพฯ แล้ว ไม่น่าเชื่อว่าเพียงเมื่อ ๒๓๐ ปีมานี้ บริเวณที่เป็นโรงพยาบาลศิริราชทุกวันนี้จะเคยเป็นสวนมังคุด สวนลิ้นจี่ บริเวณตั้งแต่ตลาดนางเลิ้งถึงสนามม้าจะเคยเป็นทุ่งนาใช้ทำพิธีแรกนาขวัญ เพียง ๑๕๐ ปีมานี้กรุงเทพฯ ยังมีกำแพงเมืองล้อมรอบ ยิ่งลานพระบรมรูปทรงม้า พระที่นั่งอนันตฯ แถวอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิยังเป็นป่าเป็นทุ่งนาและรกไปด้วยสัตว์ร้าย ๑๐๐ ปีมานี้สี่แยกราชประสงค์ ถนนสุขุมวิท สวนลุมก็ยังเป็นทุ่งนาข้าวออกรวงเหลืองอร่าม

บ้านเมืองเริ่มขยายและมีชาวต่างประเทศเข้ามามากขึ้นภายหลังการลงนามในสัญญาเบาว์ริงในสมัยรัชกาลที่ ๔ จนนำไปสู่การออกโฉนดที่ดินในเวลาต่อมา กรุงเทพฯ หลังจากนั้นเริ่มมีตึกสูงและคฤหาสน์หรูหราแบบฝรั่งมากขึ้น

ราว ๖๐ ปีมานี้ถนนวิภาวดี ถนนรัชดาภิเษกยังไม่มี บริเวณนี้ยังเป็นทุ่งนา สวนผัก โคลนตมถึงเข่า ที่ดินราคาถูก

แต่ไม่มีคนซื้อ แม่น้ำเจ้าพระยาตอนที่ไหลผ่านกรุงเทพฯ ยังใส หน้าโรงงานสุราบางยี่ขันเป็นย่านที่ปลานับหมื่นตัวมาชุมนุมกันเพื่อดักกินส่าเหล้า ส่าน้ำตาลที่ไหลลงแม่น้ำ แม่ค้ามาจอดเรือจับขายกันตรงนั้นเอง

เดี๋ยวนี้สภาพทุ่งนาป่าดอน คลองที่บัวหลวงชูช่อบานสะพรั่ง วัดเก่า ๆ ศาลาไม้ที่ตะไคร่น้ำจับ ต้นไม้ที่เอนลงมาให้ร่มเงาคล่อมตลอดลำคลอง และสวนผลไม้อาจพอมีให้เห็นก็แถบชานกรุง แถว ๆ ตลิ่งชัน หนองจอก มีนบุรี ลาดกระบัง แต่วันหนึ่งคงหมดไป วันนี้ใครอยากเห็นชีวิตง่าย ๆ เรียบ ๆ ก็ยังพอหาได้ถ้านั่งเรือไปตามคลองแสนแสบ คลองบางกอกน้อย คลองบางกอกใหญ่ ซึ่งชวนให้ชาวต่างชาติตื่นเต้นกับการนั่งเรือถ่ายรูป โบกมือทักทายเรือกาแฟ เรือก๋วยเตี๋ยว เรือขนมที่พายผ่านไป เด็ก ๆ ที่แก้ผ้ากระโดดน้ำ และสาวๆ ที่นุ่งกระโจมอกซักผ้าอยู่ตามแพยิ่งนัก

ชีวิตชาวกรุงวันนี้รีบร้อน เร่งเร้า และทำอะไรรวบรัดด้วยความจำเป็นทางเศรษฐกิจชนิดปากกัดตีนถีบและแข่งกับเวลา แม้แต่จะประดิดประดอยริ้วมะปราง สลักผักผลไม้ หรือ

คั่วแกงพะแนงผัดอะไรที่ยุ่งยากก็ไม่นิยมกันแล้วไม่ว่าจะทำกินหรือทำขาย ขนมครกวันนี้จึงใช้กาน้ำรินแป้งหยอดลงในครก เทคโนโลยีสมัยใหม่ทำให้กุ้งดี ๆ หายากมีแต่กุ้งเลี้ยง ไก่เลี้ยงโตเร็ว ปลาทะเลก็แช่ฟอร์มาลีน ข้าวหุงด้วยหม้อไฟฟ้าจนหาข้าวตังกินได้ยาก การอุ่นใช้เตาไมโครเวฟ การเคี่ยวใช้หม้ออัดแรงดันไอน้ำ ผักก็เต็มไปด้วยสารพิษ ยังจะมีสารตัดแต่งพันธุกรรมอีก

จากระบบตีฆ้องร้องป่าวบอกข่าวกลายมาเป็นโทรทัศน์ขาวดำเมื่อ ๕๐ ปีเศษมานี้ และกลายมาเป็นโทรทัศน์สีในยุคหลังจนเป็นโทรทัศน์ระบบเคเบิล ระบบดาวเทียม และระบบโทรศัพท์มือถือในวันนี้ ทั้งยังจะมีโทรศัพท์ ๓ จี ๔ จีที่พัฒนามาจากระบบโทรศัพท์บ้านและตะแล็บแก๊ปจนของเก่าไม่เป็นที่นิยมอีกต่อไป

นึกถึงถนนเมื่อแรกมีซึ่งคนบ่นกันว่าจะเอารถที่ไหนมาวิ่ง วันนี้กว้างเท่าไร ตัดเพิ่มอีกกี่สายก็ไม่พอ กรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทร์ วันนี้จึงหมดความเป็นเวนิสตะวันออก เมืองเก่าเมืองใหม่ปนกันจนไม่รู้อะไรเป็นอะไร

บุญที่เรายังรักษาเอกราชไว้ได้ แต่การพูดไทยปนฝรั่ง การแสดงกิริยาประหลาดๆ ขนาดแกล้งทำเป็นนอนตายแข็งทื่อตามที่สาธารณะอวดชาวบ้าน การใช้ภาษาแปลกๆ การหลงใหลได้ปลื้มกับวัฒนธรรมต่างชาติที่ผ่านเข้ามาทางดาราละครและนักร้องเกาหลีจนเห็นได้ทุกเมื่อเชื่อวันทางสารพัดสื่อดังนี้ยังจะเรียกว่ารักษาความเป็นเอกราชไว้ได้จริงหรือไม่หนอ

สิ่งหนึ่งที่เป็นความเปลี่ยนแปลงสำคัญคือความคิดและค่านิยม หลายเรื่องที่เคยถูก มาวันนี้กลายเป็นผิด เช่นการมีเมียหลายคน หลายเรื่องที่เคยผิด มาวันนี้กลายเป็นถูก เช่นการกล้าแสดงความคิดคัดค้านผู้ใหญ่ การเปลี่ยนธรรมเนียมการปกครองบ้านเมือง

ครั้งรัชกาลที่ ๔-๕ เคยมีปัญหาทำนองนี้มาแล้วระหว่างเจ้านายและขุนนางรุ่นเก่ากับเจ้านาย ขุนนางรุ่นใหม่และนักเรียนนอกหัวสมัยใหม่ เหตุการณ์มารุนแรงขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๖-๗ จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง

ครั้นมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๘ - ๙ ความแตกต่างทางความคิดกลายเป็นการต่อสู้รุนแรงเรื่องลัทธิอุดมการณ์ ระหว่างเสรีนิยมกับสังคมนิยม ระหว่างประชาธิปไตยกับเผด็จการ ระหว่างอำนาจเป็นธรรมกับธรรมเป็นอำนาจ ราว พ.ศ.๒๕๐๐ ยังมีคำที่คนกลุ่มหนึ่งเรียกคนอีกกลุ่มว่าพวกศักดินาหรือขวาตกขอบทั้งที่ไม่รู้ว่าศักดินาแท้จริงแปลว่าอะไรเพราะไพร่ก็ยังมีศักดินาได้ ข้างคนที่ถูกเรียกว่าศักดินาก็ตอบโต้อีกพวกบ้างว่าฝ่ายเอียงซ้ายหรือพวกคอม ซึ่งวันนี้เปลี่ยนมาเรียกพวกอำมาตย์และไพร่ไปแล้ว

อันที่จริงความขัดแย้งเช่นว่านี้มีอยู่ตลอด ถ้าจะดูให้เป็นระบบจะเห็นว่าตอนต้นกรุงเทพฯ เรามีความขัดแย้งรุนแรงมากในระหว่างชนชั้นสูงหรือชนชั้นปกครองด้วยกันเองไม่ว่าจะเป็นระหว่างเจ้าสมัยอยุธยากับเจ้ายุคกรุงธนบุรีหรือระหว่างเจ้ายุคกรุงธนบุรีกับเจ้ายุคกรุงรัตนโกสินทร์หรือในหมู่เจ้าเมื่อต้นกรุงกันเอง ขบถเจ้าฟ้าสุพันธุวงศ์ พระราชโอรสพระเจ้าตาก และขบถวังหน้า ภายหลังการสิ้นพระชนม์ของกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทคราวพระองค์เจ้าอินทปัต

ก่อเหตุ ความแตกแยกความคิดระหว่างฝ่ายที่หนุนรัชกาลที่ ๓ และรัชกาลที่ ๔ หรือวิกฤติวังหน้าสมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นตัวอย่างได้ดี

ต่อมาก็เปลี่ยนเป็นความขัดแย้งในหมู่ชนชั้นกลางเช่น ขุนนางระดับกลาง พ่อค้า นายทุน ข้าราชการหรือระหว่างชนชั้นกลางกับชนชั้นสูง ซึ่งยาวนานจนเป็นเหตุหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ.๒๔๗๕ และยังขัดแย้งต่อเนื่องหลังจากนั้นอีกนาน

ลัทธิอุดมการณ์ ความยากจน การกดขี่ข่มเหงจากข้าราชการ การขาดแคลนที่ทำกิน การใช้กฎหมายไม่เป็นธรรม การเอารัดเอาเปรียบโดยที่เจ้าหน้าที่จัดการอะไรไม่ได้มีส่วนสำคัญทำให้ความขัดแย้งไหลลงสู่ระดับชนชั้นล่างหรือที่บางคนเรียกว่ารากหญ้าหรือรากแก้ว เช่น กรรมกร ชาวไร่ชาวนา เกษตรกร ชาวชนบท ซึ่งปกติจะสงบเงียบเรียบร้อยแต่แล้วก็กลับกล้าลุกขึ้นขัดแย้งกับชนชั้นกลาง เช่น นายทุนเจ้าของโรงงาน เจ้าของที่ดิน และข้าราชการ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ดูจะทรงเข้าพระทัยเรื่องเหล่านี้ดี จึงได้ทรงเริ่มโครงการช่วยเหลือประชาชนแบ่งเบาภาระของรัฐบาล และเพื่อให้ผู้ด้อยโอกาสคนลำบากยากจนไม่รู้สึกว่าถูกทอดทิ้งจากปัญหาที่หมักหมมมานานและลืมตาอ้าปากได้ เริ่มจากโครงการเล็ก ๆ ที่หุบกระพงเกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพ ที่ทำกิน แหล่งน้ำ การเกษตร จากหุบกระพงจึงขยายไปเป็นห้วยฮ่องไคร้ คุ้งกระเบน พิกุลทอง และอื่น ๆ

โครงการเหล่านี้ขยายใหญ่ขึ้นและมีจำนวนมากขึ้นตามปัญหาของประเทศจนครอบคลุมถึงการแก้ปัญหาจราจร การแก้ปัญหาอุทกภัย โรคระบาด การสาธารณสุข การรักษาความมั่นคงปลอดภัยของชาติ การศึกษา พลังงาน สิ่งแวดล้อม สมัยคอมมิวนิสต์ยังรุนแรงตามภาคอีสาน ทรงแนะให้มีการทำถนน สะพาน การพัฒนาอาชีพ การจัดที่ทำกิน และเสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมราษฎร จนมีคนกราบบังคมทูลถามว่าเหตุใดจึงทรงสู้กับคอมมิวนิสต์ รับสั่งว่าไม่ได้ต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ แต่สู้กับความยากจนต่างหาก

อีกคราวรับสั่งว่าถ้าคนยังจนก็จะไม่มีการศึกษา ถ้าขาดการศึกษาก็จะไม่รู้จักสิทธิเสรีภาพของตน และถ้าขาดสิทธิเสรีภาพก็จะไม่มีประชาธิปไตย

ที่จริงรัฐบาลเองก็ได้ทำหลายอย่างเพื่อให้ความขัดแย้งเหล่านี้ลดลงหรือหมดไป แต่จุดอ่อนคือรัฐบาลอยู่ไม่ต่อเนื่องเวลามีน้อย ทั้งความขัดแย้งทางการเมืองภายในรัฐบาลหรือกับสภา ข้อจำกัดทางงบประมาณและบารมีที่จะผลักดันเรื่องดี ๆ อาจทำได้ยาก ยังจะมีปัญหาวาระจรของประเทศโถมทับเข้ามามากจนต้องหมดเวลา ใช้งบประมาณและม้ารถทศพลไปกับการแก้ปัญหาวาระจรเหล่านั้น

ที่จริงในการแก้ปัญหาการเมืองการปกครองถ้าใช้หลักธรรมาภิบาล ในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงและในการแก้ปัญหาสังคมใช้หลักเข้าใจ เข้าถึง พัฒนาตามแนวทางที่พระราชทานไว้ก็น่าจะคลี่คลายปัญหาและความขัดแย้งไปได้เป็นอันมาก

ทุกวันนี้ปัญหาที่เคยรุนแรงในอดีตลดลงมากแล้ว เช่นปัญหาผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ แม้แต่ปัญหาความยากจนก็

ลดลงได้มาก แต่ท่ามกลางความผันแปรของกระแสโลก ปัญหาเก่าหลายอย่างก็ยังคงอยู่ ปัญหาใหม่หลายเรื่องก็ประดังเข้ามา จะโทษว่าเป็นปัญหาของสังคมเมืองและผลกระทบจากการพัฒนาทางวัตถุและทางเทคโนโลยีก็ได้ สมัยร้อยปีเศษมานี้เมื่อเริ่มมีเครื่องจักรไอน้ำและเครื่องทุ่นแรง โรงงานหลายแห่งต้องโละคนงานออกเพราะหันมาใช้เครื่องจักร วันนี้ความเจริญทางเทคโนโลยีก็เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันเช่นกัน ไม่ว่าด้านเศรษฐกิจ การเมือง หรือชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน

แม้คนทุกวันนี้จะสะดวกสบายขึ้นและชื่นชมกับระบบทางด่วนลอยฟ้า รถใต้ดิน ระบบ ๓ จี ๔ จี อินเตอร์เน็ต เฟซบุค ทวิตเตอร์ นาโนเทคโนโลยี แต่ก็ยังถวิลหาความรื่นรมย์จากไม้ดอกไม้ใบ อากาศที่ปลอดโปร่ง ชีวิตที่สงบสุขและมีความเป็นส่วนตัว ความเป็นธรรม มีการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ และระบอบการปกครองที่เสียงส่วนใหญ่เป็นใหญ่ เราจึงเรียกร้องหาการปฏิรูปกฎหมาย การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม การปฏิรูปการเมือง การศึกษา เศรษฐกิจ และการ

สาธารณสุข

กรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร์วันนี้ไม่ได้จำกัดตัวอยู่แค่พระมหานครดังเมื่อ ๑๐๐ - ๒๐๐ ปีก่อนแล้ว แต่เป็นราชอาณาจักรไทยทั้งประเทศ กรุงเทพฯ จึงไม่ใช่ประเทศไทย หากเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย กรุงรัตนโกสินทร์ในปัจจุบันย่อมหมายถึงประเทศไทยทั้งหมดโดยนับรวมดินแดนที่เคยได้มา และตัดดินแดนที่เราต้องสูญเสียไปออก ซึ่งถ้าจะรักษาไว้ให้ "อมร" คืออายุยืนยาวนานด้วยความมั่นคงวัฒนาสถาพร ก็ต้องรักษาไว้ทั้งหมดทุกตารางนิ้วและดูแลผู้คนทั้ง ๖๓ ล้านคนบนผืนแผ่นดินนี้

คำว่า "มั่นคง" นั้นทุกวันนี้ชอบใช้กันมากในความหมายว่า "ยั่งยืน" มาจากภาษาอังกฤษว่า sustainable คือได้อยู่ ได้กิน ได้ใช้ ได้อาศัยไปนาน อย่างเช่นการพัฒนาที่ดีต้องเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน ไม่ใช่สร้างความเจริญแต่ผู้คนได้รับผลกระทบ กลายเป็นเสียอย่างได้อย่าง แทนที่จะเป็นน้ำบ่อทรายได้ใช้ประโยชน์นานๆ กลับเป็นไฟไหม้ฟาง วูบเดียวก็ดับ แทนที่จะเก็บห่านในนิทานไว้รอกินไข่ทุกวัน กลับฆ่าห่านหวัง

เอาไข่ในท้อง ลงท้ายห่านตาย ไข่ก็ไม่ได้กิน

อมรจึงคงไม่ได้แปลว่าอมตะคือไม่ตาย เพราะตามหลักอนิจลักษณะท่านก็บอกว่าทุกสิ่งย่อมเกิดขึ้น ตั้งอยู่ แล้วดับไป แต่อมรควรแปลว่ายั่งยืน ทำให้เราได้อยู่ ได้กิน ได้ใช้ ได้อาศัย ได้พึ่งพาไปนาน

อมรรัตนโกสินทร์จึงเป็นเมืองของพระแก้วมรกตที่ยั่งยืนไม่ว่าด้านการพัฒนาทางวัตถุหรือทางจิตใจ ไม่ว่าในด้านความสวยงามหรือความทันสมัย ไม่ว่าในสายตาชาวไทยหรือชาวต่างชาติ

กรุงศรีอยุธยาอยู่มาได้ ๔๑๗ ปี ไม่ "อมร" กรุงธนบุรีอยู่มาได้ ๑๕ ปีก็ไม่ "อมร" วันนี้กรุงเทพมหานครอยู่มาได้ ๒๒๙ ปี จะอมรเพียงใดก็อยู่ที่คนไทยทั้งหลาย อย่างที่จารึกไว้ที่ฐานพระพุทธรูป ภปร.ว่า ชาติไทยดำรงความเป็นไทยมาได้ก็ด้วยความสามัคคี

วิษณุ เครืองาม

wis.k@hotmail.com

(๒ ส.ค.)

อมรรัตนโกสินทร์ (๒๕)

สิ่งใดที่เกิดขึ้นแล้ววนไปเวียนมาจนกลับมาซ้ำรอยเดิมนั้นเรียกว่า "วัฏจักร" การเมืองไทยในรอบ ๖๐ ปีมานี้ก็ชักจะเป็นวัฏจักรคือเริ่มด้วยการยึดอำนาจซึ่งอาจเรียกชื่อต่างๆ กัน เช่น รัฐประหาร ปฏิวัติ การรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ การปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ตามมาด้วยการใช้รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวไปพลางก่อนแล้วจัดให้มีการยกร่างฉบับถาวร การตั้งรัฐบาลและการมีสมาชิกสภาจากการแต่งตั้งโดยระหว่างนั้นยังไม่ให้มีการเลือกตั้ง เมื่อการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่เสร็จจึงจะตามมาด้วยการเลือกตั้ง และลงเอยด้วยการตั้งรัฐบาลใหม่หลังเลือกตั้ง ต่อจากนั้นสักพักก็จะเริ่มวัฏจักรใหม่อีกรอบ

หลัง พ.ศ.๒๔๗๕ เราจึงมีรัฐประหารปี ๒๔๙๐ การปฏิวัติปี ๒๔๙๔ ปี ๒๕๐๐ ปี ๒๕๐๒ ปี ๒๕๑๔ ปี ๒๕๑๙ ปี ๒๕๒๐ ปี ๒๕๓๔ และปี ๒๕๔๙ ส่วนที่พยายามทำแต่ไม่สำเร็จกลายเป็นขบถก็มีแทรกเป็นระยะๆ อีกหลายครั้ง

ความขัดแย้งทางลัทธิอุดมการณ์ระหว่างเสรีประชาธิปไตยกับคอมมิวนิสต์ได้เปลี่ยนรูปมาเป็นการก่อการร้ายและการต่อสู้กับเจ้าหน้าที่ฝ่ายรัฐ ดินแดนไทยหลายแห่งถูกประกาศเป็นเขตสีชมพูหรือสีแดง หรือเขตปลดปล่อยเจ้าหน้าที่ของรัฐห้ามเข้า ฝ่ายหนึ่งตั้งพรรคคอมมิวนิสต์ขึ้นดำเนินการโดยมีกองกำลังติดอาวุธ ข้างฝ่ายทางการก็ประกาศใช้กฎหมายป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์จัดการแก่ผู้ต้องสงสัยหรือผู้กระทำผิดอย่างรุนแรงและเฉียบขาด

ชัยชนะของฝ่ายเรียกร้องการปลดปล่อยในลาว เขมร เวียดนามระหว่างปี ๒๕๑๗ - ๒๕๑๘ ทำให้สถานการณ์ในไทยไม่สู้ดีนัก หลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ยุคเสรีภาพเบ่งบาน แม้ในโลกความตึงเครียดระหว่างสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตจะลดลงจนกลายเป็นสงครามเย็นคือใช้วิธีโฆษณาประชาสัมพันธ์เข้าต่อสู้กันมากกว่าใช้กำลัง แต่ภายในประเทศ การต่อสู้จากฝ่ายที่เป็นปฏิปักษ์ต่ออำนาจรัฐยังคงมีมากขึ้น จนเมื่อมีการก่อความไม่สงบและทางการเข้าปราบ

ปรามถึงขั้นยึดอำนาจในปี ๒๕๑๙ มีผู้หลบหนีเข้าป่าจับอาวุธต่อสู้กับอำนาจรัฐกลายเป็นความแตกแยกรุนแรง

รัฐบาลยุค พล.อ.เปรม ได้ออกคำสั่งยุติการปราบปรามที่รุนแรงและให้โอกาสผู้หลบหนีกลับเข้ามา "ร่วมพัฒนาชาติไทย" แรกๆ ก็ยังระแวงกันอยู่ แต่ภายหลังก็วางอาวุธทยอยกลับมาเรียนต่อบ้าง ทำงานบ้าง เข้ารับราชการบ้าง จนหลายคนได้ก้าวหน้าถึงขั้นเป็นนายทุน เป็น ส.ส. และรัฐมนตรี จังหวะนั้นพรรคคอมมิวนิสต์ในไทยก็อ่อนแอลง ต่างชาติเริ่มลดหรืองดการสนับสนุน พอดีกับที่เกิดการล่มสลายของสหภาพโซเวียต การทลายกำแพงเบอร์ลินในเยอรมัน วิธีการต่อสู้กับอำนาจรัฐแบบใช้ความรุนแรงจึงไม่เป็นที่นิยมอีกต่อไป

สิทธิเสรีภาพและบรรยากาศประชาธิปไตยอันเนื่องมาจากการเรียกร้องชนิดเอาชีวิตเข้าแลกในปี ๒๕๑๖ ไม่ได้สูญเปล่า แม้จะซบเซาไปบางขณะแต่ต้องถือว่าเป็นการจุดชนวนให้ผู้คนตื่นตัวในสิทธิเสรีภาพ และเป็นการเริ่มยุคใหม่ของประชาธิปไตยไทยก็ว่าได้

นับแต่สมัย พล.อ.เปรม เป็นต้นมา เศรษฐกิจไทยเริ่มดีขึ้นทันตาเห็นด้วยนโยบายปรองดองประการหนึ่ง นโยบายการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคประการหนึ่ง และนโยบายความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับเอกชนอีกประการหนึ่ง ความเป็นรัฐบาลต่อเนื่องยาวนานถึง ๘ ปี ความซื่อสัตย์สุจริตของผู้นำ และการรู้จักใช้คนตลอดจนมีคนมาให้ใช้มากหน้าหลายตาทำให้เกิดโครงการพัฒนาดีๆ ขึ้นเป็นอันมากจนเป็นปัจจัยสำคัญที่ไทยเกิดความก้าวหน้าดังที่เริ่มมีการพูดถึงไทยในฐานะเสือเศรษฐกิจตัวที่ ๕ ด้วยซ้ำ

สมัยนายกฯ ชาติชาย เศรษฐกิจยังเจริญต่อมาโดยเฉพาะเมื่อผสมกับนโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า การผูกมิตรกับเพื่อนบ้าน แต่นักเศรษฐศาสตร์ก็ค่อนขอดว่าเศรษฐกิจโตเร็วเหมือนฟองสบู่ ซึ่งฟองสบู่มาแตกลงจริงๆ ในสมัยรัฐบาลต่อๆ มา จนถึงขั้นวิกฤติหนักในปี ๒๕๔๐ สมัย พล.อ.ชวลิต เมื่อรัฐบาลลดค่าเงินบาท ธุรกิจหลายแห่งล้มครืน เศรษฐีต้องล้มละลาย พ่อแม่ต้องเรียกลูกกลับจากนอกมาเรียนต่อในไทย หนี้สาธารณะสูงจนเราต้องกู้เงินจากกองทุน

ไอเอ็มเอฟ

รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ เข้ามาพร้อมกับชูนโยบายลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ ขยายโอกาส การปฏิรูปในทุกด้านและการคิดใหม่ทำใหม่ การคิดนอกกรอบโดยมีโครงการประชานิยมเป็นเครื่องมือ ที่จริงก็ต้องยอมรับว่าเกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นหลายอย่างในสังคมไทย แต่ด้วยกฎเกณฑ์ที่การตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐเข้มข้นขึ้น มีการชูหลักนิติธรรมและธรรมาภิบาลชัดเจนขึ้น นโยบายและวิธีการหลายอย่างของรัฐบาลจึงเสี่ยงและถูกจับตาดูด้วยความวิตกกังวลในความชอบด้วยกฎหมายและผลกระทบอันอาจเกิดต่อเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองการปกครองของประเทศในระยะยาว

ในท่ามกลางความผันผวนและสารพันปัญหาที่รุมล้อมเข้ามาตลอด ช่วงเวลาดังกล่าวพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ปฏิบัติพระราชกรณียกิจหลายอย่างเพื่อบรรเทาความเดือดร้อนทางกายและใจของราษฎร ในต่างจังหวัดนั้นหลายโครงการเริ่มผลิดอกออกผลกลายเป็นความช่วยเหลือด้านแหล่งน้ำ ที่ทำกิน การพัฒนาอาชีพ เพื่อให้ราษฎรลุกขึ้นยืน

หยัดช่วยตนเองได้ จากพรุอันเฉอะแฉะดินก็เปรี้ยวกลายเป็นนาข้าว จากไร่ฝิ่นบนดอยกลายเป็นสวนผลไม้ ไร่ชา และสวนครัว จากผืนดินที่แตกระแหงกลายเป็นทางผ่านของระบบชลประทาน

ในกรุงนั้น ปัญหาที่ได้รับการผ่อนคลายมีอาทิการแก้ปัญหาจราจร การตัดหรือขยายถนน การสร้างสะพาน การแก้ปัญหาพลังงานและสิ่งแวดล้อม

ในอดีตเมื่อต้นกรุงเทพฯ นั้น พระเจ้าแผ่นดินทรงทราบปัญหาทุกข์สุขของบ้านเมืองจากการฟังคำกราบบังคมทูลถวายรายงานเวลาเสด็จออกทรงว่าราชการ บางรัชกาลถึงกับเสด็จออกว่าราชการวันละสองครั้ง อีกทางหนึ่งคือทรงทราบจากการที่ต้องเสด็จไปรบทัพจับศึก ระหว่างเดินทัพย่อมทรงเห็นความเป็นไปของบ้านเมืองและผู้คนได้ว่าสุขทุกข์อย่างไร

มาสมัยรัชกาลที่ ๓ ทรงทราบจากการออกขุนนางและการรับฎีกาจากราษฎร สมัยรัชกาลที่ ๔ พระองค์เคยผนวชมาถึง ๒๗ ปี จึงทรงรู้เห็นและฟังมามากจากชาวบ้านระดับ

ทายกทายิกา ยังจะทรงคบค้าชาวต่างชาติและทรงอ่านจากหนังสือพิมพ์ต่างประเทศอีก ว่ากันว่าครั้งยังทรงผนวช เวลาเสด็จออกทรงรับบาตรและก่อนหลังทำวัตรเย็นนั่นแหละคือเวลาที่ราษฎรจะร้องทุกข์บ่นเรื่องโน้นเรื่องนี้ให้ฟัง

รัชกาลที่ ๕ ทรงใช้ทุกวิธี ก่อนบรมราชาภิเษกครั้งที่ ๒ เสด็จไปสิงคโปร์ ชวา อินเดีย หลังบรมราชาภิเษกทรงออกตรวจราชการเอง ยิ่งเมื่อมีมอเตอร์คาร์เข้ามายิ่งเป็นความสะดวกจนได้เสด็จออกไปทอดพระเนตรเห็นความผิดปกติของข้าราชการและความเดือดร้อนของราษฎรในที่ไกล ๆ และใกล้ชิด การเสด็จประพาสต้นตอนปลายรัชกาลและการเสด็จประพาสยุโรป ๒ ครั้งเป็นอีกทางหนึ่งที่ทำให้ทรงทราบปัญหาและแนวทางแก้ไข

รัชกาลปัจจุบันไม่ได้ประพาสต้น แต่ประพาสในทุกถิ่นที่ บางครั้งต้องทรงขับรถลุยน้ำฝ่าฝนไปประทับอยู่กับราษฎร กางแผนที่ชี้จุดต่าง ๆ ด้วยกันจนค่ำมืดยุงกัดยุงตอมต้องจุดโคมหรือส่องไฟฉาย อีกทั้งยังมีผู้กราบบังคมทูลนอกระบบอีกมาก เช่น ผ่านทางฎีการ้องทุกข์และจากที่บรรดา

ข้าราชบริพารทั้งหลายเล่าถวาย เวลาเสด็จต่างจังหวัดราษฎรก็ยังจะได้กราบบังคมทูลถวายรายงานตรงไม่ต้องผ่านใครทั้งยังทรงซักถามได้อีกด้วย ความเจริญทางเทคโนโลยีสื่อมวลชนก็เป็นอีกทางที่ทำให้ทรงทราบเรื่องต่างๆ ได้มาก ผมเคยกราบบังคมทูลถามถึงเรื่องหนึ่งว่าทรงทราบได้อย่างไรเพราะรัฐบาลเพิ่งจะถือมาเฝ้าฯ เดี๋ยวนี้

ทรงตอบว่า เมื่อวานตื่นนอนแล้วเปิดวิทยุฟังเขาอภิปรายกันในสภา !

ขณะเดียวกันก็ยังต้องปฏิบัติภารกิจของพระราชาคือการลงพระปรมาภิไธยในกฎหมายปีละนับร้อยฉบับ ทรงวินิจฉัยฎีกานักโทษและฎีกาขอความเป็นธรรมปีละหลายร้อยเรื่อง การพระราชทานปริญญาบัตร เครื่องราชอิสริยาภรณ์ประดับยศทหาร ตำรวจ การรับผู้มาเฝ้าฯ ปีละหลายร้อยคณะ โดยที่ยังทรงปฏิบัติกิจที่พระมหากษัตริย์ในอดีตทรงถือเป็นกิจอันพึงกระทำมาตลอด รัชกาลนี้จึงทรงดนตรี ทรงพระราชนิพนธ์เพลง ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือ ทรงกีฬา ทรงงานช่าง

แม้แต่การสร้างวัดซึ่งเป็นพระราชประเพณีมานาน นอกจากวัดญาณสังวรารามและวัดพระรามเก้าซึ่งทรงสร้างใหม่ทั้งพระอารามแล้ว น้อยคนที่จะทราบว่าโปรดให้สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ใช้พระราชทรัพย์ทยอยซ่อมวัดเก่าที่สมเด็จพระบูรพกษัตริยาธิราชเจ้าเคยสร้างไว้แล้วให้กลับบริบูรณ์งดงามขึ้นแทนการสร้างวัดใหม่จนสำเร็จไปแล้วหลายวัดโดยไม่ใช้งบประมาณแผ่นดินอีกด้วย

หลังบรมราชาภิเษกในปี ๒๔๙๓ ไม่นาน วันหนึ่งเจ้าอาวาสวัดไตรมิตรพบว่าพระพุทธรูปปูนองค์ใหญ่หนาเตอะเทอะทะที่เชิญมาจากวัดพระยาไกรอันรกร้างลงและนำมาวางไว้กับพื้นในโรงหลังคาพอกันฝนไม่มีใครใส่ใจ แม้ยกให้วัดใดเชิญไปเป็นพระประธานก็ไม่มีใครอยากได้นั้น บัดนั้นปูนกระเทาะจนแตกร้าวเพราะแรงกระเทือนจากการชักลากเคลื่อนย้ายจนเห็นว่าภายใน "พระเป็นทองทั้งองค์อร่ามตา"

เมื่อกระเทาะออกจนได้ชิ้นปูน ๙ ชิ้น จึงแน่ชัดว่าเป็นพระพุทธรูปทองคำสมัยสุโขทัยทั้งองค์ ขนาดใหญ่ หนักประมาณ ๕,๐๐๐ กิโลกรัม หนังสือกินเนสบุคลงข่าวว่าเป็น

พระพุทธรูปทองคำองค์ใหญ่ที่สุดในโลก

ประวัติพระพุทธรูปองค์นี้พิสดาร มาจากที่ใด มาได้อย่างไรไม่ปรากฏ น่าจะหล่อสมัยสุโขทัย ผู้สั่งให้หล่อต้องเป็นกษัตริย์ไม่งั้นจะเอาทองมาจากไหน ช่างต้องฝีมือเลิศไม่งั้นจะหล่อได้งามฉะนี้หรือ ต่อมาคงมีผู้หุ้มปูนไว้กันข้าศึกหลอมเอาทองไปใช้ ชาวบ้านนำลงแพล่องลงมาจนถึงบางกอกจึงชักขึ้นไว้ที่วัดพระยาไกรและได้มาอยู่วัดไตรมิตรในที่สุด วัดนี้อยู่หัวถนนเยาวราชย่านร้านทอง พระพุทธรูปก็เป็นทองนับว่าถูกโฉลกกันดี พระราชทานนามว่า "พระพุทธมหาสุวรรณปฏิมากร" ล้องเทียบกับนามพระแก้วมรกตซึ่งรัชกาลที่ ๑ พระราชทานว่า "พระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร" มณีรัตน์แปลว่าแก้ว สุวรรณแปลว่าทองคำ นอกนั้นขึ้นต้นและลงท้ายเหมือนกัน

ถ้าพระแก้วมรกตเป็น "สิริ" ของบ้านเมืองดังที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีตรัส และรัชกาลที่ ๑ มีพระราชดำริว่าเป็นพระคู่บารมีเพราะทรงเป็นผู้ไปเชิญลงมาจากเวียงจันทน์ จนเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของไทย เป็นต้นเค้าของชื่อ

กรุงว่า "รัตนโกสินทร์" แปลว่าแก้วของพระอินทร์เพราะตามตำนานว่าทำจากแก้วของพระอินทร์ พระพุทธรูปทองคำวัดไตรมิตรซึ่งบัดนี้เชิญขึ้นประดิษฐานในพระมหามณฑปสูงใหญ่งามสง่าเป็นศรีพระนคร น่าจะเป็น "สิริ" ของบ้านเมืองและเป็นพระพุทธรูปคู่พระบารมีของรัชกาลที่ ๙ เช่นกัน

ขออานุภาพแห่งพระแก้วมรกต พระพุทธรูปทองคำวัดไตรมิตร ไม่ว่าผู้ใดจะเนรมิตขึ้นก็ตาม และพระสยามเทวาธิราชซึ่งรัชกาลที่ ๔ ทรงสร้างขึ้น ตลอดจนอานุภาพแห่งสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้าในกรุงรัตนโกสินทร์ ดวงวิญญาณแห่งบรรพชนที่ช่วยกันก่อร่างสร้างประเทศ รักษาอธิปไตย ช่วยทะนุบำรุงบ้านเมืองไทยจนเรืองรุ่งมาเป็นลำดับ ไม่ว่าจะเป็นเจ้าหรือขุนนางหรือไพร่กระยาจก ไม่ว่าเป็นนักรบทหารเลว ข้าราชการใหญ่น้อย พ่อค้าวานิช กรรมกรแบกหาม นักวิชาการ นักการเมือง ชาวไร่ชาวนา ชาวบ้านร้านช่อง และไม่ว่าจะเป็น ชาวไทยหรือชาวต่างประเทศที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารหรือรับราชการจนเป็นบรรพบุรุษต้นเค้าต้นตระกูลต่างๆ ของคน ๖๓ ล้านคน สืบมาถึงบัดนี้หลายหมื่น

ตระกูลวงศ์จงช่วยปกปักรักษาให้ราชอาณาจักรไทยและกรุงรัตนโกสินทร์ "อมร" และยั่งยืนสืบไป

- จบ -

วิษณุ เครืองาม

wis.k@hotmail.com

(๙ ส.ค.)

อมรรัตนโกสินทร์